РОҲНАМОИ ФАННИ СУРУД
ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ 2-ЮМ

барои омӯзгорони синфҳои ибтидоии
муассисаҳои таҳсилоти умумӣ

Вазорати маориф ва илми
Ҷумҳурии Тоҷикистон
тавсия кардааст

ДУШАНБЕ
МАОРИФ
2016

ББК Я2 85.314+85.31+74.266.7 Я72
Р-84

Р-84. С. Сатторов, А. Алиев**. «Роҳнамои фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи 2-юм» барои омӯзгорони синфҳои ибтидоии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ.** Душанбе, «Маориф», 2016. 80 саҳ.

ISBN 978-99947-1-398-1 **© «Маориф», 2016**

МУНДАРИЧА

Муқаддима……………………………………………………………………………………………4
Стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм…………………………………………6
I. Мазмун ва мундаричаи стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм………………6
1.1. Мафҳумҳои асосии стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм……………6
1.2. Заминаи меъёрию ҳуқуқии стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм……………………………………………………………………………8
1.3. Соҳаи истифодаи стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм………………8
1.4. Принсипҳои асосии стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм……………9
1.5. Мақсад ва вазифаҳои стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм…………10
II. Салоҳиятҳои фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи 2-юм…………………………………11
2.1. Самтҳо ва салоҳиятҳо аз фанни суруд ва мусиқӣ……………………………………12
2.2. Баҳодиҳии салоҳиятҳои сурудан, шунидан, маърифат ва эҷоди мусиқӣ………………12
2.3. Салоҳиятҳои тарбиявӣ-ахлоқӣ………………………………………………………13
2.4. Нишондиҳандаҳои хислатҳо……………………………………………………………14
2.5. Салоҳиятнокии омӯзгорон………………………………………………………………15
III. Ташкили раванди таълими салоҳиятнокӣ аз фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм………………………………………………………………………………16
3.1.Ба хусусиятҳои фардии хонанда диққат додан…………………………………………17
3.2. Принсипҳои таълими самаранок………………………………………………………17
3.3. Ташаккули тафаккури сатҳи олӣ………………………………………………………18
3.4. Алоқамандии байнифаннӣ……………………………………………………………18
3.5. Стратегияҳои таълими фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм……………………19
3.5.1. Таълими малакаҳои сурудан…………………………………………………………19
3.5.2. Таълими малакаҳои шунидани мусиқӣ………………………………………………22
3.5.3. Таълими малакаҳои маърифати мусиқӣ………………………………………………23
IV. Арзёбӣ……………………………………………………………………………………25
5.1.Санҷиши хонандагон дар ҳар дарс……………………………………………………25
5.2. Санҷиши хонандагон дар нимсола……………………………………………………26
5.3. Санҷиши солона…………………………………………………………………………27
5.4. Намунаҳои арзёбӣ………………………………………………………………………27
Барномаи таълими фанни суруд ва мусиқӣ дар синфи 2-юм………………………………**31**
Нақшаи тақвимӣ барои фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи 2…………………………31
Нимсолаи якум (17 соат)……………………………………………………………………32
Мавзӯи 1. Мусиқӣ дар ҳаёти мо – 2 соат……………………………………………………32
Мавзӯи 2. Забони мусиқиро меомӯзем – 2 соат………………………………………………35
Мавзӯи 3. Забони мусиқиро меомӯзем – 2 соат………………………………………………37
Мавзӯи 4. Сози мусиқии халқии тоҷик – 2 соат………………………………………………40
Мавзӯи 5. Саёҳат ба олами мусиқӣ – 2 соат…………………………………………………42
Мавзӯи 6. Парчамат бодо парафшон, Тоҷикистон – 2 соат…………………………………44
Мавзӯи 7. Мусиқӣ чиро ифода ва тасвир мекунад – 2 соат…………………………………47
Мавзӯи 8. Аъло мехонем – 2 соат……………………………………………………………49
Мавзӯи 9. Дарси арзёбӣ (дарс-консерт) – 1 соат……………………………………………51
Нимсолаи дуюм (17 соат)……………………………………………………………………53
Мавзӯи 1. Нақш (образ)-ҳо дар мусиқӣ – 2 соат……………………………………………53
Мавзӯи 2. Маърифати мусиқӣ асоси зебоифаҳмӣ – 2 соат…………………………………56
Мавзӯи 3. Наврӯзу навбаҳорон – 2 соат………………………………………………………59
Мавзӯи 4. Душанбе – ифтихори мо – 2 соат…………………………………………………61
Мавзӯи 5. Ватанам – Тоҷикистон – 2 соат……………………………………………………64
Мавзӯи 6. Орзуи ман – 2 соат…………………………………………………………………66
Мавзӯи 7. Иқболи баланди мо – 2 соат………………………………………………………70
Мавзӯи 8. Як соли таҳсил гузашт – 2 соат……………………………………………………74
Мавзӯи 9. Арзёбӣ ва ҷамъбаст – 1 соат………………………………………………………78
Адабиёт…………………………………………………………………………………………79

МУҚАДДИМА

Соҳаи маориф аз ҷониби Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон яке аз самтҳои афзалиятноки рушди мамлакат эътироф шуда, дар ин самт ҳамасола тадбирҳои зиёд андешида мешаванд. Илова ба бунёди муассисаҳои таълимии нав, таҷдиди инфрасохтор, инчунин ба сифат, мазмуну самарабахшии мундариҷа ва ҷараёни таълим низ таваҷҷуҳи қобили назар зоҳир мешавад. Таҳияи стандарт ва барномаҳои нави таълимӣ метавонанд сатҳу сифати таҳсилоти миёнаи умумиро баланд бардоранд.

Дар татбиқи сиёсати давлатӣ дар соҳаи маориф омӯзгорон нақши калидӣ мебозанд. Ин нукта дар суханронии Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар мулоқот бо зиёиёни мамлакат (2015) хеле мушаххас баён шудааст: “... калиди ҳама гуна дастоварду пешравӣ ва истиқлолияти фикрӣ муаллим-омӯзгор ва хазинаи маънавию илмии ӯ ба шумор меравад. Аз ин рӯ, самаранок ба роҳ мондани корҳои таълиму тарбия аз ҷониби омӯзгор имкон фароҳам меорад, ки сатҳи мафкура ва донишу ҷаҳонбинии толибилмон боло равад ва онҳо ҳамқадами замон гарданд”.

Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон аз соли 2016 бо мақсади баланд бардоштани сифати таълим ва натиҷабахшии раванди он таҳияи стандартҳои фанниро ба роҳ мондааст, ки стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм аз ҷумлаи онҳост. Вазорати маориф ва илм натиҷа ва дастовардҳои ислоҳоти соҳаро, ки тайи солҳои охир татбиқ гаштаанд, эътироф карда, дар асоси ба эътибор гирифтани таҷрибаи ҷаҳонӣ стандарт ва барномаҳои навро ҳамчун як ҷузъи таркибии ислоҳоти пурраи мундариҷаи таҳсилот таҳия кардааст.

Стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм ҷузъи таркибии силсилаи стандартҳои фанни дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ аст, ки дар асоси талаботи Стандарти давлатии таҳсилоти миёнаи умумӣ таҳия шудааст.

Сохтор ва услуби пешниҳоди стандарти фанни суруд ва мусиқӣ тарзе интихоб шудааст, ки паҳлуҳои гуногуни раванди таълимонро дар синфи дуюм фаро мегирад ва ба ин васила фаъолияти омӯзгорро дар ҷараёни банақшагирӣ ва таълиму арзёбӣ осон мегардонад.

Тавре ки таҷрибаи байналмилалӣ ва шароити кунунии Тоҷикистон нишон медиҳад, вобаста ба талаботи бозори меҳнат ва инкишофи босуръати муносибатҳои иҷтимоӣ, иқтисодӣ ва фарогирии ҳар чи бештари воситаҳои иттилоот (интернет, телевизион ва ғайра) имрӯз танҳо бо дониш мусаллаҳ будан кифоя набуда, дар амал истифода бурдани донишу малакаҳо муҳимтарин роҳи иҷтимоишавии ҷавонон ва дастёбӣ ба натиҷаҳои дилхоҳ ба шумор меравад. Ин нуктаи муҳим маҳаки асосии стандарти мазкурро ташкил медиҳад.

Дар ҷаҳони муосири зудтағйирёбанда ва пур аз тазодҳо шаҳрвандон бояд сифатҳои ташаббускорӣ, навоварӣ, татбиқсозӣ, тағйирпазирӣ, уҳдабароӣ, масъулиятшиносӣ ва созандагию бунёдкориро дошта бошанд. Онҳо бояд шахсони бомаърифати аз ҷиҳати маънавӣ-ахлоқӣ устувор ва кордоне бошанд, ки роҳҳои дастрас кардани ахбор (маълумот)-ро тавассути воситаҳои гуногун интихоб карда, онро таҳлилу таҷзия ва арзёбӣ карда, масъалаҳои мураккаби олами атрофро дарк кунанд, мушкилиҳои гуногуни таълимию ҳаётиро пешгӯйӣ ва ҳал карда тавонанд, масъулияти худро дар назди оила, аҳли ҷомеа ва кишвар дарк кунанд. Тавре ҳама медонанд, барои ташаккули ин сифатҳо маҳз дар зинаи таҳсилоти ибтидоӣ заминаи мусоид фароҳам оварда мешавад.

Барои ноил шудан ба ин ҳадафҳо Вазорати маориф ва илм низоми нави таълимро дар амал татбиқ мекунад, ки он ба ташаккули рушди салоҳиятнокии хонандагон дар истифодаи амалии дониш, малака ва маҳорат мусоидат хоҳад кард.

Натиҷаҳои салоҳиятнокии хонандагон тавассути низоми миллии арзёбӣ санҷида, натиҷаҳои он барои дуруст ва самаранок ба роҳ мондани раванди таълим истифода мешавад.

Стандарти мазкур мазмуну мундариҷа, салоҳиятҳо, нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ ва воситаҳои арзёбиро муайян мекунад. Бо татбиқи низоми нав натиҷаҳои таълимӣ (салоҳиятнокии ӯ) мақсади асосии санҷишу назорати сифати таҳсилот мешавад.

Бо татбиқи стандартҳои нав на танҳо малакаву маҳорати касбии омӯзгор, балки натиҷаи таълимӣ низ ҳамчун нишондиҳандаи самаранокии раванди таълим шинохта мешавад. Дар низоми нави таълим масъулиятнокии омӯзгорон барои беҳтар шудани натиҷаҳои таълимии хонандагон ба маротиб зиёд мешавад.

Дар ҷараёни татбиқи маҷмӯи стандартҳо ва барномаҳои фаннӣ омӯзгор шахси асосӣ аст. Аз ин рӯ, самаранокии татбиқи стандартҳои нав ва ҷараёни ислоҳот маҳз ба дарки масъулият, ташаббусу эҷодкорӣ ва маҳорату малакаи омӯзгорон вобаста аст. Масъулияти омӯзгор дар ин ҷараён хеле зиёд буда, ҷанбаҳои зеринро дар бар мегирад:

– ба роҳ мондани таълим дар асоси стандартҳои нав ва барномаи фаннӣ;

– муҳокимаи масъалаҳои умдатарини татбиқи ислоҳот бо ҳамкорон;

– муҳокимаи мушкилот ва роҳҳои ҳалли онҳо дар ҳамкорӣ бо мудирияти муассисаи таълимӣ ва идораву шуъбаҳои маорифи шаҳру ноҳия;

– таҳияи маводди иловагии таълимӣ ва истифодаи онҳо дар раванди таълим бо ҳамкорон.

Табиист, ки дар марҳалаи ибтидоӣ масъалаҳои зиёд пайдо мешаванд, ки ба истифодаи стандартҳо, барномаҳои таълим ва китобҳои дарсии нав алоқаманданд. Аммо мо бовар дорем, ки батадриҷ, бо роҳи фароҳам сохтани имкониятҳои хуби иштирок дар марҳалаи татбиқи ин ислоҳот дар сатҳи мамлакат омӯзгорони муассисаҳои таълимӣ пурра омода хоҳанд шуд.

Вазорати маориф ва илм ҳамаи омӯзгорон, директорони муассисаҳои таълимӣ, кормандони раёсату шуъбаҳои маориф ва тамоми кормандони соҳаи маорифи ҷумҳуриро барои татбиқи ислоҳоти мазкур, ки самаранокӣ ва сифати таълимро барои хонандагон – фарзандони мо таъмин мекунад, даъват мекунад.

СТАНДАРТИ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ ДУЮМ

I. МАЗМУН ВА МУНДАРИҶАИ СТАНДАРТИ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ ДУЮМ

1.1. МАФҲУМҲОИ АСОСИИ СТАНДАРТИ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ ДУЮМ

Арзёбӣ – ҷараёни ҷамъоварии маълумот барои баҳодиҳӣ. Навъ ва воситаҳои гуногуни ташкили ҷараёни арзёбӣ вуҷуд доранд. Он барои муайян кардани дараҷаи дастовардҳои таълимии хонандагон имкон медиҳад. Маълумоте, ки тавассути арзёбӣ ҷамъ оварда мешавад, ҳам ба шахсони алоҳида ва ҳам ба муассисаҳои соҳа зарур аст. Маълумоти аз арзёбӣ бадастомадаро ба таври гуногун ниҳодҳои ҳокимияти давлатӣ, шахсони алоҳида, волидон, хонандагон ва омӯзгорон истифода бурда метавонанд.

Арзёбии ташаккулдиҳанда – усули баҳодиҳиест, ки тавассути он омӯзгору хонандагон раванди таълимро таҳлил карда, хулосаи зарурӣ мебароранд. Ин навъи арзёбӣ хонандагонро водор месозад, ки сатҳи инкишофашонро худ муайян кунанд ва барои дастрасӣ ба сатҳи дигари ахбор ва тарзи ба он расидан шароит фароҳам оранд.

Арзёбии ҷамъбастӣ (ниҳоӣ) – барои муайян кардани сатҳи ташаккули дониш, маҳорату малака, салоҳиятнокӣ ҳангоми ба анҷом расонидани омӯзиши мавзӯъ, фасл то давраи муайяни вақт таъйин шудааст. Арзёбии ҷамъбастӣ аз рӯйи натиҷаҳои иҷрои намудҳои мухталиф (гуногун)-и корҳои санҷишӣ (тест), корҳои санҷишӣ (контролӣ), лабораторӣ, таҳқиқотӣ, иншо, эссе (ҳикоя), лоиҳа, баромадҳо ва ғайра анҷом дода мешавад. Баҳоҳое, ки барои корҳои санҷишӣ гузошта шудаанд, барои муайян кардани баҳои ҷамъбастӣ (умумӣ) асос мебошанд.

Баҳодиҳӣ – ҷараёни натиҷагирӣ оид ба дараҷаи мувофиқати дониш, салоҳият, малака ва маҳорати хонанда ба талаботи муқарраркардаи стандарти фаннӣ. Баҳодиҳӣ имкон медиҳад, ки дараҷаи азхудкунии салоҳиятҳо муайян карда шавад.

Дидактика – соҳаи илми педагогика, ки ба омӯхтани асосҳои назариявии таҳсилот, муайян кардани қонуният, принсипҳои таълим, мазмуни таҳсилот, шаклу усули таълим ва назорати раванди таълим машғул аст.

Зарб – Пайи ҳам ивазшавии қонуни садоҳои мусиқӣ, яке аз воситаҳои асосии ифоданок ва шаклташкилдиҳии мусиқӣ.

Импровизатсия – (*итолиёӣ*) – иҷро ё иншои мусиқӣ бе омодагӣ, бадоҳатан.

Иттиҳодияи методӣ – яке аз шаклҳои ташкили кори методӣ, паҳн кардани таҷрибаи пешқадам ва такмили ихтисоси омӯзгорони муассисаҳои таҳсилоти умумӣ.

Кори лоиҳавӣ – машғулияти мустақилонаи гурӯҳи хонандагон буда, берун аз дарс таҳия карда мешавад. Он дар асоси маълумот ва донишу малакаи ҳосилкардаи хонандагон дар марҳалаи муайяни таълим гузаронида мешавад.

Қаторовоз – пайи ҳам (зина ба зина) ба тарафи боло ё поён садо додани овозҳои мусиқӣ

Тахтаи синф – ҳар чизи сатҳаш паҳни сангӣ, чӯбӣ, филизӣ ва ғайра, ки ба рӯйи он хат менависанд ё нақшу нигор мекашанд, фаҳмида мешавад;

Мақсади таълим – мақсади таълимии дарс дар асоси натиҷаҳои таълими дарс таҳия карда мешавад. Натиҷаҳои таълим ба қисмҳои хурдтар (мақсади таълим) ҷудо мешаванд, ки ҳамчун зина барои расидан ба натиҷаҳои таълим хизмат мекунанд.

Малака – қудрат ва тавоноӣ дар иҷрои коре, ки дар натиҷаи машқу тамрин дар табиати инсон пайдо мешавад.

Маҳорат – фаъолияте, ки дар инсон дар натиҷаи таълим ва такрори бисёркарата ҳосил шуда, баъд ба раванди бошуурона табдил меёбад ва инсон минбаъд ҳар як кори худро дониста иҷро мекунад; моҳирӣ, устодӣ, забардастӣ, ҳунармандӣ ва ғайра маҳорат аст.

Машқ – барои ба даст овардани малака ва маҳорат пайдарпай иҷрои ин ё он фаъолият аст.

Метод (*юн. Methodos* – роҳ, тарз, усул, восита, назария, таълимот) – усули назариявӣ ва амалии донистани воқеият; маҷмӯи амалиёт; ташкили бонизоми фаъолияти одамон дар ҳалли масъалаҳои гузошташуда аст.

Меъёр – нишонае, ки дар асоси он баҳодиҳӣ, муайянкунӣ ё таснифи чизе анҷом дода мешавад.

Нақшаи таълим – ҳуҷҷатест, ки омӯзиши фанҳои таълимӣ ва тақсимоти солонаи онҳоро барои тамоми давраи таҳсил дар муассисаҳои таълимӣ муайян мекунад.

Натиҷаҳои таълим – натиҷаҳои ниҳоие, ки аз омӯзиши мавод ба даст меоянд.

Низоми таълими ба ташаккули шахсияти хонанда нигаронидашуда – низоми таълиме, ки дар он қобилияти фардӣ ва таҷрибаи қаблии хонанда ҳамчун меҳвар (тири асосӣ) барои омӯзиши минбаъда заминаи асосӣ нигаронида шудааст.

Нишондиҳанда – нишодиҳандаҳо маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳое мебошанд, ки аз ноил шудан ба салоҳиятҳо дарак медиҳанд.

Нота – аломати хаттии шартӣ барои ифодаи баландию давомнокии садоҳо ва дигар унсурҳои мусиқӣ.

Образҳои мусиқӣ – образҳои мусиқӣ тавассути алҳон (садоҳои хуши мусиқие, ки ба ҳам баробаранд) ифода ёфта, рӯйдодҳо ва воқеоти олами объективиро ба таври хос инъикос мекунанд.

Принсип – қоидаҳои асосии таълим, ки мазмун, шаклҳои ташкилӣ ва усули таълимро дар алоқамандӣ бо мақсадҳои умумии тарбия ва меъёрҳои раванди таълим муайян мекунад.

Раванди таълим – раванди мақсаднок ва муташаккилонаи ҳосил кардани дониш, маҳорат ва малакаҳо аст.

Роҳнамои фаннӣ барои татбиқи стандартҳо – роҳнамои омӯзгор оид ба татбиқи стандартҳо маводди иловагии методӣ мебошад. Он тавсияҳо ва намунаҳоро оид ба тарзи ташкили ҷараёни таълим фаро гирифта, ба омӯзгор дар самти ташаккули салоҳиятнокии хонандагон ёрӣ мерасонад.

Савод – маҳорати кор кардан бо маълумот, аз ҷумла маҳорати иҷрои амалҳои зарурии риёзӣ, дарки иттилоотии маводи чопӣ, адабиёти илмӣ, инчунин маҳорату малакаи навиштан, дониш омӯхтан аз матни шифоҳию хаттӣ.

Саводнокӣ – яке аз нишонаҳои саводнокии шахс. Мувофиқи шарҳи ЮНЕСКО шахсе, ки хондан, навиштан ва мазмуни ягон матни одиро баён карда метавонад, саводнок аст.

Салоҳият – маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳои ба ҳам пайванде, ки ба мақсади ҳалли масъалаҳои мушаххаси ҳаётӣ (иҷтимоӣ, иқтисодӣ, сиёсӣ), маърифатӣ ва касбӣ равона карда мешаванд.

Сарпарда – зинаи якуми гамма (қаторовози ҳаштзинавӣ). Ҳар як зинаи он номҳои махсус дорад. Зинаи якум – сарпарда аз ҳамаи садоҳои дигари гамма устувортарин аст.

Стандарти фаннӣ – санадест, ки дар он меъёри дониш, малака, маҳорати хонандагон, мазмуну муҳтавои фаннӣ, методикаи таълими фан, роҳу усули самаранок истифода бурдани вақти ба омӯзиши фан ҷудошуда ва талабот ба тарзи санҷиши дониш аз фанни мазкур ифода шудааст.

Стратегия – роҳу усули ноил шудан ба мақсад. Роҳ (усул)-и алтернативӣ (ҷойгузин), интихоб, таҳия ва татбиқи барномаро дар назар дорад.

Таҳлил – яке аз усули таълим, ки тавассути он омӯзгору хонандагон маводди омӯхташавандаро ба қисмҳои асосӣ ҷудо карда, хусусиятҳои ҳар яки онро дар алоҳидагӣ баррасӣ мекунанд.

Тамдид (мадид) – давомнокии садо. Мадиди садоҳо аз нотаҳои пурра, нисфӣ, чорякӣ, ҳаштякӣ ва ғайра иборатанд, ки онҳо бо ченаки вақт шумурда мешаванд.

Усул – маҷмӯи роҳу равиш ва тарзи омӯхтан, донистан, фаҳмидан, идрок буда, барои самарабахш гардонидани ҷараёни таълим мунтазам истифода карда мешавад

Ҷумлаҳои мусиқӣ – якчанд ибора (фраза)-ҳои мусиқӣ, ки ба ҳам пайваста як фикри томро ифода мекунанд.

1.2. ЗАМИНАИ МЕЪЁРИЮ ҲУҚУҚИИ СТАНДАРТИ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ ДУЮМ

Стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи 2 дар асоси Конститутсияи (Сарқонуни) Ҷумҳурии Тоҷикистон, Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи маориф» ва сархати 6, банди 7-и Низомномаи Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3 марти соли 2014, №145 тасдиқ шудааст, инчунин дигар санадҳои меъёрию ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соҳаи маориф таҳия ва барои расонидани ёрии таълимию методӣ барои омӯзгорон ва хонандагони муассисаҳои таҳсилоти миёнаи умумии Ҷумҳурии Тоҷикистон омода шудааст.

1.3. СОҲАИ ИСТИФОДАИ СТАНДАРТИ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ ДУЮМ

Доираи татбиқи Стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм хеле васеъ аст. Истифодабарандагони асосии стандартҳо омӯзгорони суруд ва мусиқӣ буда, дар ҳолатҳои зарурӣ бевосита омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ, ки методикаи таълими ин фанро азхуд кардаанд, дар марҳалаи банақшагирӣ, таълим ва арзёбии салоҳиятнокии хонандагон онро ҳамчун ҳуҷҷати асосӣ истифода мебаранд. Инчунин, мутахассисони зинаи таҳсилоти ибтидоии муассисаҳои дахлдори соҳаи маориф, ки барои расонидани ёрии таълимию методӣ масъуланд, ҳангоми банақшагирӣ ва татбиқи чорабиниҳо дар самти расонидани ёрии методӣ ба омӯзгорони зинаи таҳсилоти ибтидоӣ стандарти мазкурро истифода мебаранд.

Стандарти мазкур дар донишгоҳ ва коллеҷҳои омӯзгорӣ ҳамчун ҳуҷҷати асосии муайянкунандаи мундариҷаи барномаи таълимии курси методикаи таълими фанҳои зинаи таҳсилоти ибтидоӣ истифода мешавад.

Донишкада ва марказҳои такмили ихтисос ва бозомӯзии кормандони соҳаи маориф, махсусан шуъба – кафедраи таҳсилоти ибтидоӣ омӯзиши стандарти мазкурро дар курсҳои такмили ихтисоси омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ ба роҳ мемонанд.

Минбаъд арзёбии салоҳиятҳо (дониш, малака ва маҳорат)-и хонандагони синфи дуюм дар асоси талаботи стандарти мазкур ба роҳ монда мешавад. Саволу масъалаҳои санҷишии нимсола, солона ва аз синф ба синф гузаронидан дар асоси салоҳиятҳои дар стандарт ва барномаи таълимии муқарраршуда таҳия карда мешаванд.

1.4. ПРИНСИПҲОИ АСОСИИ СТАНДАРТИ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ ДУЮМ

Стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм дар асоси принсипҳои таълимии зерин таҳия шудааст:

– баробарҳуқуқии шаҳрвандон дар гирифтани таҳсилоти босифат;

– қонуният, эҳтироми ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд;

– ҳатмӣ будани таълими умумии асосӣ;

– дастрасии таҳсилоти миёнаи умумӣ ва идомаи таҳсил дар зинаҳои минбаъдаи таҳсилот дар асоси озмун;

– бартарии арзишҳои миллию умумибашарӣ, моҳияти башардӯстонаи мазмуни таҳсилот, рушди озодонаи шахс;

– муҳаббат ба Ватан, оила ва муҳити зист;

– ҷанбаи илмӣ, дунявӣ ва башардӯстонаи таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ;

– ягонагии фазои маърифатию фарҳангӣ, рушди фарҳанг ва ҳифзи анъанаҳои миллӣ;

– ҷанбаи инсондӯстӣ, демократӣ ва давлатию ҷамъиятии идоракунии соҳаи маориф ва шаффофият дар фаъолияти он;

– раванди муттаасили таҳсил;

– ҳавасмандгардонии маърифатнокшавии шахс ва инкишофи истеъдоди ӯ;

– пайдарҳамии раванди таҳсилот, ки алоқамандии зинаҳои таҳсилот ва ягонагии таълиму тарбияро таъмин месозад;

– ҳамгироии таҳсилот, илм ва истеҳсолот.

– ба қобилияти фардии хонанда диққат додан. Раванди таълимро дар асоси дониш, малака ва маҳорати базавӣ (асосӣ)-и хонанда ба роҳ монда талаботи маърифатии ӯро қонеъ гаронидан муҳим דониста шавад. Ба эътибор гирифтани қобилияти хонандагон дар иҷрои фаъолиятҳои таълимӣ ва дар заминаи он такмил додани малакаву маҳорати онҳо. Ҳар як хонанда ба дарс бо дараҷаҳои гуногуни салоҳият меояд. Аз ин лиҳоз, омӯзгор бояд қобилияти муайян кардани сатҳи салоҳиятнокии хонандаро дошта бошад. Омӯзгор барои ташаккули натиҷаҳои таълими ҳар як хонанда аз лиҳози касбӣ ва ахлоқӣ низ масъул аст.

Таълим ҳамеша самаранок мешавад, агар:

- *хонандагон дар заминаи дониш ва малакаи базавиашон таълим гиранд;*
- *хонандагон мақсаду вазифаҳои таълимии гузошташударо дарк кунанд ва онҳоро иҷро карда тавонанд;*
- *раванди азхудкунии маводди таълим барои хонандагон шавқовар ва ҷолиб бошад;*
- *барои азхудкунии маводди нави таълим ё малакаи нав ба хонандагон имконияти мувофиқи машқ кардан дода шавад;*
- *ҳам омӯзгор ва ҳам хонанда барои таълим масъуланд;*
- *омӯзгорон усули гуногуни таълимро ба мақсади таҳким ва мустаҳкам гардонидани донишу малакаи нав истифода баранд;*
- *ба хонандагон ҳангоми ҳалли масъалаҳои таълимӣ ва ташаккули малака имконияти ҳамкорӣ дода шавад;*

o *раванди таълим ба “чӣ тавр фикр кардан” равона гардад, на ба “оид ба чӣ фикр кардан”;*

o *ҳама оид ба ҷиҳатҳои суст ва қавии донишу малакаашон ростқавл бошанд;*

o *нокомӣ дар ҷараёни таълим ҳамчун қисми таркибии он шинохта шавад.*

– **Ба эътибор гирифтани гуногунзеҳнии хонандагон.** Баъзе хонандагон тавассути фаъолияти амалӣ кореро аз худ мекунанд ва баъзеи онҳо тавассути мушоҳида дониш мегиранд. Ба баъзеи хонандагон машғулияти серҳаракат, ба дигарон бошад, баръакс, оромӣ барои таълим гирифтан мусоидат мекунад. Омӯзгорон бояд ба ҳама баробар диққат диҳанд, ёрӣ расонанд ва мувофиқи шавқу завқашон супориш таҳия кунанд.

– **Ҷанбаи башардӯстӣ доштани раванди таълим.** Вазифаи омӯзгор танҳо аз додани дониш ва аз бар кунонидани салоҳиятҳо иборат нест. Барои фароҳам овардани фазои мусоиди таълим, барои ҳамкорию ҳамдигарфаҳмӣ низ масъул аст.

– **Инкишофи арзишҳо.** Стандарти мазкур дар баробари салоҳиятҳои таълимӣ инкишофи арзишҳоро ба роҳ мемонад. Ин арзишҳо на танҳо барои аз худ кардани салоҳиятҳои таълимӣ, балки барои тарбияи шаъну шарафи шаҳрвандӣ низ заруранд.

– **Алоқамандии таълим бо ҳаёт.** Стандартҳои нав ташаккули дониш, малакаву маҳоратҳои барои имрӯз ва ояндаи Тоҷикистон заруриро таъмин карда, таълимро ҳамчун раванди омӯзиш дар тӯли ҳаёт таъкид мекунанд. Низоми нави таълим низ ба мақсади мутобиқ сохтани натиҷаҳои таълим ба талаботи ҳаёт равона мешавад. Яъне дар натиҷаи таълим хонанда дониш, малака ва маҳораташро дар амал барои ҳалли масъалаҳои ҳаётӣ истифода мебарад.

– **Омӯзиш дар тӯли ҳаёт.** Раванди таълим ва инкишоф беохир аст. Шояд барои пурра аз худ кардани баъзе салоҳиятҳо як умр сарф карда шавад ва баъзеашон мумкин аст тамоман аз худ карда нашаванд. Аз ин лиҳоз “Низоми таълими салоҳиятнокии хонандагон” раванди омӯзишро дар тӯли ҳаёт тақозо мекунад.

– **Ташаккули малакаи баланди фикрронӣ.** Ҳадафи ниҳоии раванди таълим ташаккули малакаи баланди фикрронӣ мебошад. Раванди таълим мувофиқи тартиби зерин сурат мегирад:

o *таҳияи ақида дар асоси унсурҳои санҷидашуда ва боваринок, арзёбӣ ва ҷавоб додан ба ақидаҳои дигарон;*

o *санҷидани ақидаҳо ё вазъиятҳо аз нигоҳҳои гуногун, аз ҷумла таҳлили назарҳои фарҳангҳои мухталиф;*

o *таҳқиқи омилҳо ва ақидаҳо ба мақсади дарёфти хулосаи мувофиқ;*

o *истифодаи усули мухталифи тахаюлотӣ барои ҳалли масъалаҳо, махсусан масъалаҳои ношинос ва мураккаб;*

o *таҳия ва пурсидани саволҳои мантиқӣ ва таҳлилӣ.*

– **Арзёбӣ ба мақсади таълим.** Мо бояд мунтазам натиҷаҳои таълимии хонандагонро арзёбӣ кунем, то тавонем усули таълимро тағйир дода, раванди онро самараноктар гардонем.

1.5. МАҚСАД ВА ВАЗИФАҲОИ СТАНДАРТИ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ 2-ЮМ

Мақсад ва вазифаҳои стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм:

– муайян ва муқаррар кардани маҷмӯи салоҳият (меъёри дониш, малака ва маҳорат)-и хонандагони синфи дуюм аз фанни суруд ва мусиқӣ;

– ба низом даровардани мазмун, мундариҷа ва раванди банақшагирӣ, таълим ва арзёбии фанни суруд ва мусиқӣ дар синфи дуюм;

– муқаррар кардани доираи мавзӯъҳои бобҳои таълими фанни суруд ва мусиқӣ мувофиқи талаботи фан ва мувофиқат ба инкишофи синну соли хонандагони синфи дуюм;

– мазмун, мундариҷа ва фаъолиятҳои таълим барои ташаккули салоҳиятнокӣ равона шуда, байни онҳо робитаи қавӣ барқарор гардонида шавад;

– бояд малакаҳои гуногуни фаннӣ ба таври мушаххас ва фарогир пешниҳод гарданд. Нишондиҳандаҳои азхудкунии ҳар як салоҳият оварда мешаванд;

– бо вуҷуди фаро гирифтани самтҳои гуногуни таълими фанни суруд ва мусиқӣ, стандарти мазкур фаъолияти эҷодии омӯзгорро маҳдуд накарда, бояд ӯро барои дуруст ва самаранок ташкил кардани раванди таълим ҳидоят кунад;

– мазмуну мундариҷа ва миқдори салоҳиятҳо бояд мувофиқи сарбории фан, ки нақшаи таълимӣ муқаррар кардааст, пешниҳод гарданд.

Фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи 2 мувофиқи нақшаи таълимӣ дар таркиби маҷмӯи фанҳои санъат ҷойгир шуда, ҳаҷми сарбории хонандагон дар давоми соли таҳсил 34 соатро ташкил медиҳад:

Синф	**Миқдори ҳафтаҳои соли таҳсил**	**Миқдори соатҳои ҳафтаина**	**Миқдори соатҳо дар давоми соли таҳсил**
2	34	1	34

Дар ҷараёни таълими фанни суруд ва мусиқӣ малакаҳои таълимии зерин ташаккул меёбанд:

– таҳлил ва таркиби асарҳои мусиқӣ бо мақсади дарк кардани ғоя, мавзӯъ ва маънои асосӣ;

– ҷустуҷӯи ахбори мушаххас ва хулосабарорӣ;

– мусоҳиба ва муҳокимаи мавзӯъҳои мухталиф ба мақсади дарёфти хулосаи зарурӣ;

– шунидани асарҳои мусиқӣ, баҳодиҳии шахсӣ ва ба дигарон баҳо додан;

– изҳори қаноатмандӣ аз натиҷаҳои бадастоварда ва мақсадҳои нави таълимӣ гузоштан;

– муаррифии натиҷаҳои таълимии бадастоварда ва амсоли он.

Ташаккули малакаҳои боло дар рушду нумӯи маърифати хонанда таъсири калон расонда, ӯро барои ноил шудан ба натиҷаҳои нав ҳавасманд мегардонад.

II. САЛОҲИЯТҲОИ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ 2-ЮМ

Фасли мазкури стандарти фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи дуюм хеле муҳим аст. Дар фасли мазкур салоҳиятҳои фанни суруд ва мусиқӣ мувофиқи самтҳои таълим оварда мешаванд. Монанди дигар фанҳо дорои хусусиятҳои зерин аст:

- аз рӯйи принсипи аз сода ба мураккаб тартиб дода шудаанд. Омӯзгорон метавонанд салоҳиятҳои синфи пешина ва баъдинаро мушоҳида карда, мутаносибан раванди таълимро аз оғоз то анҷом ба нақша гиранд. Ин муносибати печдори татбиқи барномаи таълим мебошад. Яъне салоҳиятҳое, ки дар як синф муаррифӣ шудаанд, дар синфҳои минбаъда

такмил дода мешаванд. Дар сатҳи ҳар як синф талабот ба салоҳиятнокӣ мураккабтар мешавад.

- мувофиқи самтҳои асосии таълимии фанҳо гурӯҳбандӣ шудаанд. Аз ин лиҳоз, тартиби пешниҳоди салоҳиятҳо (малака ва маҳоратҳо) ба тартиби маводди китобҳои дарсӣ мувофиқат мекунад.
- хусусияти арзёбӣ дошта, мушоҳида мешаванд ва азхудкунии салоҳиятҳо тавассути нишондиҳандаҳо муайян мешаванд.
- дар таҳияи салоҳиятҳо усули печдор истифода шуда, дар сатҳи синфҳои мибаъда ба хонанда имконияти ташаккули бештар дода мешавад. Ба ин восита хонанда дараҷаи баландтари салоҳиянокиро аз худ карда, ташаккул меёбад.

2.1. САМТҲО ВА САЛОҲИЯТҲО АЗ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ

Сурудан ё иҷро кардан

Қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад

Шунидани мусиқӣ

Ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқияти онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

Маърифати мусиқӣ

Унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро медонад ва иҷро кунад.

Эҷоди мусиқӣ

Садоҳои мусиқиро мегӯяд, месозад, интихоб мекунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

2.2. БАҲОДИҲИИ САЛОҲИЯТҲОИ СУРУДАН, ШУНИДАН, МАЪРИФАТ ВА ЭҶОДИ МУСИҚӢ

Дар фасли мазкур мо тартиб ва воситаҳои арзёбии салоҳиятҳои суруд ва мусиқӣ-ро пешниҳод мекунем.

Сурудан ё иҷро кардан:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

– дар ҳамсарой ба овози якдигар диққат дода, овозашро ба садои сози мусиқӣ ҷӯр карда тавонад;
– ҳангоми сароидан овозашро ба оҳанги мусиқӣ ҷӯр кунад;
– тарзи нафаси чуқур ё занҷирмонандро истифода барад;
– шаклҳои гуногуни нафасгириро истифода бурда тавонад;
– талаффузи дурусти ҳиҷо, калимаро мувофиқи оҳанг (нотаҳо)-и суруд иҷро карда тавонад;
– оҳанги сурудро аз худ карда, фосилаҳои содаро ба тарзи мелодӣ иҷро кунад;
– матни сурудро бурро талаффуз карда, порчаи хурдро аз рӯйи нота сарояд.

Шунидани мусиқӣ:

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқияти онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

– ақидаи худро нисбати порчаи асарҳои хурсандибахш/мажор баён карда тавонад;
– ақидаи худро нисбати порчаи асарҳои ғамангез/минор баён карда тавонад;
– фарқи асарҳои мажор ва минорро баён карда тавонад;
– дар мисоли оҳангҳои шунида вазъу ҳолати худро баён кунад;
– вобаста ба мазмуни оҳанг ақидаи худро баён карда тавонад.

Маърифати мусиқӣ:

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро медонад ва иҷро кунад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

– садоҳои пасту баланд, ғафсу борик, мусиқӣ ва ғайримусиқиро фарқ карда тавонад;
– ҳафт нотаро донад ва тарзи навишти онро тавонад;
– тарзи навишт ва ҷойгиршавии калиди скрипка (сол)-ро дар нотагоҳ донад.
– қаторовозро донад (**До, Ре, Ми, Фа, Сол, Ла, Си**) ва дар нотагоҳ навишта тавонад;
– дар навишти нотаҳо нотагоҳ ва хатҳои иловагиро дуруст истифода бурда тавонад;
– нотаҳои пурра ва нимтагию чорякиро ҳисоб карда, тарзи навиштро тавонад;
– тарзи ҳисоби нотаҳои пурра ва нимтагию чорякиро тавонад ва иҷро кунад;
– аломатҳои такрориро дар асарҳои мусиқӣ муайян карда тавонад;
– лаҳнҳои мажорӣ ва минориро донад;
– доир ба зарби мусиқӣ ва суруд маълумот дошта бошад.

Эҷоди мусиқӣ:

– садоҳои мусиқиро мегӯяд, месозад, интихоб мекунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Нишондиҳандаҳои салоҳиятнокӣ:

– ҳафт овози мусиқиро номбар кунад;
– дар асоси навишти нотаҳо овозҳои дароз ва кӯтоҳ (нотаҳои пурра, нисфӣ, чорякӣ, ҳаштякӣ)-ро нишон дода тавонад;
– дар асоси овозҳои дароз ва кӯтоҳ (нотаҳои пурра ва нисфӣ) порчаи оҳанги худро эҷод кунад;
– унсурҳои одии ҳаракатҳоро дар андозаҳои одӣ иҷро карда тавонад.

2.3. САЛОҲИЯТҲОИ ТАРБИЯВӢ-АХЛОҚӢ

Дар таълиму тарбияи зинаи таҳсилоти ибтидоӣ азбаски хонандагон қобилиятҳои гуногун доранд, мо бояд пешрафти хонандаро берун аз салоҳиятҳои фаннӣ низ эътироф кунем. Барои нишон додани кӯшишу ғайрати хонанда ба натиҷаи ӯ бо низоми 6 (10, 20, 100) балла баҳо дода мешавад.

Барои қайди муносибати хонанда ба омӯзиш корти ҳисоботи истифода карда мешавад, ки қисмҳои зеринро дар бар мегирад;

Дар омӯзиши ҳар фан хислатҳои зерин нақши асосиро мебозанд:

Худро идора карда тавонистан				Мунтазам одатан баъзан
Мустақилият нишон медиҳад				
Интизориҳои баланд дорад				
Барои таваккал кардан омода аст				
Тобовар аст				
Муносибат бо дигарон				
Аҳамият медиҳад				
Таҳаммулпазир аст				
Ҳамкорӣ мекунад				
Иштирок ва саҳмгузорӣ				
Эътимод нишон медиҳад				
Масъулиятро ба дӯш мегирад				
Фаъол аст				
Мақсаднок ба коре ҷалб мешавад				
Андешаронӣ				
Фикрронии дараҷаи баланд дорад				
Эҷодкорӣ				

2.4. НИШОНДИҲАНДАҲОИ ХИСЛАТҲО

Дар ҷадвали зер нишондиҳандаҳое оварда шудаанд, ки хонандагони болаёқатро тавсиф мекунад. Ин нишондиҳандаҳо то андозаи муайяне хусусияти инфиродӣ доранд. Ҳангоми арзёбӣ омӯзгор нишондиҳандаҳои зеринро ба эътибор мегирад:

Хислат	**Нишондиҳанда (ё муайянкунанда)** – Хонанда
Худро идора кардан	
Мустақилият нишон додан	Бе ёрии дигарон кор мекунад ва агар ёрӣ лозим шавад, пеш аз кумак пурсидан барои ҳалли ҳама гуна мушкилӣ аввал худ кӯшиш ба харҷ медиҳад.
Интизориҳои баланд дорад.	Ҳангоми иҷрои супорише ҳадаф мегузорад, ки натиҷааш босифат бошад бо интизории он, ки меъёрҳои баҳодиҳиро аз худ мекунад ва аз он ҳам болотар ноил мешавад. Агар вазифа ё супориш аз тарафи омӯзгор арзёбӣ нашавад ҳам, хонанда дар пеши худ меъёрҳои баланд мегузорад, то кори ӯ ҳамчун як муваффақият арзёбӣ шавад.
Ба таваккал (дар омӯзиш) кардан омода аст.	Зарурати таҷриба кардани ашёро эътироф мекунад, ҳарчанд он қисман ба нокомӣ ё танқид мебарад. Аммо ин хавфҳои асосноке бошанд, ки ба бехатарии шахсӣ мушкилӣ эҷод накунанд.
Тобовар аст	Бо вуҷуди мушкилот, ноумед намешавад ва кӯшиш мекунад, ки вазифаҳоро ба анҷом расонад.
Бовиҷдон аст	Арзишҳои худро ҳамеша, новобаста аз вазъият ҳифз мекунад. Арзишҳо инҳоянд: – дар амалҳояш ростқавл аст; – меҳрубонӣ зоҳир мекунад;

	– адолатро риоя мекунад; – ҳақгӯ аст; – дар рафтору амал масъулиятшинос аст; – дар амалҳояш шаффофиро риоя мекунад (ба истисноии ҳолатҳои номутобиқ); – дар сахтиҳо далерӣ нишон медиҳад; – фарҳанги худ ва дигаронро эҳтиром мекунад.
Муносибат бо дигарон	
Аҳамият медиҳад	Вақте бо дигарон кор мекунад ба ниёзҳои онҳо аҳамият медиҳад (масалан дигаронро гӯш мекунад, сухани онҳоро намебурад).
Таҳаммулпазир аст	Ақида ва фарҳанги шахсони гуногунро қабул мекунад (ин маънои онро надорад, ки мо аз ин сӯиистифода кунем).
Ҳамкорӣ мекунад	Ҳамкорӣ мекунад, ба дигарон барои саҳм гузоштан дар иҷрои супоришҳо имкон медиҳад.
Иштирок ва саҳмгузорӣ	
Эътимод нишон медиҳад	Ҳангоми пурсиш ақидаашро иброз медорад ва барои иҷрои супориш на ҳамеша аз дигарон манфиат меҷӯяд.
Масъулиятро ба дӯш мегирад	Ҳангоми иҷрои фаъолиятҳо оқибатҳои онро ба зима мегирад. Агар аз ӯ хоҳиш бикунанд, масъулиятро ба дӯш мегирад.
Фаъол аст	Ғайрифаъол нест, баръакс кӯшиш мекунад, ки саҳми худро гузорад.
Мақсаднок ба коре ҷалб мешавад	Пеш аз ҳар гуна фаъолият мақсаде мегузорад, ки ба ҳалли вазифаи додашуда марбут аст.
Андешаронӣ	
Фикррониии дараҷаи баланд	Барои анҷом додани вазифаҳо малакаҳои фикррониии баландро истифода мебарад.
Эҷодкорӣ	Фикрҳои тоза пешниҳод мекунад.

2.5. САЛОҲИЯТНОКИИ ОМӮЗГОРОН

Барои татбиқи Стандарт ва барномаи фанни суруд ва мусиқӣ омӯзгори синфҳои ибтидоӣ бояд дониш, малака ва маҳорати зеринро дошта бошад:

– назария ва принсипҳои низоми таълими салоҳиятнокиро донад ва ҷанбаҳои татбиқи амалии онро дар раванди таълим шарҳ дода тавонад;

– тарзи банақшагирӣ ва арзёбии салоҳиятнокии хонандагонро донад ва ҳангоми раванди таълим истифода барад;

– усули таълимиеро, ки барои ташаккули салоҳиятнокии хонанда мусоидат мекунанд, донад ва усули мувофиқро интихоб карда тавонад;

– усул ва воситаҳои арзёбии ташаккулдиҳандаро барои муайян кардани сатҳи азхудкунии салоҳиятҳо истифода бурда тавонад;

– натиҷаҳои арзёбии ташаккулдиҳандаро ба мақсади қабули қарори мувофиқ истифода бурда тавонад;

– роҳу воситаҳои самараноки ба хонандагон барои салоҳиятнок шудан ёрӣ расониданро донад ва дар раванди таълим истифода барад.

III. ТАШКИЛИ РАВАНДИ ТАЪЛИМИ САЛОҲИЯТНОКӢ АЗ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ ДУЮМ

Аксари низоми таълими анъанавӣ ба азхудкунии мавзӯъ нигаронида шудаанд, яъне омӯзгорон хонандагонро ба аз худ кардани мавзӯъ ва аз ёд кардани маълумот водор месозанд. Чунин муносибат ба таълим дар гузашта мутобиқ буд, аммо дар замони ҳозира, ки андозаи дониш босуръат зиёд мешавад, дар раванди таълим диққати асосӣ бояд ба ташаккули малакаҳои омӯзишии хонандагон равона гардад, то онҳо тавонанд дониши зарурӣ ва маълумоти мушаххасро интихоб бикунанд ва истифода баранд. Дар стандартҳои фанни суруд ва мусиқӣ ба дарки мусиқӣ ҳамчун инъикоси ҳаёт, муассир, зебо ва хушоҳанг иҷро кардани суруд, бадеҳатан гуфтан (навохтан), дар амал истифода кардани донишҳои андӯхта ва ҳалли масъалаҳои ҳаётан зарур, диққати махсус дода мешавад.

Акнун барои омӯзгорон “хонандагон чиро меомӯзанд?” ва “чӣ тавр меомӯзанд?” аз “ба хонандагон чиҳоро меомӯзонанд?” муҳимтар аст. Барои баъзеҳо омӯзондан ва омӯхтан (аз худ кардан) як маъно дорад, аммо бояд дар хотир дошт, ки агар омӯзгор машғулиятро нодуруст гузаронад, ҳатто дар ҳолати дарси зиёд додан ҳам, азхудкунӣ наметавонад самарабахш бошад

Дар низоми таълим ва арзёбии салоҳиятнокӣ ба дониш, малака ва маҳоратҳои воқеии хонандагон диққати махсус дода мешавад. Салоҳиятҳо фаъолиятҳоеро, ки хонандагон дар натиҷаи омӯхтан аз худ мекунанд, нишон медиҳанд. Масалан, дар синфи дуюм салоҳияти “*Қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад”*, натиҷаи омӯхтани хонанда аст. Муҳим он аст, ки хонанда дар амал дуруст месарояд, аммо ҳангоми иҷрои фаъолиятҳо қоидаҳои дуруст сароиданро меомӯзад. Агар ин амалро хонанда иҷро карда тавонад, ӯ метавонад дар мавзӯъҳои гуногун сурудҳоро иҷро кунад. Масалан, дар мавзӯъҳои “Ватан”, “Сулҳу дӯстӣ” ва ғайра иҷрои онро дуруст нишон диҳад. Ин маънои онро надорад, ки мавзӯъҳо муҳим нестанд. Мавзӯъҳо ҳамчун восита барои ноил шудан ба салоҳият хизмат мекунанд.

Барои муайян кардани он ки оё хонанда салоҳиятҳоро аз худ кардааст ё не, барои ҳар салоҳият нишондиҳандаҳои он оварда мешавад. Нишодиҳандаҳо маҷмӯи дониш, малака ва маҳоратҳое мебошанд, ки аз ноил шудан ба салоҳиятҳо дарак медиҳанд. Онҳо ба шумо имкони мушоҳида ва арзёбӣ карданро фароҳам оварда, нишон медиҳанд, ки то кадом андоза хонанда салоҳиятро аз худ кардааст. Тартиб додани рӯйхати пурраи нишондиҳандаҳо барои баъзе салоҳиятҳо имконнопазир аст, ва миқдори онҳо вобаста ба нуқтаи оғози инкишофи салоҳиятнокӣ ва вобаста ба сатҳи синф фарқ мекунад.

Дар гузашта самтҳои гуногуни раванди таълим (таҳия ва татбиқи нақшаи тақвим) бештар назорат ва мушоҳида карда мешуд. Акнун натиҷаҳои таълимии хонандагон ва раванди омӯзиши онҳо бештар назорат карда мешаванд. Аз байн бурдани навъҳои дигари назорат дар ҳолате амалӣ мешавад, ки агар:

1) муассисаи таълимӣ ва омӯзгорон самаранок ба низоми таълими салоҳиятнокии хонандагон гузаранд.

2) тартиби ҷамъоварии маълумоти дуруст, ки дараҷаи азхудкунии салоҳиятҳоро нишон медиҳад, ба роҳ монда шавад.

Ба омӯзгорон озодии бештар дода мешавад ва ҳамзамон масъулияти онҳо барои беҳтар шудани дастовардҳои таълимии хонандагон зиёд мешавад. Ин чунин маъно дорад, ки арзёбии салоҳиятҳо қисми асосии ислоҳот махсуб меёбад.

Акнун барои омӯзгор танҳо донистани мундариҷаи фан кифоя нест. Омӯзгорон бояд дар асоси таҷриба, омӯзиши методикаи таълим, азхудкунии назарияи таълим ва маълумот оид ба ҳар як хонандаи синф барои инкишоф додани салоҳиятҳои онҳо ва таъмини пешравӣ ҷараёни таълимро ба роҳ монад.

3.1.БА ХУСУСИЯТҲОИ ФАРДИИ ХОНАНДА ДИҚҚАТ ДОДАН

Стандарту барномаҳои нави таълим ташаккули натиҷаҳои таълимии ҳамаи хонандагонро новобаста аз қобилият ва вазъи иҷтимоӣ дастгирӣ мекунанд. Стандарт ва барномаи мазкур ақидаеро, ки тибқи он ба ҳамаи хонандагон талаботи ягона гузошта шавадро дастгирӣ намекунад. Он ақидаеро дастгирӣ мекунад, ки дар он ҳар як хонанда дорои маҷмӯи таҷрибаи мушаххас, инчунин дараҷаҳои гуногуни салоҳият аст. Омӯзгорон барои ташаккули натиҷаҳои таълими ҳар як хонанда аз лиҳози касбӣ ва ахлоқӣ масъуланд.

Самаранокии таълим тавассути ташаккули натиҷаҳои таълимии тамоми аҳли синф муайян карда мешавад, на дастовардҳои таълимии якчанд хонанда. Барои амалӣ сохтани мақсади мазкур омӯзгорон бояд тарзи муайян кардани сатҳи дониши мавҷудаи хонанда ва сатҳи ниҳоии азхудкунии салоҳиятҳои ҳар як хонандаро истифода бурда тавонанд.

3.2. ПРИНСИПҲОИ ТАЪЛИМИ САМАРАНОК

Таълим ҳамеша самаранок мешавад, агар:

– хонандагон дар заминаи дониш ва малакаи базавиашон инкишоф ёбанд;

– хонандагон мақсади вазифаҳои таълимии гузошташударо дарк бикунанд;

– мақсади таълим барои хонандагон фаҳмо бошад;

– вазифаҳои таълим мувофиқи қобилияти хонандагон таҳия шаванд;

– раванди азхудкунии маводди таълим барои хонандагон шавқовар ва ҷолиб бошад;

– барои азхудкунии маводди нави таълим ё малакаи нав ба хонандагон имконияти мувофиқи машқ кардан дода шавад;

– омӯзгорон усули гуногуни таълимро ба мақсади таҳким ва мустаҳкам гардонидани донишу малакаи нав истифода баранд;

– ҳам омӯзгор ва ҳам хонанда барои таълим масъулият дошта бошанд;

– омӯзгорон усули гуногунро ба мақсади такрор ва дар хотир нигоҳ доштани донишу малака истифода баранд;

– ба хонандагон ҳангоми ҳалли масъалаҳои таълимӣ ва ташаккули малака имконияти ҳамкорӣ кардан диҳанд;

– раванди таълим ба “чӣ тавр фикр кардан” равона гардад, на ба “оид ба чӣ фикр кардан”;

– ҳама оид ба ҳаҷми донишу малакаашон ростқавл бошанд;

– нокомӣ дар ҷараёни таълим ҳамчун қисми таркибии он шинохта шавад;

– омӯзгор раванди омӯзишро дарк кунад ва донад, ки таълим чӣ тавр бояд ба роҳ монда шавад ва онро доимо назорат кунад.

3.3. ТАШАККУЛИ ТАФАККУРИ САТҲИ ОЛӢ

Дар низоми анъанавии таълим диққати асосӣ ба бозгӯйии дониш равона шуда, ба дарку таҳлили он вақти кам ҷудо мешуд.

Низоми таълими салоҳиятнокӣ диққати асосиро ба ташаккули фикрронии дараҷаи баланд, равона мекунад.

Мо дараҷабандии қобилиятҳои маърифатиро дар диаграммаи зерин мушоҳида карда метавонем.

Ташаккули тафаккури сатҳи олӣ пурра ҷараёни фикркуниро фаро мегирад, аз ҷумлаи намунаҳои зерин:

– шаклгирии ақида дар асоси унсурҳои санҷидашуда ва боваринок, арзёбӣ ва ҷавоб додан ба ақидаҳои дигарон;

– санҷидани ақидаҳо ё вазъиятҳо аз нигоҳи гуногун, аз ҷумла таҳлили назари фарҳангҳои мухталиф;

– таҳқиқи омилҳо ва ақидаҳо ба мақсади дарёфти хулосаи мувофиқ;

– истифодаи усули мухталифи тахайюлотӣ барои ҳалли масъалаҳо, махсусан масъалаҳои ношинос ва мураккаб;

– таҳия ва пурсидани саволҳои мантиқӣ ва таҳлилӣ;

– муайян кардани мавзӯъҳо ё ҳодисаҳо ва алоқаманд кардани донишҳои фаннӣ.

Оид ба тафаккури сатҳи олӣ якчанд нуктаро бояд дар хотир гирифт:

1. Бо вуҷуди барои хонандагон муҳим будани малакаҳои тафаккури сатҳи олӣ арзёбӣ ва санҷиши ин малакаҳо хеле мушкил аст. Аз ин лиҳоз, системаи арзёбии мо бояд пурра тағйир ёбад.

2. Таҳқиқот нишон медиҳанд, ки малакаи тафаккури сатҳи олӣ маънои дар хотир нигоҳ доштани маълумотро надорад. Мақсади асосӣ таҳқиқи амиқи маълумот аст.

3.4. АЛОҚАМАНДИИ БАЙНИФАННӢ

Ҳудудҳое, ки байни фанҳои синфҳои ибтидоӣ эҷод шудаанд, қисман сунъиянд, аммо барои ташкили ҷараёни таълим заруранд. Дар асл шахс дар ҳолате ки агар якчанд фанро дар як замон омӯзад, таълими хубтар мегирад. Бо дарназардошти ин ва фоидае, ки аз истифодаи алоқамандии фанҳо ба даст меояд (асосан алоқамандии байнифаннӣ ном бурда мешавад), Вазорати маориф ва илм онро ҳамаҷониба дастгирӣ мекунад.

Намунаи алоқамандии байнифаннӣ дар синфҳои ибтидоӣ чунин аст: омӯзгор дар синф “Доир ба се қисмати асосии дарси суруд ва мусиқӣ ” фаъолиятҳои мувофиқ ташкил карда, аз хонандагон хоҳиш мекунад, ки онро амалан иҷро бикунанд. Онҳо бо навбат нақши шунаванда, иҷрокунанда ва эҷодкорро иҷро карда метавонанд. Аз хонандагон хоҳиш карда мешавад, ки оид ба амали иҷрокардаашон маълумот диҳанд (ё иншои хурд нависанд).

Хонандагон дар самтҳои зерин салоҳият пайдо мекунанд:

1) Ҳангоми сурудан кор бо матни суруд (забони тоҷикӣ ё адабиёт)
2) Ҳисоб кардани зарб ё нотаи суруд (математика)
3) Муҳокимаи асари шунида (забони тоҷикӣ – гуфтан)
4) Муайян кардани мазмуни матн ё оҳанги шунида (муҳити атроф ё табиатшиносӣ)
5) Иҷрои ҳаракатҳои мавзун ҳангоми сурудан (тарбияи ҷисмонӣ)
6) Навиштани матни суруд ё асари шунида (забони тоҷикӣ – навиштан)
7) Баробар сурудан ва хомӯшона шунидани мусиқӣ (малакаи иҷтимоӣ)
8) Тасвири хаёлоти худ доир ба асари шунида (санъат ва меҳнат)

Дар асл ҳангоми таълими ҳамагуна мавзӯъ мо ҳамеша якчанд салоҳияти фанҳои мухталифро ташаккул медиҳем. Омӯзгори соҳибтаҷриба инро дарк карда, кӯшиш мекунад, ки мавзӯъҳоеро фаро гирад, то салоҳиятҳои якчанд фанро дар як вақт машқ ва ташаккул диҳад. Аммо чунин навъи таълим мавзӯъ ва усули мухталифи банақшагириро тақозо мекунад.

3.5. СТРАТЕГИЯҲОИ ТАЪЛИМИ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ ДУЮМ

3.5.1. ТАЪЛИМИ МАЛАКАҲОИ СУРУДАН

Таълим ва омӯзиши суруд ва мусиқӣ дар заминаи назарияҳои гуногуни таълим ба роҳ монда мешавад. Бо назардошти гузариш ба низоми таълими салоҳиятнокии хонанда стандарти мазкур ба салоҳиятҳои чор самти таълими фан такя мекунад, ки сурудан яке аз самтҳои асосӣ ба шумор меравад. Бояд қайд намуд, ки салоҳиятҳои ҳар яки ин самтҳо дар ҳар соати дарсӣ ҳангоми азхудкунии фан баробари муқоиса бо якдигар баробар ташаккул дода мешавад. Дар зер мо тартиби азхуднамоии сурудро, ки он дар марҳалаҳои гуногуни омӯзиши дарс истифода мешавад, дар алоҳидагӣ тавсия мекунем. Бояд хотирнишон намуд, ки мазмун, ҳаҷм ва пуртаъсирии он дар ҳар маврид тағйир меёбад ва он дар раванди дарсҳо дар якҷоягӣ бо дигар қисматҳо омӯхта мешавад.

Фарогирии марҳалаҳои кор асосан гуногун буда метавонад ва аз рӯйи қобилияту маҳорати касбии омӯзгор ва сатҳи тайёрии хонандагони муайян карда мешавад. Ҷадвали зерин барои муайян кардани самти асосӣ дар интихоби усулҳои мушаххас ҳангоми азхуднамоии суруд кумак мерасонад ва омӯзгорон метавонанд роҳи муносибро барои худ ва шогирдонашон истифода кунанд.

Вазифаҳо	**Талаботи пешниҳодшуда**	**Методҳо ва усулҳои кор**
I. Оғози азхудкунӣ		
– шиносоӣ бо муаллифон ва замони эҷоди суруд; – тайёрӣ ба дарки мазмун ва мундариҷаи суруд; – ба вуҷуд овардани ҳолати муассирӣ, ки ба хусусияти образи мусиқӣ ҳамоҳанг аст.	– мухтасарӣ – пурмазмунӣ – муассирӣ	– шарҳу эзоҳ – суҳбат – мисол (азҷумла оид ба мусиқӣ) – вазифаи проблемавӣ – намоиш (расм, сурат, асарҳои санъати тасвирӣ, корҳои эҷодии кӯдакон, бозичаҳо ва ғ.)
II. Шунидан-шиносоӣ		

– намоиш ва шарҳ додани суруд; – мафтун кардан, ҷалб кардани кӯдакон бо суруд; – дар кӯдакон бедор кардани шавқ, таасурот, муассирӣ ба суруд.	– пуртаъсирӣ – дилбохтагӣ – иҷрои озод – мувофиқатии сифати овози сароянадагӣ, иборахо ба жанр ва услуби асар.	– иҷроиш аз тарафи омӯзгор – иҷроиш аз тарафи хонандаи беҳтарин – иҷроиш дар аудио ва ё видеосабтҳо – муқоиса дар шарҳи асарҳои гуногун
III. Муҳокима		
– ба таасуроти бадастомадаи хонандагон такя карда, муносибати онҳоро ба суруд муайян кардан; – сатҳи фаҳмиши кӯдаконро оид ба хусусият, мазмун ва маънои образи мусиқӣ муайян кардан; – таҳлили қисматҳои нисбатан муҳим дар матни асар ва воситаҳои муассир; – ҳавасманд кардан барои фаъолгардонии тафаккури хонандагон; – ташаккули қобилиятҳо, ҳамкории коллективонаи хонандагон бо омӯзгор ва баръакс.	– муассирӣ – мухтасарӣ – фаъолнокӣ – фаврӣ – эҳтиром нисбати тамоми ҷавобҳои хонандагон – ташкил кардани муоширате, ки ташабускорӣ ва мустақилиятро таъмин мекунад	– суҳбат – шарҳу эзоҳ – мисол – таҳлили вазъият – вазифаҳои проблемавӣ – кори коллективӣ – мубоҳиса – методи саволҳои эвристикӣ.
IV. Азхуднамоӣ		
– сарфаҳм рафтан ба маънои образи бадеии суруд; – сарфаҳм рафтан ба раванди азхудкунии суруд ҳамчун эҷоди образи мусиқӣ ва пурмазмунии он; – маънидор будан ва муассирии тамоми кори технологӣ доир ба азхудномоии суруд; – муоинаи ҳар як суруд ҳамчун як марҳалаи системаноки ташаккули маҳорат ва малакаҳои сурудан; – азхуднамоии оҳанг ва матни суруд; – кор бо оҳанг, буро талаффуз кардани ҳар як фосила ва дарки он;	– муассирӣ – мухтасарӣ – банақшагирииии ҳар як марҳалаи кор – гузориши дақиқи вазифаҳои таълимӣ ва баҳодиҳии ҳатмӣ ба сифати кори иҷрошуда – коркарди алоҳидаи ҷойи мураккаби суруд – истифодаи методҳои гуногуни кор – муносибати	– методи муқоиса; – методи фонетикӣ – методи аёнию намоишӣ – методи репродуктивӣ – методи таҳлили вазъият – бозӣ – методи азхуднамоӣ бо воситаи сомеа (слух) – методи дирижёрии озод – методи театрикунонӣ – методи кор бо партитура – методи солфеджиохонӣ – сурудан дар асоси сабти нотавӣ – сурудани суруд ё қисмати он бо тарзи вокализмҳо – тоза сурудани овози аввали суруд

– ташаккули қобилиятҳо барои тоза сурудан, вобаста ба жанр ва услуби асар; – гуногунӣ ва иваз кардани вазифаҳо ҳангоми азхуднамоии суруд; – мувофиқатии шакли корҳои фронталӣ, гуруҳӣ ва фардӣ; – дар раванди кор фаъолнокӣ, фароҳам овардани шароит барои муайян кардани шахсиятҳои эҷодӣ; – таҳия кардани раванди азхуднамоӣ, ки дар асоси натиҷаи баҳодиҳӣ ба фаъолияти сурудани кӯдакон ба роҳ монда шудааст; – ташкил кардани робитаи мутақобила дар раванди фаъолияти сарояндагӣ; – риоя кардани принсипи муваффақият дар таълим, фароҳам овардани фазои шавқовари амали якҷоя.	бошууронаи кӯдакон ба кор.	– қарсак задании бо зарби оҳанг аз рӯйи сомеа нота ва ё оҳанги суруди иҷрошудаистода – талаффузи фаъолонаи матни суруд бо ним овоз – артикулиятсия (талаффузи дурусти садобарорӣ)-и фаъол ҳангоми сурудани матн.
V. Сурудан		
– азхуднамоии шакл ҳангоми иҷроиши пурраи асар; – бартарии вазифаҳои иҷрокунандагӣ; – ба даст овардани сифати зарурии садодиҳии суруд; – ҳавасманд кардани кӯдакон нисбати муносибати эҷодӣ ҳангоми фаъолияти сароядагӣ; – муҳокимаи фаъол нисбати натиҷаҳои фаъолияти сароядагӣ.	– рӯҳбаландӣ – ворид кардан ба мусиқинавозӣ – муносибати эҷодии омӯзгор ва хонандагон – эҳсоси офарини-ши мусиқии асил – мубоҳисаи омӯзгор ва хонан-дагон бо муалли-фони асар (шоир ва оҳангсоз) – боварии комили ҳамсароён ва дири-жёр.	– иҷроиши пурра – муқоисаи сароядагони гуногун – муқоисаи сароядагони коллектив ё яккасаро – сабти иҷроиш ва муҳокимаи минбаъдаи он – иҷроиш барои экспертони ҳамсароӣ ва муҳокимаи баъд аз он – иҷроиш дар толори консертӣ.
VI. Иҷроиш-консерт		
– ташкили шароит барои таҷассуми хубтари образи мусиқӣ;	– рӯҳбаландӣ – омодагӣ – таваҷҷуҳ	– методи ташкили ҳолати муассирӣ – методи театрикунонӣ

– ҳавасмандгардонӣ барои ташакули қобилияти эҷодкорӣ; – ташкили ҳолати зарури муассирӣ; – ташкили ҳамкории хор ва дирижёр дар раванди иҷроиш.	– маҳорати нишон додани муассирӣ дар раванди иҷро-иш – навозиши фаъо-лона, эҷодкорона – эҷодкорӣ дар ҳамкории омӯзгор бо хонанда.	– усулҳои ҳамкории хор ва дирижёр.

3.5.2. ТАЪЛИМИ МАЛАКАҲОИ ШУНИДАНИ МУСИҚӢ

Яке аз мақсадҳои муҳимми самти шунидани мусиқӣ ташаккули дарки мусиқӣ, тарбияи маданияти мусиқишунавӣ, ки барои шунидани асарҳо дар жанрҳои гуногуни мусиқӣ аз оғози омӯзиши фан сарчашма мегирад, ба ҳисоб меравад.

Аз мақсадҳои таълими фанни суруд ва мусиқӣ   се вазифаи муҳим дар самти шунидани мусиқӣ ба вуҷуд меояд, ки омӯзгор бояд ба он диққати ҷиддӣ диҳад:

1. Дар асоси шунидани мусиқӣ *ташаккули дарки асарҳо ва ё муассирии он*. Барои хонандагон дарки асарҳо, ки ғояи баланд доранд, маҳз дар шунидани мусиқӣ ташаккул дода мешавад. Инчунин, ҳис кардани образҳои мусиқӣ, баёни ҳамдардӣ ва меҳрубонӣ, ба вуҷуд овардани хоҳиши шунидан ва бедор кардани завқи хонандагон тавассути шунидани асарҳои гуногуни мусиқӣ ташаккул дода мешавад. Барои дарки мусиқӣ дар раванди он воситаҳои муқоиса бо муҳити атроф низ имконияти бештар фароҳам меорад.

2. *Ташаккули муносибати огоҳона ҳангоми интихоб ва шунидани мусиқӣ*. Барои хонандагон муҳим аст, ки аз синни хурдӣ таҷрибаи огоҳона барои интихоб ва шунидани мусиқӣ дошта бошанд. Доир ба таҷрибаи огоҳона интихоб ва шунидани мусиқӣ малакаҳои истифодаи донишҳои мусиқӣ, на танҳо ҳис кардан, балки дарки мусиқӣ, хусусияти образҳои мусиқӣ, мантиқи ташаккули он, баёни ақидаи асосии эҷоди асар ва мазмуни он ба шумор меравад.

3. *Ташаккули муносибат/фаъолияти амалӣ ба мусиқӣ*, на танҳо дар раванди он, инчунин дар раванди иҷроиши унсурҳои хурди асарҳои мусиқӣ ва ё осори классикӣ.

Самарабахшии ташаккули дарки мусиқиро дар самти шунидани мусиқӣ то андозае аз рӯйи истифодаи роҳу воситаҳои гуногун аз ҷониби омӯзгорон муайян карда мешавад. Якчанд методҳои самти шунидани мусиқиро, ки барои ташаккули дарки санъати мусиқӣ равона шудааст, дар зер барои намуна пешниҳод мекунем.

Методҳои шифоҳӣ (нақл, тафсир, суҳбат, баҳс) дар самти шунидани мусиқӣ мавқеи хос дорад. Инчунин, баёни омӯзгор дар ин самти таълим нақши муҳим дорад. Агар сухани омӯзгор дар мавқеи худ истифода шуда, ҷанбаҳои баланди ҳиссиётро нишон дода тавонад, пас барои хонандагон фаъолияти амалӣ ва арзиши баланди шунидани санъати мусиқиро тарғибу ташвиқ мекунад.

Ҳангоми ташкили раванди шунидани асари мусиқӣ шартан марҳалаҳои зеринро ҷудо мекунанд:

- сухани муқаддимавии омӯзгор;
- шунидани асари мусиқӣ;
- суҳбат оид ба асари шунида;
- таҳлили асар;

– шунидани такрорӣ.

Дар аксари ҳолатҳо омӯзгор пеш аз оне ки бо асари нав шинос шавад, доир ба оҳангсоз, воқеа ё лаҳзаи аҷиби рӯзгори ӯ ва ё шароите, ки ягон асари нави ӯ ба вуҷуд омадааст, маълумот медиҳад (матни хурд бошад ва он аз як-ду дақиқа зиёд вақтро бояд нагирад!

Усули “Нақл доир ба мусиқӣ”

Махсусияти ин усул дар он аст, ки пеш аз шунидани мусиқӣ саволҳои махсус омода шуда, хонандагон бо он шинос карда мешаванд. Як намунаи он чунин буда метавонад:

“Ман... (*номи асар ва оҳангсоз*)-ро шунидам”.

Ин асар ба ман ҳиссиёти... бахшид.

Он дар... (*номи соз/созҳои мусиқӣ ва иҷрокунанда*) навохта/иҷро карда шуд.

Мусиқӣ... (чӣ гуна?) садо дод.

Ба назари ман оҳангсоз дар бораи... (*чӣ/чиҳо ва ё кӣ/киҳо*) маълумот додан мехоҳад.

Вобаста ба мақсад ва самти ташаккули салоҳиятҳо саволҳои намунавӣ метавонад пурра гардад, илова карда шавад ва ё тағйир ёбад. Ин усул барои ташаккули малакаҳои таҳлили асари мусиқӣ, баёни фикри шахсии хонанда, ташаккули ҷавоби мантиқӣ ва нутқи шифоҳию хаттии хонанда имконият медиҳад.

Усули “Мусиқиро тасвир мекунем”

Махсусияти ин усул дар он аст, ки хонандагон тасвири асари шунидаашро иҷро мекунад ва шарт нест, ки он образи аслӣ бошад. Яъне бо воситаи ранг ва хатҳои муайян образи абстрактии асарро ба таври хос инъикос мекунад ва шарт нест, ки хонанда маҳорати расмкашӣ дошта бошад. Ӯ метавонад тавассути рангҳои гуногун ва ё хатҳои муайяни ранга образи тахайюлотии худро тасвир карда, ба дигарон муаррифӣ кунад, ки он дар асоси хоҳиши хонандагон ба роҳ монда мешавад.

Чунин амал ба хонандагон имкони тасвири тахайюлоти худро, ки ҳангоми шунидан эҳсоси мусиқӣ ба вуҷуд меорад, дар раванди шунидани мусиқӣ фароҳам меорад. Дар ин асно мусиқӣ барои бунёди симои нав дар тафаккур ва тахайюлоти бойи хонанда замина мегузорад. Инчунин, алоқамандӣ бо фаъолияти тасвирии хонандагонро таъмин мекунад.

Усули «Мулоҳизаи аввалини ман оид ба мусиқии шунида»

Усули мазкур имкон медиҳад, ки то кадом андоза асари шунида ба хонандагон таъсири худро мерасонад, кадом ҳиссиётҳо (таассурот, дарки мусиқӣ) дар ӯ бедор мешавад, то кадом андоза образи оҳангсоз эҷодкардаро дарк мекунад, муайян карда шавад.

Тартиби он чунин аст: ба хонандагон як асари мусиқиро бе ном, шарҳ ва номи муаллифи он шунавонда мешавад. Танҳо чунин супориш пешниҳод мешавад: оҳангсоз бо садои мусиқӣ кадом ҳиссиётҳоро баён кардан меҳоҳад? Ба мо дар бораи чӣ нақл кардан мехоҳад? Муносибати худро оид ба асари шунида баён кунед (асар ва ё порча аз он 2-3 маротиба садо медиҳад. Талабот ба асари интихобшуда гузошта мешавад, ки бояд барои фаҳмиш дастрас, ҳаяҷонбахш ва дар хотир дошта шавад ва пурмазмун бошад).

3.5.3. ТАЪЛИМИ МАЛАКАҲОИ МАЪРИФАТИ МУСИҚӢ

Маърифати мусиқӣ аз рӯйи сатҳи фаҳмиши хонандагон ҳамчун як шакли санъат, ки бо ҳаёт алоқамандии ногусастанӣ дорад ташаккул дода мешавад. Ҳар як самти таълими фан, аз қабили сурудан, шунидан ва эҷоди мусиқӣ ба маърифати мусиқӣ пайванд буда, дар асоси ин фаъолиятҳо маърифати мусиқиро ҳамчун пояи илми мусиқӣ дар хонандагони синфҳои ибтидоӣ ташаккул медиҳад. Маърифати мусиқӣ бо мисолҳо аз сурудан, шунидан ва эҷоди мусиқӣ қавӣ гардонида шуда, ба омӯзгор таъкид мешавад, ки назария натиҷаи

мусиқии садодода аст, на баръакс. Яъне, дар асоси иҷроиш ва ё шунидани асар назарияи мусиқӣ бештар аз худ карда мешавад ва инро доимо бояд дар хотир нигоҳ дошт.

Маърифати мусиқиро дар тамоми лаҳзаи дарс истифода бурдан мумкин аст. Маъмулан бо ду тарз гузаронида мешавад:1) маълумоти назариявӣ оид ба маърифати мусиқӣ ва 2) омӯзиши амалии маводди назариявӣ.

Дар синфи дуюм махсусан навиштани баъзе унсурҳои маърифати мусиқӣ, аз қабили нотаҳо, нотагоҳ, калиди мусиқӣ (калиди сол ё скрипка) омӯхта мешаванд, зеро хонандагон малакаи хондан ва навиштанро вобаста ба фанҳои дигар то ин муддат омӯхтаанд.

Доир ба мустаҳкам кардани донишҳои мусиқавии хонандагон амалҳои мусиқавии хонандагонро дар шаклҳои гуногуни фаъолият гузаронидан мумкин аст:

а) солфеджиохонӣ,

б) таҳлил тавассути шунидан,

в) диктанти мусиқавӣ,

г) машқҳои зарбӣ (ритмикӣ),

д) бозиҳои мусиқавию дидактикӣ,

е) бадоҳатан иҷро кардан (импровизатсия),

ж) навохтан дар созҳои мусиқӣ,

з) ҳаракатҳои мусиқию зарбӣ.

Омӯзгор вобаста ба салоҳдиди худ фаъолияти амалиро интихоб карда, дар ҳар дарс ба хонандагон пешниҳод мекунад. Дар зер якчанд намунаи онро пешниҳод мекунем.

Бозии дидактикии “Акси садо (эхо)-и зарбӣ”

Ин бозӣ дарки дурусти шунавоӣ, зудии таасурот, хотираро инкишоф медиҳад.

Тарзи иҷро: омӯзгор якчанд зарби мусиқиро қарсак мезанад, хонандагон онро бояд дуруст такрор кунанд. Агар онро хонандагон дуруст иҷро накарданд, омӯзгор аз нав такрор мекунад. Дар аввал аз ҷониби омӯзгор иҷроиши одии зарби мусиқӣ дар як ё ду такт сурат гирифта, сипас душвор карда мешавад.

Зарб дар асоси машқҳои хурд гузаронида шуда, тавассути қарсак, кафкӯбӣ ва пойкӯбӣ гузаронидан мумкин аст. Қисматҳои алоҳидаи якчанд маротиба иҷро карда шуда, ҳамчун акси садо хонандагон онро такрор мекунанд, сипас як ҷумлаи мусиқӣ ба пуррагӣ иҷро карда мешавад. Онро бо роҳу тарзи гуногун истифода бурдан мумкин аст. Мазмуни бозиро тавассути аломатҳои динамикӣ, андозаҳои дучоряк ва сечоряк, давомнокии нотаҳои гуногун (мисол як гурӯҳи хонандагон нотаҳои нисфӣ ва гурӯҳи дигар ҳаштякиро иҷро мекунанд) ва шаклҳои эҷодии иҷрои зарбҳо гузаронидан мумкин аст.

Мисол:

А) аз зарби одӣ оғоз мекунем:

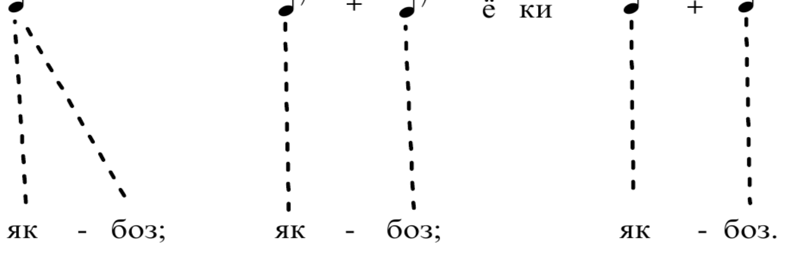

Б) каме зарбҳоро душвортар мекунем:

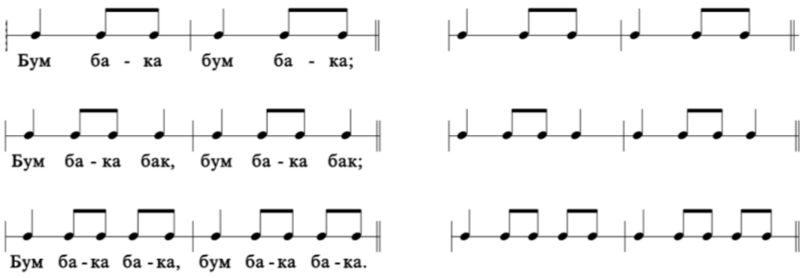

В) аз андозаҳои сода ва ҷумлаҳои мусиқӣ истифода мебарем:

IV. Арзёбӣ

Арзёбии салоҳиятҳо аз фанни суруд ва мусиқӣ дар ҳар дарс (арзёбии ташаккулдиҳанда), ҷамъбастӣ, нимсолаю солонаи фаъолияти хонандагон ва ба натиҷаи он гузошта мешавад.

Раванди инкишофи тадриҷии фардии хонанда дар асоси муқоисаи муваффақияти ҳозира бо комёбии гузаштаи ӯ муайян карда мешавад, яъне аз нуктаи оғози ба даст овардан то нишон додани салоҳият. Муқоисаи байниҳамдигарии хонандагон пазируфта намешавад. Ба онҳо барои иҷрои фаъолияти якҷоя низ баҳо дода мешавад.

Дар синфҳои 2-4-ум натиҷаи фаъолияти таълимии хонандагон вобаста ба ташаккули салоҳиятҳо то 5-холӣ баҳо дода мешавад, аммо новобаста аз гузариш ба шакли дигари баҳогузорӣ (5 бала, 10, 20 ё 100 бала) принсипи баҳогузорӣ, ки сатҳи ниҳоии салоҳиятҳои ҳар як хонандаро дар бар мегирад, боқӣ мемонад.

Аммо барои тарбияи завқи мусиқифаҳмӣ муҳим аст, ки дар машғулиятҳои суруд ва мусиқӣ ба натиҷаи дастовардҳои хонандагон баҳои «2» (ғайриқаноатбахш) гузошта нашавад. Чунки талабаи солиме, ки ба муассисаҳои таълимӣ қабул кардаанд, имкон надорад, ки ақаллан амалҳои одитарини суруду мусиқиро иҷро карда натавонад.

5.1. САНҶИШИ ХОНАНДАГОН ДАР ҲАР ДАРС

Дар ҳар дарс санҷиши хонандагон бо мақсади муайян кардани дастовардҳои мушаххас гузаронида мешавад. Чунин намуди санҷиш ҷиҳатҳои тарбиявӣ ва ҳавасмандии хонандагонро ба эътибор гирифта, барои ташаккули дурусти худбаҳои хонанда ва барои ба назар гирифтани хусусиятҳои шахсӣ шароит фароҳам меорад.

Ҳангоми **санҷиши дастовардҳои хонандагон дар ҳар дарс** омӯзгор ба сифати нишондодҳои асосии зерини таълим такя мекунад:

– сифатнок аз худ кардан, дарки мавод ва дараҷаи ташаккули салоҳиятҳои пешбинишуда;

– дараҷаи ҷалби хонанда ба фаъолияти бадеию маърифатӣ;

– ҳавасмандӣ барои иҷрои супоришҳои дараҷаи душвориаш гуногун;

– пайдо кардани малака ва маҳоратҳои алоҳидаи умумитаълимӣ дар фаъолиятҳои амалӣ;

– ба даст овардани нишондиҳандаҳои алоҳида доир ба ташаккули салоҳиятҳо дар давоми сол.

Баҳо ҳангоми санҷиши хонандагон дар ҳар дарс барои фаъолиятҳои алоҳида ва ё ба тамоми кори дар синф иҷрошуда гузошта мешавад.

Ҳангоми санҷиши хонандагон дар ҳар дарс чунин шакл ва воситаҳо истифода мешаванд:

Дарки (шунидани) мусиқӣ:

1. Пурсиши шифоҳӣ(ҷавоб ба саволҳои пешниҳодшуда, таҳлили одии асарҳои шунида, тавсифи умумии эҷодиёти оҳангсоз, тасвири шифоҳии образҳои мусиқӣ ва ғайра);

2. Масъалаҳои хаттӣ (викторинаи мусиқии иборат аз 5-6 асар, супоришҳои тестӣ, иҷрои масъалаҳое, ки хусусияти эҷодӣ доранд, тасвири хаттии образҳои мусиқӣ ва ғайра).

Фаъолияти амалӣ (сарояндагӣ, иҷрокунандагӣ) ва эҷодӣ:

1. Иҷрои овозию ҳамсароӣ (иҷрои намуди фардӣ, гурӯҳӣ, инчунин ҳамсароӣ низ тавсия мешавад);

2. Навозиш дар созҳо (намуди навозишҳои фардӣ ва якҷоя (гурӯҳӣ, даста);

3. Иҷрои супоришҳои эҷодӣ (тартиб додан ва навозиши зарбҳои одӣ, навозиши зарбҳо аз порчаҳои асарҳои омӯхташаванда, супоришҳо аз китобҳои дарсӣ).

Дар фаъолияти амалӣ ба сатҳи ташаккули салоҳиятҳо (дониш, малака, маҳорат ва қобилиятҳо)-и мусиқии ҳар хонанда баҳо гузошта мешавад.

5.2. САНҶИШИ ХОНАНДАГОН ДАР НИМСОЛА

Бо мақсади арзёбии салоҳиятҳои бадастоварда дар муддати ним соли таълимӣ санҷиши хонандагон гузаронида мешавад.

Азбаски барои таълими фанни суруд ва мусиқӣ мувофиқи нақшаи таълим дар ҳафта як соат ҷудо шудааст, баҳои ҷамъбастиро на дар ҳар як ҷамъбасти рейтинг, балки дар нимсола гузоштан бамаврид аст. Чунин намуди санҷишро чи дар шакли шифоҳӣ ва чи хаттӣ гузаронидан мумкин аст. Санҷиш бояд самти салоҳиятҳо (ҳамаи намуди фаъолиятҳо)-ро фаро гирад, ки стандарти фан дар ҳар синф пешбинӣ кардааст.

Дар ин ҳол метавон шаклҳои дарси ғайрианъанави (дарс-консерт, дарс-мусобиқа ва ғайра)-ро низ истифода бурд. Чи дар намуди дарсҳои анъанавӣ ва чи дар ғайрианъанавӣ бояд натиҷаҳои фаъолияти таълимии ҳар як хонанда арзёбӣ карда шавад, ки дар он метавон намудҳо, методҳо ва воситаҳои гуногуни санҷиш (викторинаҳои мусиқӣ, супоришҳои тестӣ ва ғайра)-ро истифода бурд.

Арзёбӣ дар нимсола бо дарназардошти натиҷаҳои дар дарсҳо ба даст овардашуда ба амал меояд. Дар он бартарии баҳои гирифтаи хонандаро ба эътибор гирифта, омӯзгор бо дарназардошти дастовардҳои таълимии ӯ дар ҳамаи намудҳои фаъолият салоҳиятҳоро ташаккул медиҳад ва аз натиҷаи он баҳо гузошта метавонад.

5.3. САНҶИШИ СОЛОНА

Барои муайян кардани дараҷаи ба даст овардаи салоҳияти хонанда дар давоми сол санҷиш гузаронида мешавад. Баҳои солона дар асоси баҳои дар ду нимсола гирифташуда, бо дарназардошти дастовардҳои фардии хонанда ва аз рӯйи ҳадди ниҳоии холи гирифтааш гузошта мешавад.

Вобаста ба хусусиятҳои хоси машғулиятҳои мусиқӣ, ки се тарзи асосии кор (шунидан, сурудан, маърифат (савод)-и мусиқӣ)-ро дар бар мегирад, намудҳои назорат ҳам аз рӯйи ҳамин се самт ба роҳ монда мешавад.

Шунидан: донистан ва дар хотир доштани мусиқии омӯхташуда, баёни ҳиссиёти шахсӣ дар асарҳои шунида ва муайян кардани жанрҳои алоҳидаи мусиқӣ. Натиҷаи нисбатан самарабахши шакли назорат ташкили викторинаҳои мусиқии фарогири лаҳзаҳои асарҳои мусиқӣ ба шумор меравад.

Сурудан: корҳои амалӣ; дарсҳои ҷамъбастӣ – консертҳо дар охири ҳар як нимсола ва охири сол бо номераҳои аз рӯйи таркиб гуногуни сурудҳо: хорӣ, ансамбл, яккасароӣ.

Маърифат (савод)-и мусиқӣ: масъалаҳои тестӣ. Ба масъалаҳои тестӣ маълумоти зарууртарин (мафҳум дар бораи намудҳои мусиқӣ, муаллифони осори мусиқии машҳур, донистани номи созҳои мусиқӣ, шарҳи ҳоли оҳангсозон, мазмун ва сохтори асарҳо) ворид карда мешаванд.

Талабот ба гузарондани санҷиш:

- саволҳои пурсишнома дар доираи муайян кардани рушди салоҳиятҳо ва нишондиҳандаҳо бошанд;
- супоришҳо танҳо маводди омӯхтаи фанро фаро гиранд;
- тарзи ифодаи саволҳо ба талабаҳо фаҳмо ва дастрас бошанд;
- пурсишнома мунтазам гузаронида шавад, то ки талабагон ба талаботи он одат кунанд.

Талабот ба гузаронидани назорати масъалаҳои тестӣ:

- масъалаҳои таълимӣ бояд ба сатҳи стандарти давлатии таҳсилот мутобиқат кунанд.
- санҷишҳои тестӣ аз фанни суруд ва мусиқӣ алоҳида гузаронида мешаванд.
- санҷиши иҷрои талаботи стандарт бояд дар арафаи анҷомёбии давраҳои раванди таҳсил, инчунин дар охири зинаи ибтидоии таълим дар синфи 4-ум ба амал бароварда мешавад.

5.4. НАМУНАҲОИ АРЗЁБӢ

5.4.1. НАМУНАҲОИ АРЗЁБӢ ОИД БА СУРУДАН

Баҳодиҳӣ ба фаъолияти коллективии хонандагон

Азбаски бештари фаъолияти хонандагон дар дарсҳои суруд ва мусиқӣ ба фаъолияти сарояндагӣ равона карда шудааст, баҳодиҳии якҷояи хонандагон ҳангоми ҳамсароӣ пазируфта мешавад. Он дар шакли гуногун гузаронида мешавад: дар гурӯҳҳои хурд, дар саф ё қатори муайян, дар ҳамсароӣ. Дар ин маврид бештар ба донистани матн ва дуруст иҷро кардани суруд аҳамияти ҷиддӣ дода мешавад. Масалан, аз як гурӯҳ ё қатор хоҳиш кунед, ки сурудро иҷро кунад, боқимонда хонандагон ҳамчун экспертон ба сароидани гурӯҳ ё қатор баҳо медиҳанд. Бояд дар хотир дошта бошед, ки ҳангоми баҳодиҳӣ танҳо ба иҷрои як супориш баҳо дода мешавад, на барои иҷрои пурраи супоришҳо. Дар ин маврид як ё ду унсури одитарини меъёрҳоро баҳо медиҳем, масалан:

- иҷрои дурусти қоидаҳои сурудан;
- тоза талаффуз кардани ҳиҷо, калима ва ибораҳои суруд;

- донистани матни суруд;
- баён кардан/нишон додани ҳиссиётҳо ҳангоми сурудан ва ғайра.

Дар назди тахтаи синф

Як шакли анъанавии методи пурсиш аст: хонанда месарояд, омӯзгор суруданро гӯш карда, баҳо мегузорад. Чунин шакли баҳогузорӣ дар ҳамон маврид самаранок мешавад, ки агар сурудани хонанда барои мулоҳизаронии аҳли синф замина гузорад. Мисол, дар назди лавҳаи синф хонандае меистад, ки хеле хуб месарояд. Сароидани хонанда барои дигарон ҳамчун намуна хизмат мекунад.

Омӯзгорон боз як шакли дигари чунин усулро истифода мебаранд. Дар назди лавҳаи синф хонандаи беҳтарин сурудро иҷро мекунад, омӯзгор пешниҳод мекунад, ки барои беҳбудӣ ва бартараф кардани камбудиҳояш хонандагон тавсияҳо диҳанд. Чунин фаъолият барои ба якдигар баҳо додани хонандагон имконияти бештар фароҳам меорад.

Дастгирии мусбии педагогӣ

Дар дарсҳо истифодаи дастгирии мусбии педагогӣ барои ташаккули салоҳиятҳои хонандагон яке аз вазифаи муҳимми фанни мазкур ба шумор меравад. Онро дар адабиёти педагогӣ ҳамчун «баҳогузорӣ бе хол» низ меноманд. Азбаски дар дарсҳо якчанд фаъолияти мусиқӣ ба роҳ монда мешавад, ҷиҳатҳои мусбии фаъолияти хонандагонро дар дарс низ қайд кардан ба маврид аст. Масалан, Беҳрӯз, Аниса ва Аҳрор имрӯз хеле хуб сароиданд. Шодмон, Равшан ва Гулшан жанрҳоро хуб муайян карданд. Хушбахт, Фирдавс ва Меҳрӣ миқдори овозҳоро дуруст муайян карданд ва ғайра. Ин амал барои худбаҳои хонандагон замина гузошта, барои хонандагони дигар омили муҳимми кӯшиши омӯзиш ё пайравӣ мешавад.

Як қонунияти муҳимро дар ин маврид бояд риоя намуд – тавсияҳо бояд аз ҷиҳати мусбӣ оғоз гарданд, мисол: «Ба ман тарзи иҷроиши Меҳрӣ хеле писанд омад», «Маро Фирдавс бо сурудани дурусти ҳиҷо ва ҷумлаҳои матни суруд хурсанд намуд. Ӯ хеле оромона ва форам сароид». Сипас, ба тавсияҳо гузаштан лозим аст, мисол: «Фирдавс хеле оромона ва форам сароид, аммо хуб мешуд сурудро каме боҷуръат ва тантананок месароид. Зеро суруд дар андозаи 4/4 навишта шудааст». «Ба ман тарзи иҷрои Меҳрӣ писанд омад, аммо каме матни сурудро фаромӯш кард» ва монанди ин. Тавсияҳо бояд характери хайрхоҳӣ дошта бошанд, мисол: «Ман мехостам … », «Хуб мешуд, агар… », «Баъд аз ман чунин такрор намо… » ва ғайра.

5.4.2. НАМУНАҲОИ АРЗЁБӢ ОИД БА ШУНИДАНИ МУСИҚӢ

Пурсиши шифоҳӣ

Аксари ҳолатҳо дар дарсҳо мо то андозае шакли пурсиширо доир ба асари шунида ба пуррагӣ мушоҳида карда наметавонем. Аз ин рӯ, дар ин самти таълими фан, ки қисмати таркибии дарс ба шумор меравад, омӯзгор яз якчанд шаклҳои пурсиши шифоҳӣ самаранок бояд истифода барад. Масалан, «Блитс-пурсиш», «Пурсиш бо рақам», «Пурсиш аз рӯйи варақаи назоратӣ» ва ғайра. Дар ин шакл аз саволҳои хусусияти гуногундошта истифода кардан мумкин аст, ки он ба таҷрибаи омӯзгор, мақсад ва вазифаи таълимии гузошта вобастагӣ дорад. Барои мисол, «Ман/мо кадом асарро айни ҳол навохтам (иҷро кардам, шунавондам)?», «Ҳангоми шунидани ин асар кадом фикрҳои муҳим шуморо ба ёд омад?», «Як лаҳза чашмонатонро пӯшед ва тасаввуроти худро бо расм ифода кунед», «Ҳангоми шунидан ин асар варақаҳоро бардоред, ки ба хусусияти оҳанг мувофиқ бошад: зард – хурсандибахш, сиёҳ – ғамангез» ва ғайра:

Фаъолияти «Аз ҳама бодиққат»

Омӯзгор мусиқии шиносро иҷро мекунад (менавозад). Дар як қисми асар оҳангро каме тағйир медиҳад ва ё пайдарҳамии сеовоза (аккорд)-ро тағйир медиҳад. Хонандагон бояд қисми тағйирёфтаро муайян кунанд. Ин амал барои сатҳи фаҳмиши шунавоии хонандагонро доир ба лаҳни мусиқӣ ва ҳамоҳангӣ (гармония) ташаккул медиҳад.

Гунаи дигар. Хонандагон ҳангоми шиносоӣ бо оҳанги нав онро ду-се маротиба бо тарзи дуруст ва баҳсталаб мешунаванд. Баъд муайян мекунанд, ки кадоме аз он дуруст ва кадоме ғалат аст. Боз чандин гунаҳои дигарро низ истифода бурдан мумкин аст.

5.4.3. НАМУНАҲОИ АРЗЁБӢ ОИД БА МАЪРИФАТИ МУСИҚӢ

Дар синфи дуюм хонандагон бо тарзи навишт ва хондани нотаҳо шинос мешаванд. Инчунин, онҳо бо қаторовоз ва тартиби навишти он низ шиносоӣ пайдо мекунанд. Дар ин маврид шаклҳои гуногуни санҷиш ва ё арзёбии дастовардҳои хонандагонро доир ба самти маърифати мусиқӣ муайян кардан мумкин аст. Барои мисол, омӯзгор аз қаторовоз якчанд нотаҳоро менавозад ва аз хонандагон хоҳиш мекунад, ки номи онро ёфта дар дафтар нависанд. Ва ё ҳангоми иҷрои як ду ноати суруд (порчаи суруд) тамдиди нотаҳоро нависанд. Инчунин, ҳангоми шунидани асар ва ё баъд аз сурудан – лаҳн(мажор ё минор), андоза (2/4 ва ё 3/4) ва монанди онро нависанд.

Инчунин, масъалаҳои тестӣ низ дар шакли сода ба хонандагон пешниҳод карда мешавад, масалан:

Намунаи 1. Кадоме аз созҳои мусиқии зерин ба гурӯҳи созҳои зарбӣ мансубанд?

а) дойра

б) ғижжак

в) най

г) чанг

Намунаи 2. Дар рӯйи хати якуми нотагоҳ кадом нота ҷойгир аст?

а) **До**

б) **Фа**

в) **Ре**

г) **Ми**

<u>Дастоварди хонанда (портфолио хонанда)</u>

Ба кори худ баҳо додан фаъолияти аз ҳама мушкил барои хонанда ба шумор меравад. Ин фаъолият барои дарёфт ва ислоҳи ғалатҳои содиркарда равона шуда, қобилияти мустақилона ба худ баҳо доданро ташаккул медиҳад. Барои ин таҳияи меъёрҳои муайян ва таҳияи дастоварди хонанда кумак мекунад. Дар он хонандагон дастовардҳои худро ҷамъ карда, ба кори худ баҳо медиҳанд. Як намунаи онро барои шумо дар доираи фанни мазкур пешниҳод мекунем:

1. *Корҳои эҷодӣ:*
- расмҳо;
- расм ва ё сурат доир ба суруд;
- расм ва ё сурат доир ба мазмуни асарҳои шунида ва ғайра.

2. *Корҳои беҳтарин, ки доир ба мусиқӣ пешрафтро нишон медиҳад:*
- навишти нотаҳо;
- иҷроиши саволномаҳои тестӣ, кроссвордҳо, викторинаҳои мусиқӣ;
- эҷоди порчаи оҳангҳо, сурудҳо;
- ифтихорнома доир ба иштирок дар озмунҳо.

3. *Натиҷаҳои таълимӣ-маърифатии фаъолияти хонанда:*
- мустақилона ҷамъ кардани маводди маълумотию ахборотӣ аз сарчашмаҳои гуногун;

– маърӯза;

– мулоҳизаҳо доир ба ҷамъоварии маводди худ ва ғайра.

Натиҷаи ин фаъолият аз ташкил кардани намоиши дастовардҳо вобастагӣ дорад, ки хонандагон кори худро муаррифӣ мекунанд, яъне барои чӣ маҳз ҳамин корро анҷом додаанд. Иштироки ихтиёрии хонандагон шарти муҳим дар ин намоиш ба шумор меравад, омӯзгор бошад барои ин фаъолият шароити мусоидро бояд фароҳам орад.

Барномаи таълими фанни суруд ва мусиқӣ дар синфи 2

Нақшаи тақвимӣ барои фанни суруд ва мусиқӣ барои синфи 2

Мавзӯъҳои таълим	Соат	Сентябр				Октябр				Ноябр				Декабр					Феврал			Март				Апрел				Май				Июн		
Нимсолаи I	**17**																																			
Мавзӯи 1. Мусиқӣ дар ҳаёти мо	2																																			
Мавзӯи 2. Забони мусиқиро меомӯзем	4																																			
Мавзӯи 3. Сози мусиқии халқии тоҷик	2																																			
Мавзӯи 4. Саёҳат ба олами мусиқӣ	2																																			
Мавзӯи 5. Парчамат бодо парафшон, Тоҷикистон	2																																			
Мавзӯи 6. Мусиқӣ чиро ифода ва тасвир мекунад?	2																																			
Мавзӯи 7. Аъло мехонем	2																																			
Мавзӯи 8. Дарси арзёбӣ (дарс-консерт)	1																																			
Нимсолаи II	**17**																																			
Мавзӯи 1. Нақш (образ)-ҳо дар мусиқӣ	2																																			
Мавзӯи 2. Маърифати мусиқӣ – асоси зебоифаҳмӣ	2																																			
Мавзӯи 3. Наврӯзу навбаҳорон	2																																			
Мавзӯи 4. Душанбе – ифтихори мо	2																																			
Мавзӯи 5. Ватанам Тоҷикистон	2																																			
Мавзӯи 6. Орзуи ман	2																																			
Мавзӯи 7. Иқболи баланди мо	2																																			
Мавзӯи 8. Як соли таҳсил гузашт	2																																			
Мавзӯи 9. Арзёбӣ ва ҷамъбаст	1																																			
Ҳафта		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16		17	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	29	30	31	32	33	**34**
		НИМСОЛАИ 1																	**НИМСОЛАИ 2**																	

НИМСОЛАИ ЯКУМ (17 СОАТ)

Мавзӯи 1. МУСИҚӢ ДАР ҲАЁТИ МО – 2 соат

Барнома. Мусиқии фараҳбахш ва ҳузнангез. Навишти нотаҳои пурра, нисфӣ, ҳаштякӣ ва чорякӣ. Репертуар: барои иҷро: «Баҳои аввалин» – оҳанги Шарофиддин Сайфиддинов, шеъри Алӣ Бобоҷон; барои шунидан: «Кишвари зебои ман» – оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Наримон Бақозода.

Салоҳиятҳо: [1]

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– дар ҳамсароӣ ба овози якдигар диққат дода, овозашонро ба садои сози мусиқӣ ҷӯр карда тавонанд;

– талаффузи дурусти ҳиҷо, калимаро мувофиқи оҳанг (нотаҳо)-и суруд иҷро карда тавонанд;

– ақидаи худро нисбати порчаи асари шунида баён карда тавонанд;

– шакли навишти нотаҳои пурра, нисфӣ, чорякӣ ва ҳаштякиро шинохта, онро навишта тавонад.

Методикаи таълим. Омӯзгор дарси мазкурро чӣ тавр ба роҳ монда метавонад? Дар поён якчанд мавридҳои намунавии таълими дарси мазкур пешниҳод мешаванд. Омӯзгорон дар асоси ин мавридҳо дарсро ба роҳ монда метавонанд ва худашон нақшаи дарс тартиб дода, кӯшиш мекунанд, ки дониш, малака ва маҳорати заруриро фаро гирифта, барои ташаккули салоҳиятҳои хонандагон замина гузоранд.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс (интихобан омӯзгор оҳангро менавозад ё бо воситаҳои техникӣ мешунавонад). Ҳар як омӯзгор ба тарзи хос бо хонандагон одоби саломро ба ҷо меорад, дар дарсҳои мусиқӣ бошад, он метавонад бо воситаи оҳанг иҷро карда шавад (ба салоҳдиди омӯзгор аст). Бо хонандагон мақсадҳои дарсро муҳокима кунед.*

2) Тавсия мекунем, ки дарси аввал аз маърифати мусиқӣ оғоз гардад. Аз муҳокима оғоз кунед: Нутқи моро бо воситаи ҳарфҳо менависанд, мусиқиро чӣ? Кадом шаклҳои навишти нотаро медонед? Нотаҳо дар куҷо ва чӣ гуна навишта мешаванд? Навишти шакли нотаҳои пурра, нисфӣ, ҳаштякӣ ва чорякиро нишон бидиҳед. Онро бо хонандагон машқ кунед. Фарқи онҳоро барои мушоҳида ва муҳокима пешниҳод кунед:

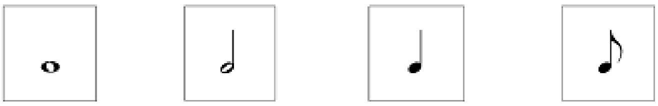

3) Ҳангоми сароидан ба ду марҳалаи асосӣ – суҳбат пеш ва баъд аз он эътибор бидиҳед. Дар марҳалаи пеш аз сурудан: а) сӯҳбат доир ба номи асар, муаллифони он

[1] Дар дарсҳои суруд ва мусиқӣ якчанд салоҳиятҳо ташаккул дода мешавад, зеро самтҳои таълим дар ҳар дарс мувозӣ омӯхта мешавад. Такрор омадани салоҳиятҳо дар дарсҳои алоҳида ба ин талабот вобаста аст.

(оҳангсоз ва шоир) гузаронидан мувофиқи мақсад аст. Дар он маълумоти аз ҳад зиёд истифода бурдан мумкин нест, танҳо маълумоти ҷолиб оид ба шарҳи ҳоли онҳо ва ё эҷоди ягон асар (шеър) нақл овардан мумкин аст; б) пеш аз сурудан яке аз талаботи муҳим ин машқи овозӣ аст, ки он ба салоҳияти омӯзгор вогузор мешавад. Аз машқҳои хурди овозӣ, ба мисли сурудани ҳиҷоҳои да, де, ди, до, ду (дар нотаҳои гуногун), сурудани қаторовоз (**До, Ре, Ми, Фа, Сол, Ла, Си**...), сеовозаҳои мажорию минорӣ (**До-Ми-Сол**...) ва порчаи хурди суруд ё ҷумлаи мусиқӣ, ки дар дарсҳои гузашта омӯхтаанд, истифода бурда мешавад. Аз машқҳои овозӣ, ки дар китобҳои дарсии солҳои қаблӣ ва амалкунанда оварда шудааст, фаровон истифода бурда метавонед.

Банди аввали суруд аз худ карда мешавад. Мувофиқи методикаи таълими фан фаромӯш накунед, ки сурудро ҳатман бо оҳанг мисраъ ба мисраъ якҷоя аз худ кунед. Барои мисол, бозии “Акси садо”-ро истифода баред. Тартиби он: омӯзгор ҷумлаи мусиқиро иҷро мекунад ва хонандагон баъди ӯ онро такрор мекунанд. Ҳамин тавр, омӯзгор аз ҷумлаҳои мусиқӣ ба як банди суруд мегузарад ва хонандагон чун акси садои омӯзгор онро такрор мекунанд. Дар охир вобаста ба камбудии хонандагон ҷиҳатҳои душвори сурудро якчанд маротиба такроран иҷро кунед, бурро ва ҷӯр суруданро таъкид кунед. Инчунин, бо қарсак ифода кардани зарби оҳанг ва саруданро низ истифода бурда метавонед.

4) Шунидани асари «Кишвари зебои ман» – оҳанги Ҷӯрабой Охунов. Дарсро дар асоси марҳалаҳои асосии шунидани мусиқӣ (нигаред ба қисмати “Таълими малакаҳои шунидани мусиқӣ”) ба роҳ гузоред. Вобаста ба вақт ба хонандагон имкон бидиҳед, ки дар вақти такроран шунидан манзараеро тасвир кунанд. Аз усули “Мусиқиро тасвир менамоям” истифода баред. Агар вақт имкон надиҳад, ба хона супориш бидиҳед, ки тасвирро ба анҷом расонанд ва ҳафтаи оянд аз ҳамин фаъолият дарсро оғоз кунед.

Арзёбӣ. Барои арзёбии дониш, малака ва маҳорате, ки барои ташаккули салоҳияти хонанда ҳамчун замина ба шумор меравaнд, меъёрҳои мушаххас тартиб дода, онро бо хонандагон аз дарси аввал муҳокима кардан лозим аст. Ин меъёрҳо ду вазифаро иҷро мекунанд: аввалан барои хонанда шаффофияти гирифтани баҳоро нишон медиҳад, дуюм барои ба сатҳи баландтар баромадан ба хонанда имконият фароҳам меорад. Дар дарсҳо бештар арзёбии ташаккулдиҳандаро истифода бурда, аз мушоҳидаи иҷрои фаъолиятҳо дар асоси меъёрҳои пешакӣ таҳияшуда, баҳоҳои хонандагонро гузоштан мумкин аст. Намунаи меъёрҳои умумиро пешкаш мекунем ва бояд қайд кард, ки он вобаста ба шароит ва инкишофи салоҳияти хонандагон тағйир дода мешавад:

	Намуди фаъолият	**Талабот ба хонанда**	**Бал/ баҳо**
	Шунидани мусиқӣ	Мусиқиро бодиққат гӯш мекунад. Ба саволҳо ҷавоб медиҳад. Супоришҳоро бо шавқ иҷро мекунад.	5
		Ҳангоми шунидани мусиқӣ диққат намедиҳад. Баъзан ба саволҳо ҷавоб медиҳад. Баъзе супоришҳоро бо шавқ иҷро мекунад.	4
		Ҳангоми шунидани мусиқӣ тамоман диққат намедиҳад. Ба саволҳо ҷавоби нопурра медиҳад. Супоришҳоро хеле кам иҷро мекунад.	3
	Сурудан	Ҳангоми сурудан тарзи нишаст ва ё рост истода суруданро риоя мекунад. Малакаҳои ҳамсароиву вокалиро нишон дода метавонад. Ҳангоми иҷроиш ҳиссиётҳоро нишон медиҳад.	5
		Ҳангоми сурудан на ҳама вақт тарзи нишаст ва ё рост истода суруданро риоя мекунад. Малакаҳои ҳамсароиву	4

		вокалиро пурра нишон дода наметавонад. Ҳангоми иҷроиш на ҳама вақт ҳиссиётҳоро нишон медиҳад.	
		Ҳангоми сурудан тарзи нишаст ва ё рост истода суруданро кам риоя мекунад. Малакаҳои ҳамсароиву вокалиро кам нишон медиҳад. Ҳангоми иҷроиш қисман ҳиссиётҳоро нишон медиҳад.	3
	Маърифати мусиқӣ (донистани мафҳумҳо)	Мафҳумҳои пешниҳодшударо медонад. Ба саволҳо, викторинаҳо ва саволҳои гузошташуда ҷавоби дақиқ медиҳад.	5
		Мафҳумҳои пешниҳодшударо то андозае медонад. Ба саволҳо, викторинаҳо ва саволҳои гузошташуда ҷавоби нопурра медиҳад.	4
		Доир ба мафҳумҳои пешниҳодшуда маълумоти кофӣ намедиҳад. Ба саволҳо, викторинаҳо ва саволҳои гузошташуда ҷавоби носаҳеҳ медиҳад.	3

Ин намуна талаботи умумӣ буда, дар ҳар дарс онро мушаххас кардан мумкин аст. Масалан, дар дарс мо шаклҳои навишти нотаро омӯхтем. Дар қисмати маърифати мусиқӣ чунин меъёрҳоро мушаххас нишон додан мумкин аст:

– шаклҳои навишти нотаи пурра, нисфӣ, чорякӣ ва ҳаштякиро фарқ карда метавонад;
– тарзи навишти онҳоро медонад.

Пас дар дарси мазкур омӯзгор аз мушоҳидаи супоришҳо дар раванди дарс хулосаҳои аввалини худро қайд карда, дар охир метавонад бо гузориши саволҳо ҷавоби мушаххас гирифта, баҳо бидиҳад. Ё санҷиши меъёри мазкурро бо як саволи тестӣ низ гирифтан мумкин аст. Чунин мисолҳоро дар варақаҳои алоҳида тартиб дода, ба хонандагон тақсим мекунем ва ҷавоби онҳоро мешунавем.

Мисол: кадоме аз шаклҳои зерин нотаи чорякӣ аст:

А)

Б)

В)

Г)

Таҳияи воситаҳои мушаххас имкони аз худ кардани дониш, ташаккули малака ва маҳоратҳоро дар ҳар дарс ба вуҷуд оварда, ташаккули салоҳиятҳоро дар давоми соли таҳсил таъмин мекунад. Аз ин рӯ, мо бештар ба омӯзгорон ин қисматро вогузор мекунем ва тавсия медиҳем, ки намунаҳоро аз қисмати арзёбӣ фаровон истифода баранд. Дар дарсҳои минбаъда мо намуна ва усулҳоро бе пешниҳоди шарҳ дарҷ мекунем.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом.Муҳокимаи мақсадҳои дарс бо нишон додани қадамҳо. Ба хонандагон қадамҳои дарсро, ки дар зер оварда мешавад, шинос кунед. Масалан, мо имрӯз аз шунидани мусиқии “Кишвари зебои ман” дарсро шуруъ карда, намоиши расмҳои тасвиркардаи шуморо дида мебароем. Сипас, давоми суруди “Баҳои аввалин”-ро иҷро карда, аз асарҳои мазкур шаклҳои навишти нотаҳоро муайян мекунем ва менависем.*

2) Шунидани асари «Кишвари зебои ман» – оҳанги Ҷӯрабой Охунов. Аз усули “Мусиқиро тасвир менамоям” истифода баред. Аз хонандагон хоҳиш кунед, ки тасвири

дар дарси гузашта оғозкардаро ба анҷом расонанд ва барои муаррифӣ интихобан ба назди лавҳаи синф даъват кунед.

3) Бо якчанд асарҳои эҷодкарда ва шарҳи ҳоли Шарофиддин Сайфиддинов хонандагонро шинос кунед. Машқи овозиро якҷоя иҷро карда, аз хонандагон хоҳиш кунед, ки банди аввали суруди «Баҳои аввалин» – оҳанги Шарофиддин Сайфиддинов, шеъри Алӣ Бобоҷонро иҷро кунанд. Метавонед хонандаи фаъолро, ки “тоза” месарояд, назди лавҳи синф бароварда ҳамчун намуна яккасарой кунад ва сипас хонандагон баъди ӯ идома бидиҳанд.

Банди дуюм ва якҷоя кардани ҳар ду бандро машқ кунед. Аз тавсияҳои қисмати “азхуднамоӣ” ва “сурудан”, ки дар таълими малакаҳои сурудан шарҳ дода будем, истифода баред.

4) Маърифати мусиқӣ. Аз суруд нотаҳои нисфӣ ва чорякиро муайян кунед. Ҷумлаи аввали онро бо оҳанг ва сипас бо қарсак зарбашро иҷро кунед. Шакли нотаҳои нисфӣ ва чорякиро бо нишон додани тарзи навишт ва бо қарсак ифода кардани давомнокии садо машқ кунед.

Арзёбӣ. Барои санҷидани малакаи сурудан аз усули дар назди лавҳи синф ба таври инфиродӣ ва ё гурӯҳӣ истифода баред. Вобаста ба фаъолияти ба ҳамдигар баҳо додан ин фаъолиятро дар се чор дақиқа ташкил кунед. Меъёр барои санҷиш: – *талаффузи дурусти ҳиҷо, калимаро мувофиқи оҳанг (нотаҳо)-и суруд иҷро карда тавонанд.*

Мавзӯи 2. ЗАБОНИ МУСИҚИРО МЕОМӮЗЕМ – 2 соат

Барнома. Навишти калиди сол, нотаҳои **До, Ре** ва **Ми** дар нотагоҳ. Репертуар: барои иҷро: “Забони тоҷик” – оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Исҳоқ Ёқубов; барои шунидан: “Чашма” – оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Гулрухсор Сафиева.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро мекунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– садоҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Мақсади дарс, хонанда бояд:

– ҳангоми сароидан овозашонро ба оҳанги мусиқӣ ҷӯр кунад;

– ҷойгиршавии калиди сол (скрипка)-ро дар нотагоҳ донанд ва навишта тавонад;

– тарзи навишти нотаҳои **До, Ре** ва **Ми**-ро тавонад.

Методикаи таълим. Дар поён намунаи дарс/фаъолиятҳои таълим оварда мешаванд. Ин қисмат тавсиявӣ аст. Аз ин лиҳоз, омӯзгор вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса онро метавонад тағйир диҳад, иловаҳо ворид кунад. Аммо омӯзгорон бояд натиҷаҳои ниҳоии таълимии дарс ва ташаккули салоҳиятҳоро ҳамчун меҳвари дарс қарор диҳанд.

Дарси якум

1) *Қисмати ташкили дарс*: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шиносоӣ бо мақсади дарс тавассути пешниҳоди маълумоти шавқовар: “Мо имрӯз дар бораи ду забон суҳбат мекунем, яке забони тоҷикии мо, ки бо он ҳарф мезанем, дигаре бошад ифодаи забони мусиқӣ, ки он дар тамоми ҷаҳон истифода мешавад”.*

2) Иҷрои суруди “Забони тоҷик” – оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Исҳоқ Ёқубов. Ба тавсияҳои қисмати “Таълими малакаҳои сурудан” нигаред ва омӯзиши сурудро тибқи вазифаҳои “*I.Огози азхудкунӣ*”, “*II.Шунидан-шиносоӣ*” ва *“IV. Азхуднамоӣ”* ба роҳ монед. Доир ба мазмуни матни суруд суҳбат ташкил кунед. Маънои калимаҳои “дурр”, “шамс”-ро таҳлил кунед ва тарзи талафузи онҳоро тавассути нотаҳои суруд иҷро кунед. Намунаи мисолҳои беҳтаринро аз классикон доир ба забони модарӣ мисол оред.

Мисол: Ҳар кас ба забони худ сухандон гардад,

Донистани сад забон осон гардад...

3) *Маърифати мусиқӣ*. Доир ба навишти нотаҳо хонандагон маълумот доранд ва ҳафт овози мусиқиро хонандагон ба таври шифоҳӣ дар синфи 1-ум азхуд кардаанд. Дар ин дарс тарзи тасвири нотагоҳ ва ҳисоб кардани хатҳои он аз поён ба боло, тарзи навиштани калиди сол, аввал бо тарзи гузоштани нуқтаҳо ва сипас аз рӯйи намуна навиштани онро бо хонандагон машқ кунед.

Сипас навиштани нотаҳои **До, Ре** ва **Ми**-ро аввал нишон дода шарҳ бидиҳед. Масалан, нотаи **До** дар рӯйи хати иловагии якуми поёнии нотагоҳ навишта мешавад. Ё аз чунин методика истифода баред: тасавур кунед, ки панҷ хати нотагоҳ ба мисли панҷаи мо аст. Нотаи до дар панҷаи мо намеғунҷад, зеро он дар хати иловагӣ навишта мешавад, яъне як ангушт зиёд бояд гузорем. Ба ангушти хурдакаки мо нигаред, нотаи ми дар рӯйи он ҷойгир аст (бо расм низ нишон додан мумкин аст).

Баъд аз ин, навишти нотаҳои **До, Ре** ва **Ми**-ро дар дафтари нота бо хонандагон машқ кунед. Ҳангоми зарурат намунаҳоро ба таври зайл нишон бидиҳед:

4) *Шунидани мусиқӣ:* “Чашма”– оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Гулрухсор Сафиева. Ин лаҳзаи дарсро бо усули “Мулоҳизаи аввалини ман оид ба мусиқии шунида” бигузаронед. Бе шарҳ ва бе номи асар аз шунидан оғоз кунед. Пеш аз шунидан чунин супориш бидиҳед: ҳангоми шунидан бояд дар бораи якчанд масъала шумо бояд ҷавоб ёбед. Яъне, ба саволҳои “Оҳангсоз бо садои мусиқӣ кадом ҳиссиётҳоро баён кардан меҳоҳад? Ба мо дар бораи чӣ нақл кардан мехоҳад?” ҷавоб пешниҳод кунед.

Баъд аз шунидан доир ба саволҳои гузошта суҳбат ташкил кунед. Инчунин, дар бораи писанд омадан ё наомадани асари мазкур саволгузорӣ кунед.

Арзёбӣ. Барои санҷидани малакаи сурудан аз усули дар назди лавҳи синф ба таври инфиродӣ ва ё гурӯҳӣ истифода баред. Вобаста ба фаъолияти ба ҳамдигар баҳо додан ин

фаъолиятро дар ду се дақиқа ташкил кунед. Вобаста ба қисматҳои маърифати мусиқӣ ва шунидан қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон бо назардошти он баҳо бидиҳед.

Меъёрҳо барои санҷиш:

– ҳангоми сароидан овозашонро ба оҳанги мусиқӣ ҷӯр кунад;

– калиди сол ва нотаҳои **До, Ре, Ми**-ро дуруст навишта тавонад.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Ба хотир овардани мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.*

2) Шунидани мусиқӣ: “Чашма”– мусиқии Ҷӯрабой Охунов, шеъри Гулрухсор Сафиева. Тартиби қисматҳои шунидани мусиқиро истифода баред. Баъд аз шунидан бо расми манзараи табиат, ки дар он чашма ва ё манзари зебое тасвир шудааст, кор баред (онро аз китобҳои дарсӣ ва ё дигар маводи таълим истифода бурда метавонед). Мазмуни асарро таҳлил кунед, ҷиҳатҳои ифоданоки оҳангро бори дигар шунавонида, маълумот бидиҳед.

3) Давоми иҷрои суруди “Забони тоҷик”– оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Исҳоқ Ёқубов. Ба тавсияҳои қисмати “Таълими малакаҳои сурудан” нигаред ва омӯзиши сурудро тибқи вазифаҳои “*III.Муҳокима*”, *“IV. Азхуднамоӣ” ва “V. Сурудан”* ба роҳ монед.

4) Идомаи навишти нотаҳои **До, Ре** ва **Ми**-ро дар дафтари нота бо хонандагон машқ кунед. Онро дар асоси намунаҳои зерин ба роҳ гузоред:

Навишти нотаҳоро дар шаклҳои нисфӣ, чорякӣ ва ҳаштякӣ нишон бидиҳед. Навишти онро низ машқ кунед.

Арзёбӣ. Барои санҷидани малакаи сурудан аз усули дар назди лавҳаи синф ба таври гурӯҳӣ истифода баред. Вобаста ба фаъолияти ба ҳамдигар баҳо додан ин фаъолиятро дар ду се дақиқа ташкил кунед. Вобаста ба қисматҳои маърифати мусиқӣ ва шунидан қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, ба сифатҳои азхудкунӣ ва малакаву маҳорати онҳо бо дарназардошти он баҳо бидиҳед. Аз меъёри дарси гузашта истифода баред.

Мавзӯи 3. ЗАБОНИ МУСИҚИРО МЕОМӮЗЕМ – 2 соат

Барнома. Навишти нотаҳои **Фа, Сол, Ла** ва **Си** дар нотагоҳ. Репертуар: барои иҷро:“Офарин”– шеъри Нозирҷон Боҳирӣ, оҳанги Ҷӯрабой Охунов, барои шунидан: “Шаҳри Душанбе”– мусиқии Фирӯз Баҳор, шеъри Муқаддас Искандаров.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– садоҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– ҳангоми сароидан овозашонро ба оҳанги мусиқӣ ҷӯр кунад;
– навишти нотаҳои **Фа, Сол, Ла** ва **Си**-ро тавонад;
– ақидаи худро нисбати порчаи асари шунида баён карда тавонад.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шиносоӣ бо мақсади дарс: “Мо дар дарсҳои қаблӣ дар бораи ду забон суҳбат доштем, имрӯз онро идома медиҳем. Ба мисли алифбо, ки ҳарфҳоро бо навбат меомӯзем, навишти садои мусиқиро, ки бо ҳафт нота ифода меёбад, идома медиҳем. Сипас банди сурудеро замзама карда, доир ба пойтахти азизи кишварамон, ки мусиқии Фирӯз Баҳор аст, оҳангеро мешунавем ва онро таҳлил мекунем.*

2) Навиштани нотаҳои **Фа, Сол, Ла** ва **Си**-ро аввал нишон дода шарҳ бидиҳед. Масалан: *намунаи 1.* Нотаи **Фа** дар байни хатҳои якуму дуюми нотагоҳ навишта мешавад.

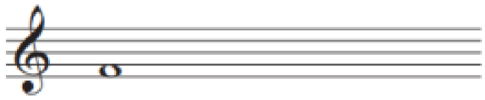

Сипас навишти онро дар асоси намунаи нишон додаатон барои дар дафтар машқ кардан, дастур бидиҳед. Намунаи онро чунин истифода бурдан мумкин аст:

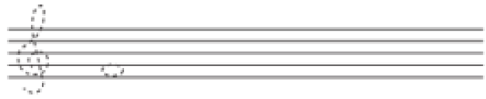

Намунаи 2. Ё аз чунин методика истифода баред: тасаввур кунед, ки панҷ хати нотагоҳ ба мисли панҷаи мо аст. Ба ангушти дуюми мо нигаред, нотаи **Сол** дар рӯйи он ҷойгир аст (бо расм чунин нишон додан мумкин аст).

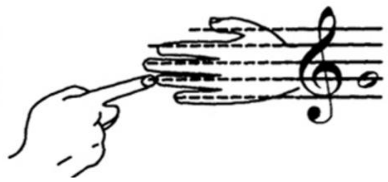

Баъд аз он навишти нотаҳоро дар нотагоҳ ва садои онро дар фортепиано ва ё забонак (клавиш)-ҳои аккордеон нишон додан мумкин аст. Инчунин, агар сози мусиқӣ надошта бошед, пас ҳангоми нишон додани номи нота ва навишти онҳо расми забонакҳои сози мусиқиро дар расм вобаста ба он нишон бидиҳед. Дар китобҳои дарсӣ ин расмҳо мавҷуданд, аммо шумо метавонед ба мисли асбоби аёнӣ онро аз картон ва ё қоғази сахт омода карда, ба хонандагон нишон бидиҳед.

3) Иҷрои суруди “Офарин” – шеъри Нозирҷон Боҳирӣ. Пеш аз оғози азхуднамоии банди аввали суруд машқи хурди овозӣ бигузаронед. Сипас аз тавсияҳои қисмати “Таълими малакаҳои сурудан” истифода бурда, омӯзиши банди якуми сурудро тибқи вазифаҳои “*I.Оғози азхудкунӣ*”, “*II.Шунидан-шиносоӣ*” ва *“IV. Азхуднамоӣ”* ба роҳ монед.

Аз хонандагон хоҳиш кунед, ки аз матни шеър номи нотаҳоро ёфта дар дафтар нависанд ва сипас ҳамроҳи онҳо нотаро форам ва ҷӯр сароед.

4) Шунидани мусиқӣ: “Шаҳри Душанбе”– мусиқии Фирӯз Баҳор. Ин лаҳзаи дарсро бо усули “Мулоҳизаи аввалини ман оид ба мусиқии шунида” бигузаронед. Бе шарҳ ва бе номи асар аз шунидан оғоз кунед. Пеш аз шунидан чунин супориш бидиҳед: ҳангоми шунидан бояд дар бораи якчанд масъала шумо бояд ҷавоб ёбед. Яъне, ба саволҳои “Оҳангсоз бо

садои мусиқӣ кадом ҳиссиётҳоро баён кардан меҳоҳад? Ба мо дар бораи чӣ нақл кардан меҳоҳад?” ҷавоб пешниҳод кунед.

Баъд аз шунидан доир ба саволҳои гузошта суҳбат ташкил кунед. Инчунин, дар бораи писанд омадан ё наомадани асари мазкур савол бибидиҳед.

Арзёбӣ. Барои санҷидани малакаи сурудан аз усули дар назди лавҳаи синф ба таври инфиродӣ истифода баред. Вобаста ба фаъолияти ба ҳамдигар баҳо додан ин фаъолиятро бо якчанд хонанда дар ду-се дақиқа ташкил кунед. Вобаста ба қисматҳои маърифати мусиқӣ ва шунидан қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, ба сифатҳои азхудкунӣ ва малакаву маҳорати онҳо баҳо бидиҳед. Агар вақт имкон бидиҳад, дар қисмати маърифати мусиқӣ чунин тарзи саволро барои дақиқ кардани баҳои гузошта истифода бурда метавонед:

Намунаи 1. Номи нотаҳоро бо тартиб бинавис.

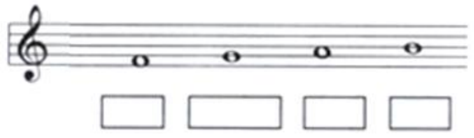

Намунаи 2. Аз навишти нотаҳои зерин нотаи **Ла**-ро муайян намо. Калиди **Сол**-ро дар нотагоҳ навишта, нотаи **Ла**-ро бо шаклҳои гуногун бинавис.

Меъёрҳо барои санҷиш:

– ҳангоми сароидан овозашонро ба оҳанги мусиқӣ ҷӯр кунад;

– нотаҳои **Фа, Сол, Ла** ва **Си**-ро дуруст навишта тавонад;

– ақидаи худро нисбати порчаи асари шунида баён карда тавонад.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан ба дарс бо мусиқӣ. Ба ҷо овардани одоби салом. Ба хотир овардани мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.*

2) Шунидани мусиқӣ: “Шаҳри Душанбе”– мусиқии Фирӯз Баҳор. Ин лаҳзаи дарсро бо фаъолияти “Аз ҳама бодиққат” оғоз кунед. Порчаи оҳангро бо тартиби дуруст ва маротибаи дуюм бо иваз кардани он истифода баред ва савол бидиҳед: “Кадоме аз ин порчаи шунидаи асар бароятон шинос аст?”, “Кадоме дуруст ва кадоме ғалат аст?”, “Чӣ ном дорад?”, “Кӣ онро эҷод кардааст?” ва ғайра. Доир ба ҳаёт ва фаъолияти оҳангсоз Фирӯз Баҳор мухтасар маълумот бидиҳед. Аз хонандагон пурсед, ки боз кадом асарҳои Ф. Баҳорро медонанд. Тасаввуроти онҳоро дар бораи шаҳри Душанбе шунавед. Тартиби қисматҳои шунидани мусиқиро истифода бурда, тасаввуроти хонандагонро доир ба асари пешниҳодшуда мустаҳкам кунед.

3) Давоми иҷрои суруди “Офарин” – шеъри Нозирҷон Боҳирӣ. Пеш аз оғози азхуднамоии банди дуюми суруд машқи хурди овозӣ бигузаронед. Сипас аз тавсияҳои қисмати “Таълими малакаҳои сурудан” истифода бурда, омӯзиши сурудро тибқи вазифаҳои “*III.Муҳокима*”, *“IV. Азхуднамоӣ” ва “V. Сурудан”* ба роҳ монед.

4) Маърифати мусиқӣ. Машқҳои гуногуни навишти нотаҳоро ба таври ребусҳо, саволномаҳо ва бозиҳои гуногуни мусиқӣ ташкил кунед. Якчанд гунаи онро мо ба шумо пешниҳод мекунем, ки дар асоси он гунаҳои худро таҳия карда, истифода баред:

1. ***Бозӣ бо калимаҳо***. Муайян намо, ки номи кадом нота партофта шудааст ва онро илова намо:

__ тора

Ко __ ла

___ сид

___ тир

им ___

2. ***Забонак (клавиш)-ҳои фортепиано***. Номи нотаҳоро дар забонакҳои фортепиано навис ва онро бо рангҳои гуногун ифода намо.

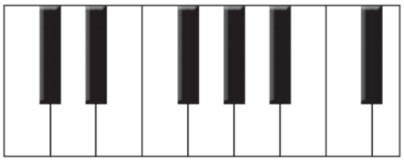

3. Мувофиқнамоӣ: Вобаста ба навиштаҷот дар нотагоҳ номи нотаҳоро мувофиқ намо:

ДО РЕ МИ ФА СОЛ ЛА СИ

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, ба сифатҳои азхудкунӣ ва малакаву маҳорати онҳо бо дарназардошти он баҳо бидиҳед. Иҷрои супоришҳоро аз маърифати мусиқӣ низ ба сифати баҳодиҳӣ истифода бурдан мумкин аст.

Мавзӯи 4. СОЗИ МУСИҚИИ ХАЛҚИИ ТОҶИК – 2 соат

Барнома. Маълумот дар бораи қаторовоз. Шиносоӣ бо ҳаёт ва фаъолияти оҳангсоз Фазлиддин Шаҳобов. Шиносоӣ бо сози мусиқии панҷтор. Репертуар: барои иҷро: машқи овозии “Ҳафт овози мусиқӣ”– оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Ҷӯра Ҳошимӣ ва “Қаҳрамон мешавам”, шеъри Мирсаид Миршакар, оҳанги Фазлиддин Шаҳобов; барои шунидан: оҳанги халқӣ дар сози панҷтор.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– матни сурудро бурро талаффуз карда, порчаи хурдро аз рӯйи нота сароянд;

– ҳангоми шунидани оҳанг дар сози халқии панҷтор вазъу ҳолати худро баён кунанд;

– қаторовозро донад (**До, Ре, Ми, Фа, Сол, Ла, Си**) ва дар нотагоҳ навишта тавонанд;

– ҳафт овози мусиқиро номбар кунанд.

Методикаи таълим. Намунаи дарс оварда мешавад. Ин қисмат тавсиявӣ буда, омӯзгор вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса онро метавонад тағйир диҳад, иловаҳо ворид кунад. Бояд дар хотир дошт, ки натиҷаҳои ниҳоии таълимии дарс ва ташаккули салоҳиятҳо ҳамчун меҳвари дарс ба ҳисоб меравад.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом.* Шиносоӣ бо мақсади дарс тавассути пешниҳоди маълумоти шавқовар*: дар тахтаи синф ва ё варақаи алоҳида ҳарфҳои калимаи "Қаторовоз"-ро омехта карда нависед (мисол,* ТОРОЗОВАҚ). *Ба хонандагон муроҷиат кунед, ки онро агар дуруст ҷобаҷо кунанд мафҳуми наверо дар бораи мавзӯи имрӯза мефаҳмем, баъд аз он онро месароем ва менависем. Муҳокимаи бо хонандагон дар зарфи ду дақиқа*

2) Маърифати мусиқӣ. Дар лавҳаи синф ва ё варақи алоҳида қаторовозро дар шакли зерин нависед ва ба хонандагон муроҷиат кунед, ки кадом аломатҳо барои онҳо ношинос аст? Дар атрофи ин савол муайян кунед, ки кадом аломатро намедонанд ва муҳокима ташкил кунед.

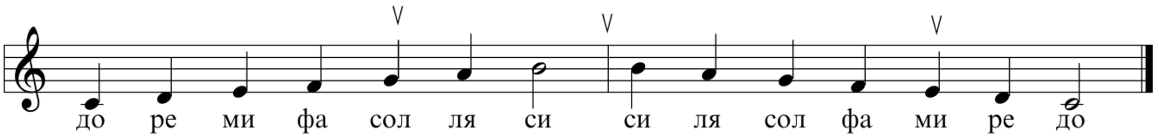

Доир ба аломати нафасгирӣ –V маълумот бидиҳед. Қаторовозро сароед ва ин амалро якҷоя бо хонандагон иҷро кунед. Онро аз поён ба боло ва баръакс сароед. Ба хонандагон муроҷиат кунед, ки кадом фаъолиятро айни замон иҷро карданд, баён кунанд. Мафҳуми қаторовозро бори дигар баён кунед (Қаторовоз – пайи ҳам (зина ба зина) ба тарафи боло ё поён садо додани садоҳои мусиқӣ).

3) Иҷрои машқи "Ҳафт овози мусиқӣ"– оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Ҷӯра Ҳошимӣ. Машқро бо нишондоди овозҳо сароед. Сипас барои муқоиса банди охири сурудро бо нишон додани нотаҳо иҷро кунед ва фарқияти онҳоро баён кунед. Дар суруд нотаҳо ва ҳиҷоҳои матн форам, ифоданок ва бурро талаффуз карда мешавад.

Ҳангоми иҷрои машқ ба ҷӯрию форамии овоз эътибор бидиҳед. Қисматҳои ноҷӯрро якчанд маротиба машқ карда, бартараф созед. Агар вақт имкон диҳад, қаторовозро дар дафтар нависед, агар не ба хона супориш бидиҳед.

4) Шунидани мусиқӣ. Навои оҳанги халқӣ дар сози панҷтор (интихоби оҳанги мазкур ба салоҳияти омӯзгор вогузор мешавад). Дар бораи сози панҷтор маълумоти мухтасар бидиҳед. Давоми фаъолиятро метавонед аз усули "Нақл доир ба мусиқӣ" истифода баред:

– Ман дар сози панҷтор оҳанги... шунидам.

– Ин асар ба ман ҳиссиёти... бахшид.

– Мусиқӣ... (чӣ гуна?) садо дод.

Онро бо ду тарз истифода бурда метавонед: агар вақт имкон диҳад хаттӣ ва агар не шифоҳӣ. Инчунин метавонед шифоҳӣ амал карда, навиштро ба хона вазифа супоред.

Фаромӯш насозед, ки дар сурати ба хона вазифа супоридан ҳатман дарсро дар рӯзи дигар аз ҳамин фаъолият оғоз кунед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Иҷрои супоришҳоро аз маърифати мусиқӣ низ ба сифати баҳодиҳӣ истифода бурдан мумкин аст.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шиносоӣ бо мақсади дарс.

2) Дар бораи қаторовоз саволу ҷавоб кунед. Иҷрои машқи "Ҳафт овози мусиқӣ"– оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Ҷӯра Ҳошимиро такроран иҷро кунед. Машқро бо нишондоди овозҳо сароед. Сурудани "Қаҳрамон мешавам", шеъри Мирсаид Миршакар оҳанги Фазлиддин Шаҳобов. Сурудро банд ба банд аз худ карда, ифоданок суруданро машқ кунед. Метавонед як банди сурудро бо нишон додани нотаҳо сароед.

3) Дар бораи созҳои халқии тоҷикӣ маълумоти мушаххас пешниҳод кунед. Ин фаъолиятро тавассути якчанд расм, ки дар он созҳои мусиқӣ тасвир шудаанд, ба роҳ монда метавонед. Шакли гузаронидани он ба шумо вогузор мешавад, аммо мо тавсия мекунем, ки якчанд расми созҳоро бетартиб гузоред ва аз хонандагон хоҳиш кунед, ки онҳоро гурӯҳбандӣ кунанд: масалан, созҳои торӣ, нафасӣ, зарбӣ ва ғайра. Ё шакли дигар, як ҷадвалро тасвир кунед, ки аз се қисм иброт бошад ва расми созҳоро дар лавҳаи синф овезед, то ин ки барои ҳама намоён бошад. Аз хонандагон хоҳиш кунед, ки ба расмҳо нигариста ҷадвалро пур кунанд.

Намунаи ҷадвал:

Созҳои торӣ	Созҳои зарбӣ	Созҳои нафасӣ

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Вобаста ба иҷрои фаъолияти хонандагон дар мавриди гурӯҳбандии созҳои мусиқӣ низ баҳо дода метавонед.

Мавзӯи 5. САЁҲАТ БА ОЛАМИ МУСИҚӢ – 2 соат

Барнома. Шиносоӣ бо театр ва амфитеатр. Мизон (андоза)-и "дучорякӣ". Репертуар: барои иҷро: "Даври хуш"– оҳанги Амирбеки Мӯсо, шеъри Акобир Шарифӣ; барои шунидан: "Додаракам"– оҳанги Акашариф Ҷӯраев, шеъри халқ.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– садоҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) садоҳоро тақсим кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– ҳангоми сароидан овозашонро ба оҳанги мусиқӣ ҷӯр кунад ва нафаси занҷириро истифода бурда тавонад;

– дар бораи амфитеатр маълумот дода тавонад;
– мулоҳизаи худро доир ба оҳанги шунида баён карда тавонад;
– зарби оҳанги сурудро бо қарсак ифода карда тавонад

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс тавассути мақсад (ба салоҳдиди омӯзгор)*.

2) Маълумоти мухтасар доир ба театр ва одоби дар театр иштирок кардан. Аз рӯйи расм ташкил кардани суҳбат оид ба амфитеатри шаҳри Душанбе. Онро аз китоби дарсӣ ва ё маъхази суратҳои интернетӣ дастрас карда метавонед.

3) Шунавонидани мусиқии Акашариф Ҷӯраев – “Додаракам”. Қадамҳо ва ё тартиби маъмулии шунавонидани мусиқиро риоя карда, пеш аз шунавонидан кор бо расмро ташкил кунед. Дар расм писар ва духтар, ки ба бародари хурдӣ нигоҳ дорад ва дар наздаш бозичаҳо истодааст, истифода мешавад. Бо хурдтаракон меҳрубон буданро тавсия карда, аз рӯйи мазмуни расм суҳбат ташкил кунед. Сипас оҳангро шунавонед. Таассуроти хонандагонро тавассути “Рӯзномаи дубахша” инъикос кунед. Дар лавҳаи синф тавассути саволҳо фикри хонандагонро навишта, аз онҳо шифоҳӣ шарҳро талаб кунед. Тавсия мекунем, ки қисматҳои рӯзномаи дубахшаро дар тахтаи синф омӯзгор пур кунад.

Намуна:

Иқтибос аз оҳанг	Шарҳ

4) Пеш аз оғози азхуднамоии банди аввали суруд машқи хурди овозӣ бигузаронед. Сипас банди аввали суруди “Даври хуш”– оҳанги Амирбеки Мӯсо, шеъри Акобир Шарифиро иҷро кунед. Фаъолияти минбаъдаро тибқи тавсияҳои қисмати “Таълими малакаҳои сурудан” доир ба вазифаҳои “*I.Оғози азхудкунӣ*”, “*II.Шунидан-шиносӣ*” ва *“IV. Азхуднамоӣ”* ба роҳ монед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳобидиҳед.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи мақсади дарс тавассути қадамҳои мушаххаси фаъолиятҳо дар дарс. Мисол, биёед имрӯз банди аввали суруди “Даври хуш”, оҳанги Амирбеки Мӯсо, шеъри Акобир Шарифиро ба ёд оварда, баъд банди дуюми онро сароем. Тасаввур кунед, ки мо дар амфитеатри шаҳри Душанбе консерт дорем, аз ҳамин лиҳоз имрӯз бояд хуб машқ кунем, оҳангеро шунида дар бораи он фикру мулоҳизаи худро ҳамчун коршиносон баён кунем. Хуб оғоз мекунем!*

2) Пеш аз оғози азхуднамоии банди дувуми суруд машқи хурди овозӣ бигузаронед.

Ҳамчун намуна аз банди суруди дарсҳои қаблӣ пешниҳод мешавад ва онро метавонед истифода баред:

Сипас банди аввалро ба хотир оварда, азхудкунии банди дуюми суруди “Даври хуш”– оҳанги Амирбеки Мӯсо, шеъри Акобир Шарифиро вобаста ба қисматҳои “*III.Муҳокима*”, *“IV. Азхуднамоӣ” ва “V. Сурудан”*, ки дар боло омадааст, ба роҳ монда иҷро кунед (Ҳангоми иҷроиш курсиҳоро ба таври гирд монда, саҳна ташкил кунед. Муҳити амфитеатрро ташкил карда, ҳаваси хонандагонро ҳамчун иҷрокунандагон ва тамошобинон тавассути нақшбозӣ бедор кунед). Аз банди аввали суруд якчанд нотаҳоро, ки дар китоби дарсӣ омадааст, истифода бурда зарби онро якҷоя бо қарсак ифода кунед.

3) Шунавонидани мусиқии Акашариф Ҷӯраев – “Додаракам”. Тартиби шунавонидани мусиқиро тибқи талабот ба роҳ монед. То шунидани муқаддимавӣ “Ангезиши зеҳн”-ро истифода баред: Кӣ мегӯяд, ки бо бародарони хурдӣ чӣ гуна бояд муносибат кард? Чаро? Муҳокима ташкил кунед ва муҳим будани меҳрубонӣ, ғамхорӣ, навозиш ва дигар амалҳои мусбиро, ки нисбат ба бародарон ё хурдсолон дар ақидаҳо садо медиҳанд, бартарӣ бидиҳед ва шарҳу эзоҳи кутоҳ пешниҳод кунед. Шунавонидани асари мусиқӣ ва сипас суҳбат доир ба асари мазкурро бори дигар бигузаронед. Дар қисмати таҳлили асар аз пур кардани ду ҷумлаи нопурра истифода бурда метавонед: Мусиқии “Додаракам”... (чӣ гуна?) садо дод. Ба назари ман оҳангсоз дар бораи... (*чӣ/чиҳо ва ё кӣ/киҳо*) маълумот додан мехоҳад.

4) Ҷамъбаст ва робитаи мутақобила (рефлексия)-и дарсро бигузаронед. Робитаи мутақобиларо тавассути чеҳраҳо ба роҳ монед. Дар тахтаи синф ва ё варақаи калон се чеҳраро ба таври зайл тасвир кунед ва онро ба се қисм тақсим кунед,

1. Хурсанд, 2. Начандон, 3. Ғамгин:

☺ 😐 ☹

Аз хонандагон хоҳиш кунед, ки муносибати худро нисбати дарси имрӯза баҳо бидиҳанд ва дар зери чеҳраи мувофиқ ишора гузоранд. Тартиб ва гузоштани ишораро вобаста ба имконият, фаҳмиши синфи худ ва тарзе, ки ба шумо мувофиқ аст, фаҳмонда метавонед. Аз ишораи гузоштаи хонандагон натиҷаи кори худро таҳлил карда метавонед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Бояд дар назар гирифт, ки дар раванди азхудкунии суруд ва ҳангоми иҷро кор бо ғалатҳо сурат мегирад ва омӯзгор ҳатман мушоҳидаҳои худро дорад. Тавсия мекунем, ки пеш аз ҳар дарс якчанд меъёрҳои муваффақиятро таҳия карда, бо хонандагон онро муҳокима кунед ва дар охир ба он баргашта баҳогузориро тибқи он ба роҳ монед, барои такмили малака маҳорат ва дониши хонанда он имконияти бештар фароҳам меорад ва баҳогузориро то андозае барои хонандагон шаффоф нишон медиҳад. Меъёрҳо вобаста ба мақсадҳои дарс таҳия мешаванд ва он то андозае ба он наздик аст. Мисоли меърҳои муваффақият:

- қоидаҳои дурусти нишаста суруданро нишон дода тавонад;
- ҳангоми сурудан нафасгирии занҷириро истифода кунад;
- ҳангоми шунидани мусиқӣ ба оромӣ риоя кунад;
- мулоҳизаи худро нисбати асари шунида баён карда тавонад ва ғайра.

Мавзӯи 6. ПАРЧАМАТ БОДО ПАРАФШОН, ТОҶИКИСТОН – 2 соат

Барнома. Мизони “дучорякӣ”. Шиносоӣ бо аломати лига. Репертуар: барои иҷро: “Чистон”– шеъри Мирсаид Миршакар, оҳанги Шариф Бобокалонов; барои шунидан: “Тоҷикистон”– оҳанги Саидқул Билолов, шеъри Низом Қосим.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– мизони дучорякиро шиносанд ва дар сурудҳо муайян карда тавонанд;

– сурудро форам ва ҷӯр иҷро карда тавонанд;

– фикру мулоҳизаҳои худро доир ба оҳанги шунида баён карда тавонанд;

– доир ба аломати лига маълумот дошта бошанд ва онро дар навишт шинохта тавонад.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс тавассути маълумоти ҷолиб: "Имрӯз мо сурудеро иҷро мекунем, ки "Чист он?" ном дорад. Дар тайёра савор шуда, аз шаҳри Душанбе, пойтахти Тоҷикистон мегузарем ва дар бораи мафҳуми нав, ки андоза ном дорад, маълумот пайдо мекунем".*

2) Маърифати мусиқӣ. Ба нотаҳои такти дуюми суруди "Чистон" диққати хонандагонро равона кунед. Ҳисоби нотаҳои ҳаштякӣ, ки дар он омадааст, нишон бидиҳед.

Зарби онро ҳисоб карда, ба мизони ду чоряк ишора кунед ва фаҳмонед, ки вазифаи мизонҳо муайян кардани зарб дар мусиқӣ аст. Яъне дар ҳар такти мусиқӣ ба миқдори андоза нотаҳо ҷой дода мешавад. Бубинед, мисол як боз, ду боз. Биёед зарби як ҷумлаи мусиқиро аз ин суруд дида мебароем ва зарби онро якҷоя иҷро мекунему месароем: Ди-дам мур-ғи о-ҳа-нин (як боз, як боз ду боз, як). Ин машқро якчанд маротиба такрор кунед ва онро ба сифати машқи овозӣ пеш аз сурудан низ истифода бурда метавонед.

3) Сурудани "Чистон"– шеъри Мирсаид Миршакар, оҳанги Шариф Бобокалонов. Аз ҷониби омӯзгор суруд ифоданок ва бурро иҷро карда шуда, тарзи сурудан намоиш дода мешавад. Сипас ба тариқи озмун байни духтарон ва писарон барои тоза сурудан озмун ташкил карда мешавад. Шарт чунин аст, ки суруд ба якчанд қисматҳо ҷудо шудааст: барои ҳама, барои писарон ва духтарон. Дар мавриди алоҳидагӣ омӯзгор ба тозагии сурудани хонандагон диққат дода, баъд аз он барои писарон ва духтарон тавсияҳо медиҳад. Дар мавриди якҷоя ҳамсароии ҳам писарон ва ҳам духтаронро арзёбӣ мекунад. Чунин тарзи кор имкон медиҳад, ки дар байни хонандагон шавқу рағбат ва ҳисси масъулият баланд гардад ва барои расидан ба мақсади тоза сурудан имконияти бештар фароҳам ояд.

4) Шунидани мусиқӣ: “Тоҷикистон”– оҳанги Саидқул Билолов, шеъри Низом Қосим. Пеш аз шунидан дар бораи ҷашнҳои гузашта ва ояндаи наздик (мисол, моҳи ноябр: 6-уми ноябр, 24-уми ноябр) суҳбат ташкил кунед. Оё медонед, ки парчами Тоҷикистон аз чанд ранг иборат аст? Чӣ маъно дорад? Биёед оҳанги Тоҷикистон, оҳанги Саидқул Билоловро якҷоя мешунавем ва ба як савол ҷавоб меёбем: оҳангсоз тавассути ин оҳанг дар бораи чӣ маълумот додан мехоҳад? Шунидани асар. Сипас, дар бораи саволи гузошта муҳокима барпо карда, мазмун ва ҷиҳатҳои муассири онро шарҳ дода, оҳангро такроран шунавонед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед (ба салоҳияти омӯзгор).

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс вобаста ба мақсадҳои дарс: “Имрӯз мо суруд Чистонро ифоданок месароем. Дар бораи диёри азизамон Тоҷикистон мусиқиро мешунваем ва дар бораи мафҳуми нав, ки лига ном дорад, маълумот пайдо мекунем”.*

2) Сурудани “Чистон”– шеъри Мирсаид Миршакар, оҳанги Шариф Бобокалонов. Ҳангоми сурудан ҳаракатҳои мусиқию зарбӣ ва ҳангоми садо додани оҳанг ҳаракати тайёра (самолёт)-ро иҷро кардан мумкин аст. Инчунин, зарбҳои қисматҳои алоҳидаи сурудро низ ҳангоми сурудан иҷро кардан мумкин аст. Сипас ба қисмати охири банди суруд эътибор дода, тарзи иҷрои аломати лига аз ҷониби омӯзгор нишон дода мешавад. Ба нотаи суруд диққати хонандагонро равона карда, якчанд маротиба нотаҳои **Сол-Сол** ва **Ми-Ми**, ки дар ҳиҷои ой омадааст, нишон дода сипас якҷоя суруда мешавад (нигаред ба нотаҳои зер ва аломати лига).

3) Маърифати мусиқӣ. Тарзи навишти лига, ки аз суруд омӯхта шуд машқ карда, қоидаи он шарҳ дода мешавад: лига ду ё якчанд нотаҳои ҳамсояи баландиашон якхеларо бо ҳам пайваст мекунад. Матни шеър доир ба лига аз ҷониби омӯзгор қироат карда, тарзи навишти он бо расми пари зоғ монанд нишон дода мешавад:

Дар шиками Зоғ бошад,
Аломати моҳмонанд, Карда
сару пойро,
Бо ҳам ҳамеша пайванд

Ду нотаи «До»-и мо,
До-До хонед бачаҳо,
Якҷоя хонед агар,
Маънояш шавад падар.

Бо хатчаи моҳмонанд,
Мекунем онро пайванд,
Савташро дароз кашед,
То нашавад он дучанд.

4) Шунидани оҳанги: “Тоҷикистон”– оҳанги Саидқул Билолов, шеъри Низом Қосим. Аз қисмати тавсиявии шунидани мусиқӣ истифода баред ва ин лаҳзаи дарсро ба роҳ гузоред. Тавассути бедор кардани тахайюлоти хонандагон мусиқиро бо чашмони пӯшида шунавонед. Пеш аз шунидан таъкид кунед, ки хонандагон тасаввур кунанд, ки дар тайёра нишаста аз болои шаҳри Душанбе гузашта истоаанд ва дар ин маврид чиҳоро мебинанд, баъд аз шунидан нақл мекунанд.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед (ба салоҳияти омӯзгор).

Мавзӯи 7. МУСИҚӢ ЧИРО ИФОДА ВА ТАСВИР МЕКУНАД – 2 соат

Барнома. Шиносоӣ бо таваққуф ва мизонҳои сода. Репертуар: барои иҷро: “Офтоби ман”– оҳанги Қудратулло Яҳёев, шеъри Юсуфҷон Аҳмадзода; барои шунидан интихобан ба салоҳдиди омӯзгор.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез, фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– талаффузи дурусти ҳиҷо, калимаро мувофиқи оҳанг (нотаҳо)-и суруд иҷро карда тавонанд;

– матни сурудро бурро талаффуз карда, порчаи хурдро аз рӯйи нота сароянд.

– дар мисоли оҳанги шунида вазъу ҳолати худро баён кунанд.

– доир ба таваққуф ва мизонҳои сода маълумот дошта бошанд ва онҳоро дар нотаи сурудҳо шинохта тавонанд;

– унсурҳои одии ҳаракатҳоро дар андозаҳои одӣ иҷро карда тавонанд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи мақсадҳои дарс.*

2) Маърифати мусиқӣ. “Аз маълумоти ҷолиб” оғоз мекунем: Оё танаффусро дӯст медоред? Чаро? Ба фикри шумо дар мусиқӣ оё танаффус вуҷуд дорад? Онро чӣ мегӯянд? Бале, дар мусиқӣ онро таваққуф низ мегӯянд. Шиносоӣ бо таваққуф ва шумори он аз дарси гузашта:

Намунаи болоро барои мисол ва фаҳмонидани таваққуф истифода баред. Ҳатман таъкид кунед, ки таваққуф аломати хомӯшӣ дар мусиқист. Якчанд намунаи машқҳоро метавонед истифода баред, ин ба салоҳдиди шумо гузошта мешавад. Метавонед якчанд таваққуфҳои дигарро низ нишон дода, навишти онро дар дафтар машқ кунед. Сипас

порчаи суруди дар боло омадаро ба сифати машқи овозӣ истифода бурда, бо хонандагон иҷро кунед.

3) Сурудани банди якум ва дуюми суруди “Офтоби ман”. Аз тавсияҳои қисмати дарсҳои гузашта истифода баред. Бояд дар хотир дошта бошед, ки тарзи дурусти он аввал аз ҷониби омӯзгор, сипас банд ба банд бо хонандагон машқ карда шуда, бандҳои суруд аз худ карда мешаванд. Доир ба тоза сурудани нотаҳо ва матни суруд аҳамият бидиҳед. Машқи тозасароии нотаҳоро тавассути солфеджиохонӣ ва матни сурудро аз қисмати такрор истифода бурда, якчанд маротиба машқ кунед:

4) Шунавонидани мусиқӣ ба салоҳдиди омӯзгор вогузор намудем, зеро ин қисматро омӯзгорон дар аксарияти минтақаҳои ҷумҳурӣ сарфи назар карда, барои гузаронидани он нарасидани воситаҳои техникиро баҳона пеш меоранд. Мо дар ин қисмат ба омӯзгорон имконияти “Интихоби озод”-ро дода, танҳо тавсия пешниҳод мекунем. Намунаи сурудҳои бачагонаро аз телевизиони “Баҳористон” интихоб карда, барои шунидан пешкаши хонандагон гардонед. Тартиб ва қадамҳои гузаронидани шунидани мусиқиро фаромӯш насозед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисмати сурудан қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед (ба салоҳияти омӯзгор).

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи мақсадҳои дарс ва ба хотир овардани дарси гузашта. Доир ба номи суруд, маърифати мусиқӣ якчанд саволҳо пешниҳод кунед. Масалан, дарси гузашта доир ба кадом аломат сӯҳбат карда будем? Вазифаи таваққуф аз чӣ иборат будааст? Кадом сурудро иҷро намудем? ва ғайра.*

2) Давоми азхуднамоии суруди “Офтоби ман”. Банди сеюм аз ҷониби омӯзгор иҷро мешавад, сипас хонандагон тавассути бозии “Акси садо” онро аз худ мекунанд. Суруд ифоданок ва бурро иҷро карда мешавад, дар сурати ғалат кардани хонандагон ҷиҳатҳои нодурусти суруд бартараф карда мешавад. Дар мавриди сурудан ҳаракатҳои баромадани офтобро бо дастон нишон бидиҳед: ду дасташонро хонандагон ба пеш бардошта, ҳаракати баромадани офтобро тасвир мекунанд. Ин амалро якчанд маротиба машқ кунед. Имову ишораи манзара ва кӯҳу саҳроро низ тавассути ишораи дастҳо нишон бидиҳед ва якҷоя бо хонандагон онро ҳангоми сурудан иҷро кунед.

3) Маърифати мусиқӣ. Дар бораи мизонҳои сода маълумот бидиҳед. Намунаи порчаи сурудҳоро, ки дар он мизони гуногун омадааст, ва нотаҳои онро дар якчанд тактеъ нишон бидиҳед ва якҷоя иҷро кунед. Мисол:

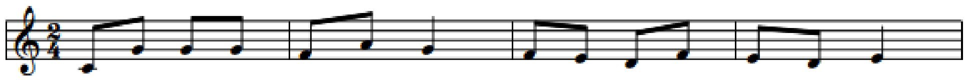

Ин машқ дар мизони ду чоряк навишта шудааст. Пас мо метавонем гӯем, ки *мизон тартиби ташкилёбии зарбҳои мусиқӣ* мебошад. Дилхоҳ мусиқӣ шуморида мешавад. Барои мисол дирежёр ҳам аз рӯйи мизон ба навозанда ё сароядагон сароидан ё навохтанро

нишон медиҳад. Тарзи дирижёрӣ дар мизони дучорякро нишон бидиҳед. Машқи хурди овозиро дар мизони дучоряк иҷро кунед. Тавсия мешавад, ки чунин амалро дар мизони сечоряк нишон бидиҳед ва фарқи онҳоро муайян кунед. Дар зарб чӣ тағйиротро мушоҳида карданд, шарҳ бидиҳед. Хулосаи мизонҳо сода ва мураккаб мешавандро фаҳмонед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисмати сурудан қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед (ба салоҳияти омӯзгор).

Мавзӯи 8. АЪЛО МЕХОНЕМ – 2 соат

Барнома. Шиносоӣ бо оҳангсоз Ҷӯрабой Охунов. Репертуар: барои шунидан: “Чароғаки роҳнамо”– мусиқии Ҷ. Охунов, шеъри Алӣ Бобоҷон, барои иҷро: “Мехонем аъло”– оҳанги Шарофиддин Сайфиддинов, шеъри Б. Урунов.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– ҳангоми сароидан овозашонро ба оҳанги мусиқӣ ҷӯр кунанд;

– талаффузи дурусти ҳиҷо, калимаро мувофиқи оҳанг (нотаҳо)-и суруд иҷро карда тавонанд;

– аломати ферматаро медонанд, навишта метавонанд ва онро дар нотагоҳ муайян карда метавонанд;

– вобаста ба мазмуни оҳанг ақидаи худро баён карда тавонад.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи мақсадҳои дарс тавассути қадамҳои асосӣ: мо имрӯз дар бораи ҳаёт ва фаъолияти оҳангсоз Ҷӯрабой Охунов шинос шуда, мусиқии “Чарогаки роҳнамо”, ки онро эҷод кардааст, мешунавем. Сипас сурудеро дар бораи аъло хондан, ки шеъри Б. Урунов аст, иҷро мекунем.*

2) Маълумоти хурдеро дар бораи фаъолият ва эҷодиёти Ҷ. Охунов пешниҳод кунед. Онро бо ду тарз гузаронидан мумкин аст: а) аз ҷониби омӯзгор нақл карда мешавад ва сипас асари мусиқии эҷодкардаи оҳангоз шунавонида мешавад; б) ба хонандагон барои мустақилона қироат кардан пешниҳод шуда, дар асоси он саволу ҷавоб гузаронида мешавад. Масалан: Ҷ. Охунов барои кӣ/киҳо оҳанг эҷод кардааст? Кадом асарҳои ӯро медонед? Дар куҷо кору фаъолият мекунад? Дар куҷо таҳсил кардааст? Консерватория чист ва киҳо дар он ҷо мехонанд? ва ғайра. Биёед оҳанги ӯро мешунавем...

3) Мусиқии “Чароғаки роҳнамо” шунавонида мешавад. Баъд аз шунидани мусиқӣ суҳбат ташкил карда шуда, дар бораи қоидаҳои роҳ ва чароғаки роҳнамо саволу ҷавоб

карда мешавад. Тавсия мекунем, ки як ё ду мисраъ аз матни оҳанги мазкур ба сифати машқи овозӣ пеш аз оғози фаъолияти сурудан иҷро карда шавад. Ин имкон медиҳад, ки мазмуни матни оҳанг хуб дарк карда шавад ва хонандагон барои фаъолияти сурудан омода шаванд.

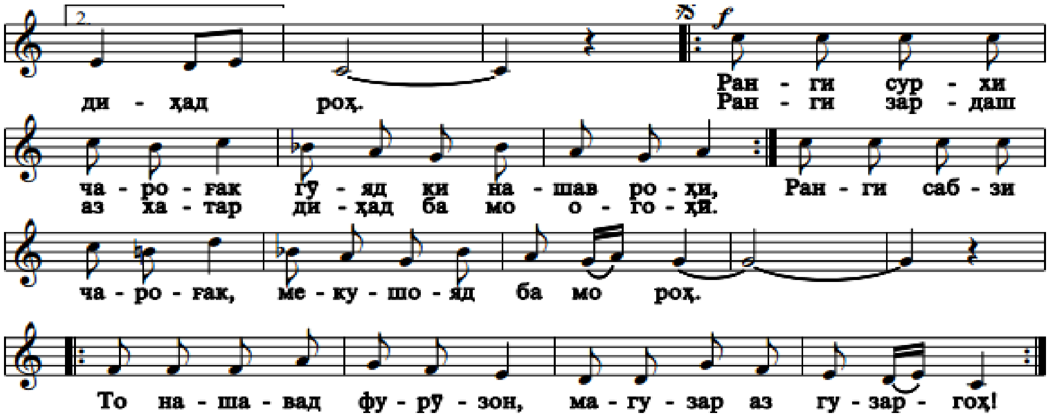

…Ранги сабзи чароғак
Мекушояд ба мо роҳ…

4) Номи суруди “Мехонем аъло” – оҳанги Шарофиддин Сайфиддинов, шеъри Б. Урунов ба хонандагон эълон карда мешавад. Сипас савол оид ба мавзӯи суруд пешниҳод кардан мумкин аст, ки “Ба фикри шумо суруд дар бораи чӣ маълумот медиҳад?”. Ҷавоби хонандагон муҳокима шуда, сипас аз ҷониби омӯзгор суруд ифоданок иҷро мешавад. Доир ба кадом фикри хонандагон мувофиқ омадани матн шарҳ дода, иловаю мулоҳизаҳои омӯзгор баён мешавад. Машқи овозӣ гузаронида шуда, банди якуму дуюми суруд аз худ карда мешавад. Аз рӯйи марҳалаҳои “*I.Огози азхудкунӣ*”, “*II.Шунидан-шиносоӣ*” ва *“IV. Азхуднамоӣ”* корро ба роҳ монед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои шунидан, сурудан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Хуб мешуд пеш аз оғози дарс аз мақсадҳои дарс истифода бурда, якчанд меъёрҳоро барои баҳогузорӣ таҳия карда, бо хонандагон онро муҳокима ва сипас дар охир истифода мебурдед.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом тавассути оҳанг. Шарҳи мақсадҳои дарс тавассути қадамҳои асосӣ: мо имрӯз мусиқии “Чароғаки роҳнамо”, ки онро Ҷ. Охунов эҷод кардааст, мешунавем. Баъд дар бораи аломати фермато маълумот пайдо карда, онро дар дафтарҳо навиштанашро машқ мекунем. Сипас давоми суруди “Мехонем аъло”, мусиқии Ш. Сайфиддинов, шеъри Б. Уруновро иҷро мекунем.*

2) Пеш аз шунидани муқаддимавии мусиқии “Чароғаки роҳнамо” суҳбат ташкил кунед. Агар расми чароғакро дошта бошед, дар бораи рангҳои он ва қойидаи истифода аз он маълумот бидиҳед. Порчаи мусиқӣ шунавонида шуда, қисматҳои ифоданоки он бори дигар қайд карда мешавад. Сипас такроран асар шунавонида шуда, дар бораи риояи гузаштан аз роҳ дар шаҳр ва ноҳияҳо, ки мошин зиёд аст, суҳбат ташкил карда мешавад. Аз мақоми “Эҳтиёт ними ҳаёт” истифода бурда, маънои онро бо хонандагон муҳокима кунед.

3) Маърифати мусиқӣ. Аломати ферматоро нишон бидиҳед.

– ин аломати фермато аст!

Аз шеъри зерин истифода бурда, ферматоро, ки маънои мадкашии овозро нишон медиҳад, шарҳ бидиҳед:

Дорад шакли «Фермато»
Каллаи зоғи алло
Овозро дароз кашед,
То напарад ӯ аз ҷо.

Аломати ферматоро тавассути шеър ва расм нишон дода, онро барои дар хотир гирифтан истифода баред. Машқи зеринро иҷро кунед ва қисмате, ки фермато омадааст нишон дода, мадкашии овозро нишон бидиҳед:

Машқро барои дар дафтар рӯйбардор кардан супориш бидиҳед ва ба якчанд савол муроҷиат кунед: Фермато дар куҷо омадааст? Он чӣ гуна иҷро карда шуд? Вазифааш аз чӣ иборат будааст? ва ғайра.

4) Суруди “Мехонем аъло”– оҳанги Шарофиддин Сайфиддинов, шеъри Б. Урунов аз хонандаи фаъол ба таври яккахон ва хонандагони дигар ҳамчун ҳамсароӣ ба таври ифоданок иҷро кунанд. Вобаста ба қисматҳои “*III.Муҳокима*”, *“IV.Азхуднамоӣ” ва “V.Сурудан”*, ки дар боло омадааст, фаъолияти суруданро ба роҳ монда, иҷро кунед. Аз хонандагон мазмуни матнро пурсон шавед ва зарби онро бо қарсак низ иҷро кардан тавсия мешавад.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Мавзӯи 9. ДАРСИ АРЗЁБӢ (дарс-консерт) – 1 соат

Барнома. Муайян кардани сатҳи дониш, малака ва маҳорати хонандагон доир ба фаъолиятҳои сурудан, шунидан, эҷод ва маърифати мусиқӣ дар нимсолаи аввали соли таҳсил. Усулҳои гуногуни арзёбӣ. Арзёбии инфиродии хонандагон. Таҳлил ва натиҷагирӣ.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез, фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– қоидаҳои сарудан (нишаст, гузориши овоз, нафасгирӣ, форам ва ҷӯрии овоз)-ро истифода бурда тавонанд;

– ҷойгиршавии калиди сол (скрипка)-ро дар нотагоҳ донанд ва навишта тавонанд;

– тарзи навишти 7 нотаро дар нотагоҳ навишта ва хонда тавонанд;

– ҳангоми шунидани порчаи оҳангҳои азхудкарда номи асар, муаллифон ва мазмуни онро гуфта тавонанд;

– тарзи пур кардани ребусҳои мушаххас, зарбҳои одиро иҷро карда тавонанд.

Методикаи таълим. Дар доираи мавзӯи мазкур салоҳиятҳои хонандагон доир ба фаъолиятҳои сурудан, шунидан, эҷод ва маърифати мусиқӣ санҷида шуда, доир ба ташаккули салоҳиятҳо маълумот гирд оварда мешавад. Ин ба шумо, омӯзгорон, имкон медиҳад, ки дар кадом сатҳ қарор доштани дараҷаи салоҳиятнокии хонандагони синфи дуюмро барои нимсолаи якум санҷида ба қайд гиред. Натиҷаи арзёбии мазкурро шумо метавонед минбаъд бо арзёбии салоҳиятнокии хонандагон дар нимсолаи дуюм ва охири соли таҳсил муқоиса карда, инкишофи онҳоро муайян созед. Барои омӯзгороне, ки дар синфашон шумораи хонандагон зиёд аст, барои арзёбии салоҳиятҳо шояд вақт камӣ кунад. Онҳо метавонанд аз кумаки ҳамкасбони худ истифода баранд.

Барои гузаронидани арзёбӣ намунаи дастур доир ба се самти салоҳиятҳо ва дарс-консерти намунавӣ дар зер пешниҳод мешавад, ки аз он истифода бурда метавонед. Мо дар зер танҳо як намунаи дарс-консертро нишон медиҳем, ки дар зарфи 45 дақиқа гузаронида мешавад. Намунаи он хеле зиёд буда фаъолиятҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ дар вақти муайян, бо воситаву усулҳои гуногун гузаронидан мумкин аст, ки ба салоҳияти омӯзгорон вогузор карда мешавад.

Дастур барои гузаронидани дарс-консерт:

а) *сурудан*

4) номгӯйи сурудҳои омӯхтаро дар варақаи алоҳида ё лавҳаи синф нависед;

5) асаре, ки барои фаъолияти сурудан истифода мешавад, интихоб кунед (интихоб метавонад гуногун сурат гирад, масалан мо дар намунаи зерин истифодаи фаъолияти “Майдони мӯъҷизот”-ро истифода бурдем. Шарт нест, ки як асар дар дарс истифода шавад: а) шумо метавонед порчаи ҳар як асар то нимсола/солона гузаштаро дар алоҳидагӣ истифода баред ва б) як асарро тавассути намоиш ё “Консерт дар назди тамошобинон” истифода баред);

6) тартиби иҷрои асарро пешниҳод карда, дар мавриди зарурӣ шарҳу эзоҳ бидиҳед;

7) иҷрои асарро ба роҳ монда, мушоҳидаҳои худро баён кунед ва қайдҳои худро доир ба қисмати сурудан қайд кунед.

б) *шунидан*

1) Дастур ва саволҳоро то шунидани мусиқӣ омода кунед;

2) Порчаи асарҳои гузашта шунавонида мешавад (метавонед ду ва зиёда порчаи асарҳоро шунавонед);

3) Таҳлили асар ва сӯҳбат доир ба асарҳои шунида гузаронида мешавад (дар ин марҳала номи асар, муаллифон, мазмун ва муносибати хонандагон ба асари шунида фаҳмида мешавад. Онро тавассути марҳалаҳои шунидани мусиқӣ ва саволгузорӣ ба роҳ монда мешавад, яъне саволҳо то шунидан ва баъд аз он муҳим аст);

4) Баёни мушоҳидаҳо ва қайди омӯзгор доир ба қисмати шунидани мусиқӣ.

в) *маърифати мусиқӣ*

1) Истилоҳ, мафҳум, қоидаҳо ва назарияи мусиқиро, ки то имрӯз омӯхтаанд муайян кунед;

2) Тартиби иҷрои фаъолият, дастур ва машқҳои амалиро, ки барои арзёбии мафҳумҳои омӯхташаванда истифода бурда мешавад, таҳия кунед (варақаҳо, саволу супоришҳои амалӣ, тест ва монанди он);

3) Супоришҳоро ба хонандагон тақсим кунед (шарт нест, ки ба ҳама дар бораи як мавзуъ ё мафҳум супориш пешниҳод кунем);

4) Барои иҷро вақт бидиҳед ва кори онҳоро шунавед;

5) Натиҷаи корҳоро баррасӣ карда, қайдҳоро оид ба ин қисмат дарҷ кунед.

Натиҷаи ҳамаи кори хонандагонро баррасӣ карда, арзёбии фаъолиятҳоро дар умум баррасӣ ва дарҷ кунед. Арзёбии ҷамъбастиро ба хонандагон баён кунед, то ки натиҷаи кори худро донанд.

Намунаи дарс-консерт.

Барои гузаронидани дарс-консерт як макети “Майдони муъҷизот”-ро сохтан зарур аст. Он бояд тавре сохта шавад, ки барои гузоштани маводди зарурӣ имконият дошта бошад. Барои ҳар қисмат саволҳо дар алоҳидагӣ гузошта шуда, бозии “Майдони муъҷизот” бо хонандагон гузаронида мешавад. Омӯзгор дар нақши баранда ва хонандагон ё гурӯҳи хонандагон дар нақши иштирокчиён. Масалан, саволнома, тест ва ё супоришҳое, ки омӯзгор аз дарсҳои гузашта омода мекунад, дар “майдонча” гузошта мешавад, хонанда онро давр мезанонад ва ақрабак ба кадом савол омада истод, онро гирифта ба он ҷавоб медиҳад. Ба саволҳои дуруст холи муайян гузошта шуда, натиҷаи кори хонандагон арзёбӣ карда мешавад.

Дар самти сурудан низ ҳамин бозӣ гузаронида шуда, номгӯйи суруд интихоб карда мешавад (вобаста ба мақсад ва вақт метавонед як ё якчанд асарро иҷро кунед). Ҳангоми сурудан ба ташаккули салоҳиятҳо диққат дода, қисматҳои такмилталабро ҳатман дарҷ кунед ва натиҷаи кори хонандагонро балгузорӣ карда, аз натиҷааш онҳоро огоҳ кунед.

Дар самти шунидани мусиқӣ низ метавонед ин бозиро истифода баред, аммо истифодаи як фаъолият дилгиркунанда мешавад. Аз ин рӯ, дар ин дарс тавсия мекунем, ки бозии таълимии дигар – “Мусиқиро шинос” гузаронидан аз манфи холӣ нест. Тартиби он чунин аст: порчаи оҳангҳои гузаштаро, аз қабили “Кишвари зебои ман”, “Чашма”, “Шаҳри Душанбе”, “Додаракам”, “Тоҷикистон”, “Чароғаки роҳнамо”, омӯзгор дар сози мусиқӣ менавозад. Баъд аз он саволҳои доир ба номи асар, муаллифон, мазмун ва муносибати хонандагон ба асари шунида фаҳмида мешавад.

НИМСОЛАИ ДУЮМ (17 СОАТ)

Мавзӯи 1. НАҚШ (ОБРАЗ)-ҲО ДАР МУСИҚӢ – 2 соат

Барнома. Шиносоӣ бо аломати такрор дар мусиқӣ. Иҷрои корҳои эҷодӣ дар зарбҳои одии мухталиф барои сайқали хотираи мусиқии хонандагон. Репертуар: барои иҷро: “Шамолак”– оҳанги Сафаралӣ Сатторов, шеъри Ҷӯра Ҳошимӣ; барои шунидан: “Акам аз ҳарбӣ омад”– оҳанги Шарофиддин Сайфиддинов, шеъри Озод Аминзода.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил мекунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– матни сурудро бурро талаффуз намуда, порчаи хурдро аз рӯйи нота сароянд;
– вобаста ба мазмуни оҳанг ақидаи худро баён карда, дар нақш нишон дода тавонанд;
– аломати такрорро дар асари мусиқӣ муайян кунад;
– унсурҳои одии ҳаракатҳоро дар андозаҳои одӣ иҷро намояд;
– зарби оҳангҳои одиро бо қарсак иҷро карда метавонад.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шиносоӣ бо мақсади дарс.*

2) Доир ба аломати такрор маълумот бидиҳед ва навишти онро дар нотагоҳ нишон бидиҳед:

Мусиқии Фазлиддин Шаҳобов

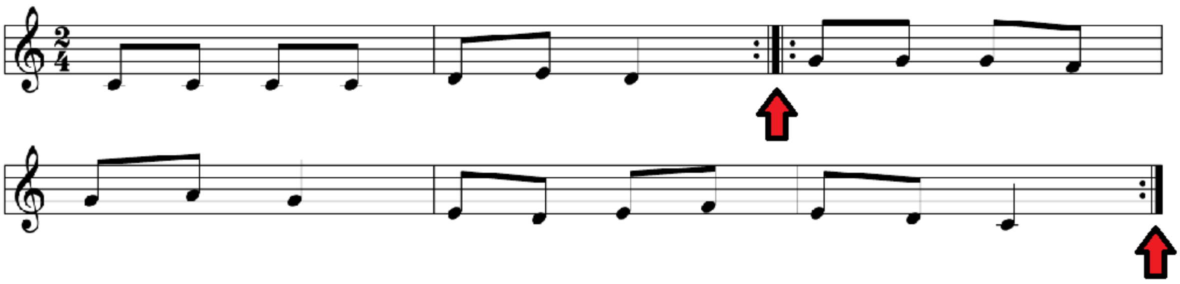

3) Машқро аз рӯйи нота аввал омӯзгор ва сипас мустақилона хонандагон бо истифодаи аломати такрор иҷро кунанд. Тавсия мекунем, ки дар ду тактеъ омӯзгор ҳамчун намуна сарояд ва тактеи дигарро хонандагон. Аввал, зарби онро иҷро кунед (як и, ду и, як и, ду и), сипас солфеджиохониро истифода баред: **До,До, До,До, Ми, Фа, Ре** (2 маротиба). Тактеъи дигарро аз шогирдон хоҳиш кунед, ки ба мисли шумо иҷро кунанд. Агар иҷро карда натавонистанд, кумак кунед ва якҷоя зарби он ва сароиданро машқ кунед.

Машқро пурра иҷро кунед ва аз хонандагон пурсед, ки “Аломати такрорро чӣ гуна иҷро кардем?”. Он дар кадом тактеъҳо омадааст?

Сипас машқро бо матн якҷоя ичро кунед (сароед):

Ин аломати такрор
Дар хотират нигоҳ дор,
Хондӣ агар ту як бор,
Чанд бор бикун ту такрор!

4) Иҷрои суруди “Шамолак” аз ҷониби омӯзгор. Номбар кардани муаллифони суруд ва ё маълумоти мухтасарро дар бораи онҳо низ фаромӯш накунед. Қайд кунед, ки суруди мазкур дар мизони маршӣ (4/4) навишта шудааст. Ҳангоми азхуднамоии суруд омӯзгор метавонад онро аввал ба тариқи саволу ҷавоб иҷро кунад: Масалан, дар банди якум ҷумлаҳои саволиро омӯзгор ва ҷавобашро хонандагон иҷро мекунанд:

Сипас баръакс омӯзгор ба саволи хонандагон ҷавоб медиҳад. Ҳамин гуна банди якуми суруд аз худ ва ба пуррагӣ иҷро карда мешавад. Метавонед ин фаъолиятро тавассути писарону духтарон низ анҷом бидиҳед. Барои мустаҳкамкунии маърифати мусиқӣ ба саволи “*Аломатҳои такрор дар кадом қисмати суруд мушоҳида мешавад*?”-ро низ истифода бурдан аз манфиат холӣ нест (ҷавоб – аввал ва охир). Махсусан онро дар банди зерин нишон дода метавонед:

5) Чунин мурочиат кунед: биёед “Акам аз ҳарбӣ омад”– оҳанги Шарофиддин Сайфиддиновро мешунавем. Матни онро Озод Аминзода навиштааст. Мусиқиро оромона мешунавем. Сипас, дар бораи харектери мусиқӣ тавассути имову ишора бозӣ ташкил кунед. Масалан, “Мепӯшам бар сари худ, фурашкаи хушнамуд”, бо дастон пӯшидани фурашкаи ҳарбиро нишон медиҳанд. Сипас шунавонидани такрорӣ гузаронида, метавонед порчаи онро, ки аломати такрорӣ омадааст, сароида онро нишон бидиҳед:

Фарқияти такрор сароиданро дар нотаи нисфӣ, ки дар охир омадааст, дар нотагоҳ нишон бидиҳед ва онро такроран шунавонед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба маърифати мусиқӣ, қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шиносоӣ бо мақсади дарс.*

2) Аз дарси гузашта банди якуми суруди “Шамолак”-ро ба тариқи саволу ҷавоб бо хонандагон (духтарону писарон) иҷро кунед:

Суруди “Шамолак”-ро ба пуррагӣ сароед. Онро ба тариқи бозӣ, қарсак ва пойкӯбӣ истифода бурда, баъзе нотаҳои душворро такроран машқ кунед, аз қабили қисматҳои легато ё нотаҳои нуқтадор:

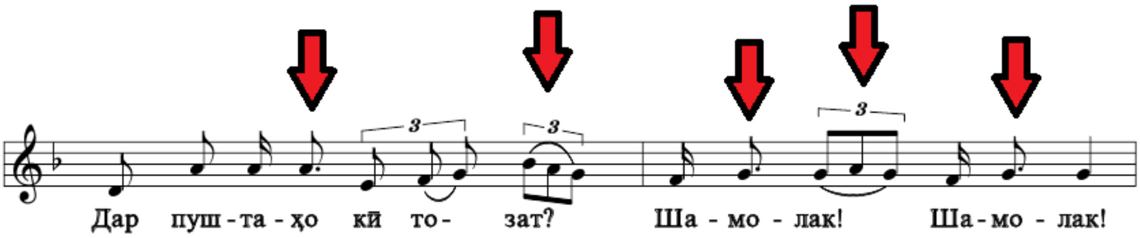

3) “Акам аз ҳарбӣ омад”– оҳанги Шарофиддин Сайфиддиновро бо тартиби муайяни марҳилаҳои шунидан баргузор кунед (метавонед онро бо методи “Мусиқиро тасвир мекунем” бигузаронед. Дар ин асно шунидани мусиқиро бо оҳанги на он қадар баланд иҷро карда, тасвир карданро дастур бидиҳед. Ба дигарон халал нарасониданро таъкид кунед. Пеш аз шунидани такрорӣ кори хонандагонро назорат карда, тавсияҳо бидиҳед ва сипас онро бигузаронед. Муаррифиро дар асоси хоҳиши хонандагон ба роҳ монед).

4) Зарбҳои муайянро интихоб кунед (метавонед аз суруд ва оҳангҳои омӯхта порчаеро интихоб кунед). Нотаи онро ба хонандагон пешниҳод кунед. Зарби онро аввал омӯзгор иҷро карда, аз хонандагон такрори он талаб карда мешавад.

Масалан:

Доир ба иҷрои зарби нотаҳои чорякӣ ва ҳаштякӣ, ки навишт ва зарби онро бояд донанд, маълумот бидиҳед. Иҷрои дурусти онро бори дигар нишон бидиҳед ва зарбро дар асоси навишт нишон дода, бо хонандагон машқ кунед:

Як нотаи чорякӣ (♩) ба ду нотаи ҳаштякӣ (♫) баробар аст

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Мавзӯи 2. МАЪРИФАТИ МУСИҚӢ АСОСИ ЗЕБОИФАҲМӢ – 2 соат

Барнома. Шиносоӣ бо сози миллии чанг ва тобишҳои динамикӣ (форте ва пиано). Репертуар: барои иҷро: “Соли нав”– оҳанги Ҷ. Охунов, шеъри Нозирҷон Боҳирӣ; барои шунидан: “Фалак”– мусиқии халқӣ, такмили Абдуфаттоҳ Одинаев

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– матни сурудро бурро талаффуз карда, порчаи хурдро аз рӯйи нота сароянд;
– вобаста ба мазмуни оҳанг ақидаи худро баён карда тавонанд;
– тобишҳои динамикӣ (форте ва пиано)-ро фарқ карда тавонанд;
– сози миллии чангро шиносанд ва тарзи навохтани онро донанд;
– зарби оҳангҳои одиро бо қарсак иҷро карда тавонанд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс тавассути мақсадҳо (ба салоҳдиди омӯзгор).*

2) Бо сози милли чанг хонандагонро тавассути методи ММД (медонам, мехоҳам донам, донистам) шинос кунед. Тартиби он чунин аст: лавҳаи синфро ба се ҳисса тақсим кунед. Дар сутуни якум чунин саволро навишта ба хонандагон мурочиат кунед: Дар бораи сози миллии чанг чӣ медонед? Ҷавоби хонандагонро дарҷ карда, ба саволи сутуни дуюм гузаред: чиро донистан мехоҳед? (хонандагон бигзор саволҳо тартиб диҳанд). Матни хурдро аз китоби дарсӣ ва ё варақаҳои тақсимотӣ, ки пешакӣ омода мекунед, барои мутолиа ба хонандагон пешниҳод кунед ва хоҳиш кунед, ки ба саволҳои дарҷшуда чавобҳоро ёбанд. Сипас ба пур кардани сутуни сеюм гузаред ва агар ба саволҳо аз матн чавоб наёфта бошанд, ба саволҳо чавоб бидиҳед ва ё вазифа супорида рӯзи дигар ҳатман чавобро муҳокима кунед.

Намуна:

Дар бораи сози миллии чанг чӣ медонед?	*Чиро донистан мехоҳед?*	*Донистам*
– Бо ду чӯбча менавозанд – як нафар бо ду чӯбча менавозад.	– чанд тори симин дошта бошад? – Сози чанг чӣ тавр садо мебарорад?	–72 тори симин дорад; –Ҳангоми бо ду чӯбча дар рӯйи тори симӣ зарба задан, садо мебарояд. Садоҳои паст (пиа-но) ва баланд (форте) ном доранд.

3) Машқи овозӣ бигузаронед. Намунаи зеринро аз суханони офтоб, офтоб, офтоби ман гузаронида метавонед.

Намуна:

Суруди “Соли нав”– оҳанги Ҷ. Охунов, шеъри Нозирҷон Боҳириро иҷро кунед. Бо хонандагон банди аввали онро аз худ кунед. Сипас бо гузориши саволҳо доир ба муаллифон, мазмуни суруд суҳбат ташкил кунед. Мисол, дар матни суруд ибораҳои зерин навишта шудааст: “соли нав”, “иқболи нав”, “рӯзи нав”, “айёми нав”. Ин ибораҳо чиро

ифода мекунанд? Онро кӣ навиштааст? Кӣ ба он оҳанг эҷод кардааст? Ҷумлаи аввали сурудро кӣ иҷро мекунад? ва ғайра.

Пеш аз шунавонидани “Фалак”– мусиқии халқӣ, такмили Абдуфаттоҳ Одинаев доир ба фалак маълумот бидиҳед. Расми фалаксароён ва ё маълумоти иловагиро доир ба ин жанри мусиқӣ истифода бурда, хурдакак маълумотро баён кунед. Асарро шунавонед. Баъд аз он таассуроти бардоштаи хонандагонро шунавед ва суҳбат ташкил кунед. Ҷиҳатҳои муассири онро пеш аз шунавонидани такрорӣ баён карда, ҳангоми шунидан бо ишора нишон бидиҳед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо назардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи мақсадҳо (ба салоҳдиди омӯзгор)ва ба хотир овардани қадамҳои асосии дарси гузашта.*

2) Дарси гузашта мо дар бораи сози миллии чанг суҳбат намудем ва қайд кардем, ки ҳангоми зарурат садои онро пасту баланд мекунанд. Имрӯз мо дар бораи садоҳои баланд ва паст, ки дар мусиқӣ онро фортэ ва пиано меноманд суҳбат мекунем. Тасвири расми зоғро, ки дар пушти он ба монанди аломати фортэ ишора шудааст нишон медиҳем ва матни зеринро зам-зама мекунем:

Савол:	**Ҷавоб:**
Кӣ мегӯяд бачаҳо,	Агар хубтар нигаред,
Пушти зоғ ба чӣ монанд?	«Фортэ» – овози баланд!

Аломатҳои динамикиро нишон бидиҳед: f – (фортэ) баланд, P – (пиано) паст. Дараҷаи баландшавӣ ё пастшавии садоҳо ҳангоми иҷрои мусиқӣ аломатҳои динамикӣ (қувва) номида мешаванд. Боз ин гуна аломатҳо зиёданд, ки дар дарсҳо ва шояд солҳои оянд онҳоро меомӯзед. Навишти фортэро машқ кунед ва тарзи навишти онро аз ягон асари мусиқӣ нишон бидиҳед.

Фортэ: *f f f f f f f f f f f*

Машқи зеринро бо иҷрои аломатҳои фортэ ва пиано иҷро кунед:

3) Банди аввали суруди “Соли нав”– оҳанги Ҷ. Охунов, шеъри Нозирҷон Боҳириро иҷро кунед. Банди дуюмро мисраъ ба мистраъ бо хонандагон иҷро карда, онро аз худ кунед. Сурудро ба пуррагӣ иҷро бикунед ва доир ба мазмуни он саволҳо бидиҳед. Маслан, мусиқии суруд чӣ тавр садо дод? Дар ҳавои суруд рақсидан мумкин аст? ва ғайра. Зарби сурудро бо қарсак ичро кунед. Аввал танҳо нотаҳоро дар лавҳи синф гузошта ва ё ба китоби дарсӣ ишора карда, аз хонандагон хоҳиш кунед, ки бо ишораи шумо иҷро кунанд. Агар иҷро карда натавонистанд, кумак кунед, зарбашро бо ишораи 1и 2и ва ғайра иҷро кунед:

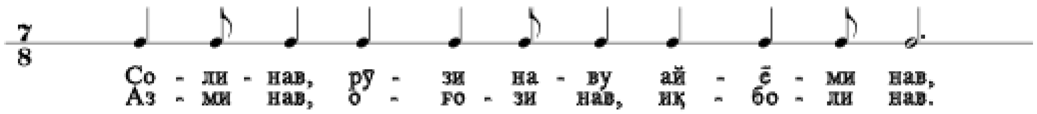

4) Шунавонидани “Фалак”– мусиқии халқӣ, такмили Абдуфаттоҳ Одинаев. Расми фалаксароёнро истифода бурда, суҳбат ташкил кунед. Дар бораи жанри фалак ва иҷрои он маълумоти хурд бидиҳед. Рӯзи Фалак даҳуми октябр ҷашн гирифта мешавад ва санаи таҷлили он бо амри Асосгузори сулҳу Ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Эмомалӣ Раҳмон аз 4-уми августи соли 2007 муқаррар шудааст. Мафҳуми «Фалак» маънои «осмон», «кайҳон», «коинот»-ро дорад. Ин маъниҳо алоқаи ин мафҳум бо замину осмон, дунёи моддию рӯҳии ҳастии инсониятро нишон медиҳад.

Одамони одӣ ба осмон назар духта, аз тақдири худ меноланд ва ин сурудҳо «фалакӣ» («қисматӣ») ном доранд. Дар «фалак» ҳиссиёт ва мулоҳизаҳои инсон оид ба ҳаёт ва тақдир, орзую умедҳояш, ғояҳои олии инсонӣ инъикос ёфтаанд. Бинобар ин жанри «Фалак» дар вазъиятҳои гуногуни ҳаёт иҷро карда мешавад, онро ҳам якка ва ҳам коллективона дар тӯйҳо, идҳои гуногун иҷро мекунанд.

Фалак бо овози баланд сароида шуда, унсурҳои гиряву нола ба он хос мебошад. Он дар созҳои мусиқии най (тутак), ғижак, сетор, рубоби бадахшонӣ, дутор (думбра) иҷро карда мешавад.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Мавзӯи 3. НАВРӮЗУ НАВБАҲОРОН – 2 соат

Барнома. Шиносоӣ бо сози халқии думбра. Эҷоди мусиқӣ, матни Арчаҷони мо, шеъри Мавҷуда Ҳакимова. Шиносоӣ бо аломати диез. Репертуар барои иҷро: “Наврӯзӣ”– шеъри халқӣ, оҳанги Зайниддини Ховарӣ.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– сози мусиқии думбра ва аломати диезро шинохта тавонанд;

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Мақсади дарс: хонандагон бояд:

– дар ҳамсароӣ ба овози якдигар диққат дода, овозашонро ба садои сози мусиқӣ ҷӯр карда тавонанд;

– ҳангоми сароидан овозашро ба оҳанги мусиқӣ ҷӯр кунанд;

– дар асоси овозҳои дароз ва кӯтоҳ порчаи оҳанги худро эҷод кунанд;

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс(ба салоҳдиди омӯзгор)*

2) Расми сози мусиқии думбраро нишон дода, аз методи Блитс пурсиш оғоз кунед: Ин кадом сози мусиқӣ аст? Дар бораи сохти он чӣ медонед? Онро чӣ гуна менавозанд? Кадом думбранавозонро медонед? Агар ба саволҳо ҷавобҳои қонеъкунанда надиҳанд, илова кунед. Бо матни “Арчаҷони мо” корро идома бидиҳед. Ҳар як суруд матн дорад. Бештар дар асоси он суруд навишта мешавад. Матни онро кӣ мехонад? Канӣ биёед якҷоя ба он оҳанг мегузорем. Дар аввал кӯшиш кунед, ки худи хонандагон тахминан ба матн оҳанг гузошта, бадоҳатан сароянд. Сипас ба мисли намунаи зерин шакли касбии эҷоди мусиқиро нишон бидиҳед. Вобаста ба ҳар банди суруд оҳанг навиштанро бо хонандагон машқ кунед.

Масалан,

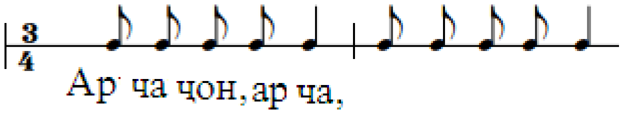

Зарби онро аз рӯйи нотаҳо ва бо иҷрои матн сароед.

3) Дар бораи Наврӯз чӣ медонед? Ин чӣ гуна ҷашн аст? Шумо дар ин ҷашн чӣ кор мекунед? Пас, биёед суруди “Наврӯзӣ”– шеъри халқӣ, оҳанги Зайниддини Ховариро якҷоя сароида, сипас дар ҳавои оҳанги он рақс мекунем. Пеш аз сурудан машқи овозиро фаромӯш накунед(ба салоҳдиди омӯзгор). Банди аввалро якҷоя машқ карда, сурудро аз худ кунед. Сипас дар ҳавои оҳанги он рақс ташкил кунед. Аз ҳаракатҳои мавзуни даст бештар истифода баред, инчунин зарби оҳангро бо тарзи ангушт задан машқ кунед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва эҷоди мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс(ба салоҳдиди омӯзгор).*

2) Пеш аз сурудан машқи овозиро фаромӯш накунед (метавонед нақороти суруди дарси гузашта (Наврӯзӣ)-ро ба сифати машқи овозӣ истифода баред). Доир ба банди аввали суруд, ки дарси гузашта азхуд карда шуда буд, машқи азхудкунии банди дуюмро ба роҳ гузоред. Пеш аз банди дуюм аз ҳаракатҳои мавзуни даст истифода бурда, унсурҳои рақсро ба роҳ гузоред. Барои хонандагон дарс бештар шавқовар мешавад. Инчунин, омӯзгор метавонад, ки аввал сурудро ифоданок иҷро карда, сипас азхудкунии банди дуюм ва иҷрои пурраи сурудро бо хонандагон ба роҳ гузорад.

3) Машқи якум ва дуюмро, ки дар зер омадааст, иҷро кунед (навозед). Ба хонандагон муроҷиат карда, савол бидиҳед: Машқи якум аз дуюм бо чӣ фарқ мекунад? Чаро ин хел мепиндоред. Нотаҳои **До** ва **До**-диезро навозед. Фарқи овози онро пурсед. Дар забонаки аккордеон ё фортепиано ин ду нотаро навозед.

Машқи 1:

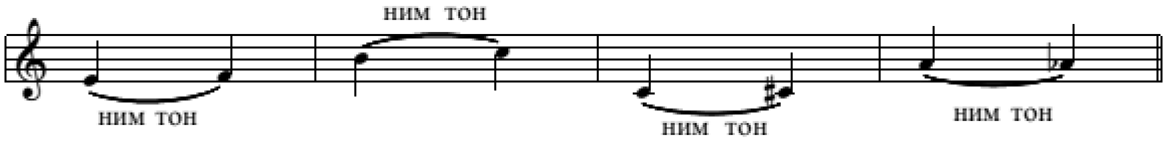

Машқи 2:

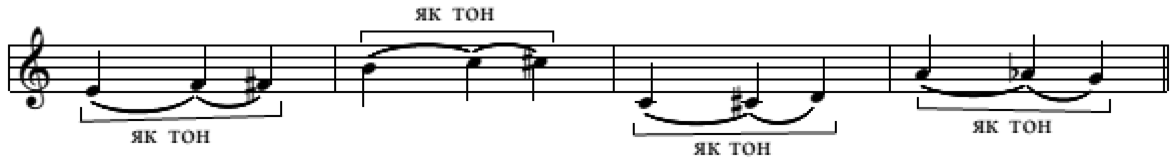

Дар бораи диез шеъри зеринро иҷро кунед ва расми зоғро, ки панҷаи зоғ бо ранги сурх тасвир шудааст, нишон бидиҳед.

Савол:

Бинед пойҳои Зоғро,
Ба чӣ монанд бачаҳо?

Ҷавоб:

Пойҳои он мемонад,
Аломати «Диез»-ро!

Қоидаи диезро, ки овозро ним тон баланд мекунад, фаҳмонед. Метавонед бори дигар онро дар забонакҳои сози мусикӣ иҷро карда, нишон бидиҳед. Дар дафтарҳо навиштани аломати диезро машқ кунед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва эҷоди мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо назардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед.

Мавзӯи 4. ДУШАНБЕ – ИФТИХОРИ МО – 2 соат

Барнома. Иҷрои корҳои эҷодӣ доир ба номи нотаҳо ва бозиҳои шавқовар. Маълумот дар бораи созҳои мусиқии нафасии базмӣ. Репертуар: барои иҷро: “Дарёи Варзоб”, шеъри Аминҷон Шукӯҳӣ, оҳанги Амнун Ёдгоров; барои шунидан: “Шаҳри азиз”– оҳанги Яқуб Сабзанов, шеъри Файзулло Ансорӣ.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– ҳангоми сароидан овозашро ба оҳанги мусиқӣ ҷӯр кунад;
– тарзи нафаси чуқур ё занҷирмонандро истифода барад;
– ақидаи худро нисбати порчаи асарҳои хурсандибахш/мажор баён карда тавонад;
– вобаста ба мазмуни оҳанг ақидаи худро баён карда тавонанд;

– аз мазмуни матн номи нотаҳоро муайян карда тавонад ва дар нотагоҳ навишта тавонад.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс(ба салоҳдиди омӯзгор)*

2) Маърифати мусиқӣ. Матни шеъри Отамуроди Бекмурод – “Манзара”-ро барои қироат вазифа бидиҳед. Хонандагонро дастур бидиҳед, ки аз матн номи нотаҳоро муайян кунанд. Ба банди охир, ки дар он номи нотаи **Си** омадааст, ишора кунед:

Ҳар пора нур гардид,
Ҳар пора шуд ситора.

Сипас машқи овозиро бо истифода аз шаклҳои гуногуни нафасгирӣ (шакли занҷирӣ ва чуқур) иҷро кунед:

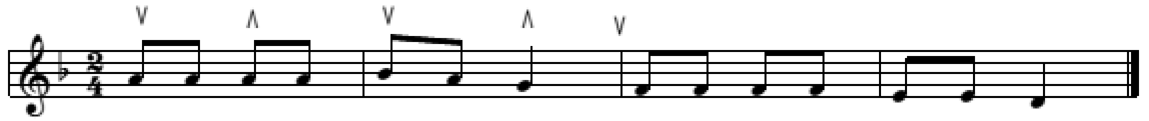

Фаромӯш насозед, ки нафаси чуқур пеш аз оғози машқ гирифта мешавад. Инчунин, дар машқи мазкур метавонед онро пеш аз иҷрои нотаҳои тактеъи дуюм низ истифода баред. Нафаси занҷирмонандро дар нотаҳои сеюм (**Ла**), панҷум (**Си**) ва ҳафтум (**Сол**) гирифта метавонед. Машқро бошад тавассути солфеджиохонӣ (яъне бо сурудани номи нотаҳо) ё истифодаи ҳиҷоҳои ла-ла-ла ва ғайра истифода баред.

3) Иҷрои банди аввали суруди “Дарёи Варзоб”, шеъри Аминҷон Шукӯҳӣ, оҳанги Амнун Ёдгоров. Азхудкуниро аввал аз зарби оҳанг ва бо иҷрои қарсак оғоз кунед:

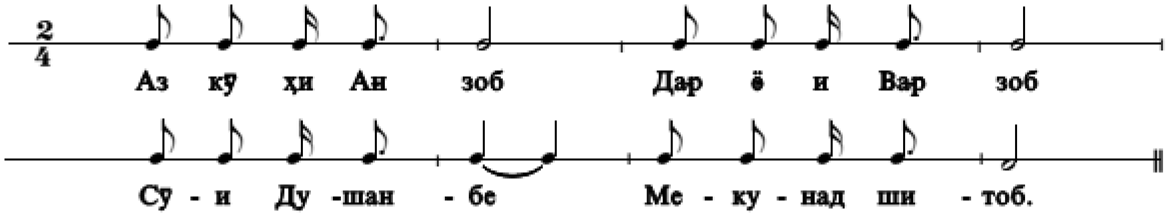

Сипас аз рӯйи нота сароиданро нишон бидиҳед. Баъди иҷрои банди аввал, ки ба сифати машқи овозӣ низ истифода бурдан мумкин аст, сурудро ифоданок иҷро кардан ва бо истифодаи қойидаҳои сурудан машқ кунед. Ҷойҳои душвори сурудро якчанд маротиба такрор кунед. Истифодаи аломатҳои такрор ва динамикии фортэро дар нотагоҳ нишон дода, сипас иҷрои онро низ машқ кунед:

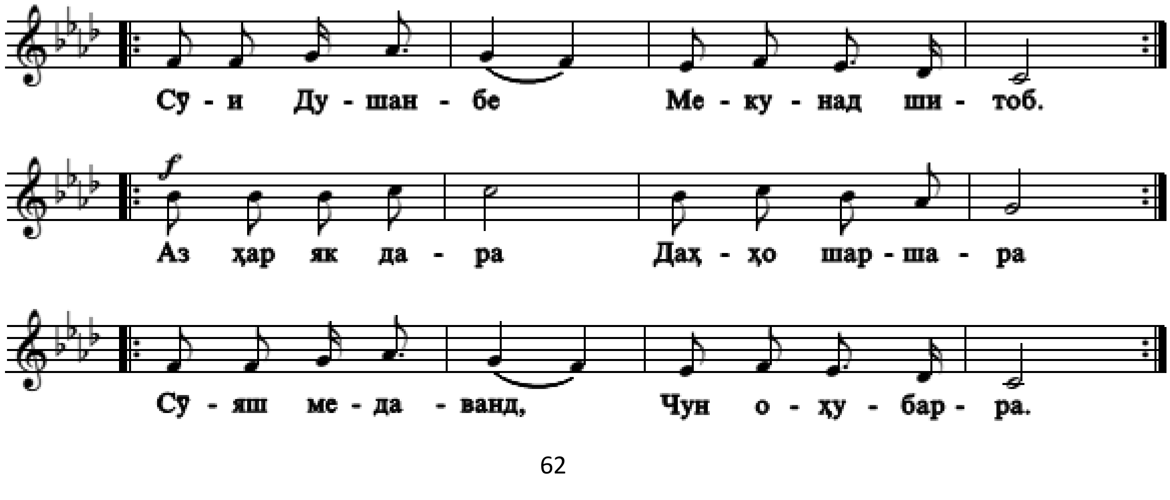

4) Дар бораи шаҳри Душанбе саволҳо бидиҳед: чӣ медонед? Дар куҷо ҷойгир аст? Чаро барои ҳама маҳбуб аст? Дар он ҷо чиҳо мавҷуд аст? Калимаи пойтахт гуфта чиро мефаҳмед ва ғайра. Сипас порча аз “Шаҳри азиз”– мусиқии Яқуб Сабзанов шунавонида мешавад. Ҳангоми шунидани мусиқӣ кадом тасавурот дар шумо пайдо шуд. Агар чашмонамонро пӯшида гӯш кунем, чиро метавон тасаввур кард. Аз хонандагон хоҳиш кунед, ки оромона мусиқиро бо чашмони пӯшида шунида, тасаввуроти худро дар хотир гиранд. Баъд аз ин суҳбат ташкил кунед, ки кадом манзараҳо дар хаёли онҳо нақш бастанд.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан ва шунидани мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба маърифати мусиқӣ метавонед ба хонандагони алоҳида саволи иловагӣ пешниҳод кунед. Масалан, дар шеър мо номи нотаи **Си**-ро ёфтем, он дар куҷо навишта мешавад? Пеш аз сурудан мо чӣ кор мекунем? Нафасро чӣ гуна мегирем? Калима ва ҷумлаҳои сурудро чӣ гуна иҷро мекунем? ва ғайра.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: *ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс(ба салоҳдиди омӯзгор)*

2) Машқи овозӣ дар асоси банди аввали суруд.

Намуна:

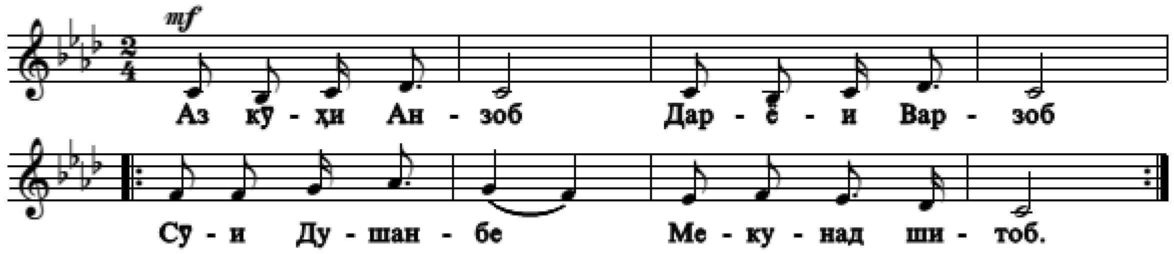

Иҷрои банди аввали суруд ва пурсиши онро тавассути ҳамсароӣ, гурӯҳи хурд (ансамбл) ва инфиродӣ ба роҳ гузоред. Давоми сурудро банд ба банд аз худ кунед. Ба хонандагон доир ба матни он, махсусан “Сӯии Душанбе, мекунад шитоб” саволҳо бидиҳед. Ҷорӣ шудани дарёи Варзобро ба сӯии шаҳри Душанбе шарҳ бидиҳед. Аз хонандагон пурсед, ки суруд дар кадом лаҳн садо дод? Оё хурсандибахш буд ё ғамангез? Инчунин ҳангоми сароидан хаёлан тасаввур кардани манзара ва ҷорӣ шудани дарёи шӯхи Варзобро пешниҳод кунед.

3) Доир ба ҳаёт ва фаъолити Яқуб Сабзанов маълумоти мухтасар бидиҳед. Метавонед расми ин оҳангсозро нишон бидиҳед. Ба хонандагон муроҷиат кунед: мо дирӯз “Шаҳри азиз”– оҳанги Яқуб Сабзановро шунидем. Кӣ мусиқии онро бо овоз замзама мекунад? Сипас шунавонидани порчаи онро ба роҳ гузоред ва дар бораи оҳанги мазкур суҳбат ташкил кунед.

4) Дар ин лаҳзаи дарс бо хонандагон корҳои эҷодӣ иҷро карда мешавад. Омӯзгор вобаста ба вақт ва имкониятҳо метавонад интихобан онро дар синфхона (мо ду фаъолияти аввалро тавсия намудем) ва намунаи боқимондаи фаъолиятро ба хона вазифа диҳад.

А) Бозии майдони муъҷизот. Омӯзгор шеъри зеринро қироат карда, шарти бозиро мефаҳмонад:

Ҳама чизро ки донӣ,
Бозӣ карда метонӣ,
Дар майдони муъҷизот,
Доим ғолиб меоӣ.

Шарҳи бозӣ

Дар рӯйи барабан номи аломатҳои: фермато, сарпарда, тактеъ ва хатҳои тақтеъ, лига, таваққуф, инчунин диез гузошта шудааст. Бозингар ақрабакро тоб медиҳад ва кадом аломатро, ки ақрабак нишон диҳад онро гирифта, шарҳ дода, амалан иҷро мекунад.

Б) шиносоӣ бо созҳои мусиқии нафасии базмӣ.

Оҳанги наю садои карнай,
Шодӣ ба дил оварад паёпай.

Ба расми ин созҳо ишора карда савол гузоред: Кадоме карнай ва кадоме сурнай? Чаро онҳоро созҳои базмӣ мегӯянд? Дар бораи садо ва сохти онҳо кӣ маълумот медиҳад?

В) ребус – чистон. Аз шеъри Умедаи Ҳисорӣ, “Китоб – дӯсти азиз” номи нотаҳоро муайян кунед. Дар нотагоҳ машқи навиштани онро супориш бидиҳед.

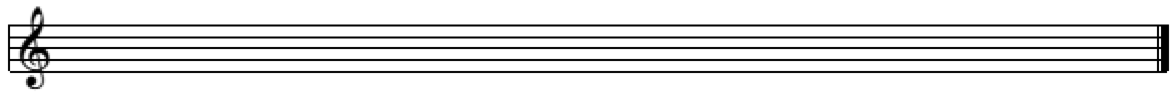

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва эҷоди мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед.

Мавзӯи 5. ВАТАНАМ ТОҶИКИСТОН – 2 соат

Барнома. Шиносоӣ бо аломати бемол. Машқҳои эҷодӣ: ребус-чистон. Репертуар: барои иҷро: “Мактабам” – оҳанги Сафаралӣ Сатторов, шеъри Гулчеҳра Сулаймонова; барои шунидан: “Тоҷикистони ман”– оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Муҳиддин Фарҳат.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро ташкил кунад.

Мақсади дарс хонандагон бояд:

– шаклҳои нафаси шикамӣ ва занҷириро истифода бурда тавонанд;

– ҳангоми сароидан овозашро ба оҳанги мусиқӣ ҷӯр кунад;

– фарқи аломатҳои диез ва бемолро гуфта тавонанд;

– дар асари шунида садои созҳои мусиқиро фарқ кунанд;

– интихобан овозҳои мусиқиро навишта, онро иҷро карда тавонанд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қисматҳои дарс(ба салоҳдиди омӯзгор).

2) Маърифати мусиқӣ. Шиносоӣ бо аломати бемол тавассути муқоисаи ду порчаи мусиқӣ фаҳмонида мешавад, ки омӯзгор онро менавозад ва фарқияти онро мепурсад:

Порчаи 1: Порчаи 2:

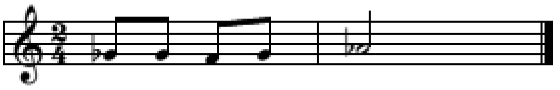

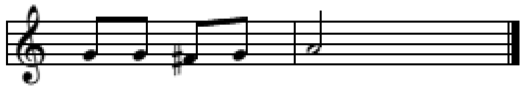

Сипас бо тарзи навишти бемол, ки овозро каме (дар мусиқӣ ним тон мегӯянд) паст мекунад, хонандагонро шинос кунед ва навишти онро машқ кунед. Махсусан нотаҳои **Фа** диэз, **До** диез, **Си** бемол ва **Ми** бемолро нишон дода, онҳоро дар нотагоҳ нависед.

3) Доир ба ватани азизамон – “Тоҷикистон” маълумоти кӯтоҳ ва ё саволҳои водорнамоӣ пешниҳод намонед: мисол, чаро барои мо Тоҷикистон азиз аст? Ва ё чаро шоир мегӯяд, ки “Аз туям шодмон, Тоҷикистони ман”. Асари “Тоҷикистони ман”– оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Муҳиддин Фарҳатро шунавонед ва доир ба он суҳбат ташкил кунед. Шунавонидани такрориро низ фаромӯш накунед.

4) Пеш аз азхуднамоии банди аввали суруди “Мактабам”– оҳанги Сафаралӣ Сатторов, шеъри Гулчеҳра Сулаймонова машқи овозии зеринро иҷро кунед:

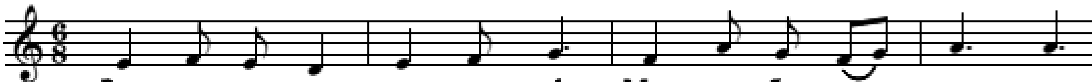

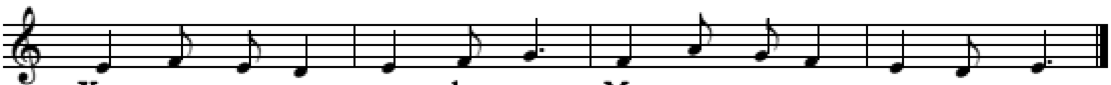

Банди аввали сурудро иҷро кунед. Сипас тарзи гирифтани нафаси шикамӣ ва занҷириро нишон бидиҳед. Банди аввали сурудро аз худ кунед. Аломати бемол, ки дар суруд омадааст, нишон дода, ин қисматро якчанд маротиба бо хонандагон машқ кунед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва эҷоди мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Шарҳи қадамҳои дарс(ба салоҳдиди омӯзгор).

2) Давоми азхуднамоии банди дуюми суруди “Мактабам”– оҳанги Сафаралӣ Сатторов, шеъри Гулчеҳра Сулаймонова. Пеш аз он банди аввал ба сифати машқи овозӣ истифода шуда, ҳамчунин бо мақсади пурсиши дарси гузашта, ислоҳи ғалатҳо оид ба тарзи дурусти нафасгирӣ истифода мешавад. Баъд аз он банди дуюми суруд банд ба банд ва иҷроиши форами он талаб карда мешавад. Дар охир суруд ифоданок сароида мешавад.

3) Шунидани асари “Тоҷикистони ман”– оҳанги Ҷӯрабой Охунов, шеъри Муҳиддин Фарҳатро тавассути усули “Мусиқиро тасвир мекунем” ба роҳ монед. Бигузор хонандагон тасаввроти худро ба таври хос ифода кунанд. Дар ин маврид оҳангро бо садои паст гузоред ва таъкид кунед, ки ҳангоми садодиҳии оҳанг ба ҳамдигар халал нарасонанд.

4) Хонандагонро ба гурӯҳ ҷудо карда, якчанд ребус-чистон ва машқҳои эҷодиро оид ба навишти нотаҳо, аломатҳои мусиқӣ ва мавзӯи дарсҳои гузашта, ки пешакӣ омода кардаед, тақсим кунед. Ба ҳар гурӯҳ варақаҳои омодакардаро пешниҳод кунед ва иҷрои онро талаб кунед.

Намунаҳо:

1. Номи аломатҳоро муайян кунед ва онҳоро шарҳ бидиҳед:

f ***p*** ♯ ♭

2. Шеъри офтобу одобро хонед ва аз таркиби калимаҳои: одоб, олам, лолаҳо, оламро, доим, одобаш номи ҳарфи мусиқиро ёфта дар нотагоҳ нависед:

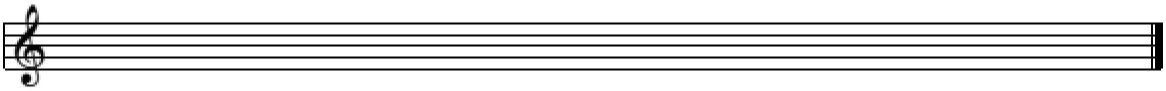

3. Шеъри зеринро хонед ва номи нотаҳоро бо мадиди гуногун дар нотагоҳ навишта, зарбашро бо қарсак ифода кунед:

Агар ту аз мо пурсӣ
7-то ҳарфи мусиқӣ,
Бо ҷону дил мегӯем,
До, Ре, Ми, Фа, Сол, Ла, Си.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва эҷоди мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо назардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед.

Мавзӯи 6. ОРЗӮИ МАН – 2 соат

Барнома. Корҳои эҷодӣ доир ба навишти нотаҳо. Шиносоӣ бо сози най. Репертуар: барои иҷро: “Модари ҷон модарам”– оҳанги Миратулло Атоев, шеъри Боқӣ Раҳимзода ва Муҳиддин Фарҳат; барои шунидан: “Бойчечак”– оҳанги Шариф Бобокалонов, шеъри халқӣ.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро тақсим кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– мулоҳизаи худро доир ба асари шунида ва манзараи баҳор баён карда тавонанд;

– матни сурудро бурро талаффуз карда, порчаи хурди оҳангро бо қарсак ифода кунанд;

– созҳои мусиқии нафасии най ва тории панҷтору дуторро шиносанд ва дар борааш бо як ду ҷумла маълумот дода тавонанд;

– машқҳои эҷодӣ, аз қабили пур кардани кроссворди мусиқӣ ва муайян кардани мадиди нотаҳоро дуруст иҷро карда тавонанд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Баёни мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.

2) Шунидани мусиқӣ: Расми гули бойчечак ё манзараи баҳорро интихоб кунед ва ба хонандагон нишон дода, доир ба он нақли хурдакакро шифоҳӣ талаб кунед (яъне дар расм чиҳоро мебинанд?). Сипас шунавонидани асари "Бойчечак"– оҳанги Шариф Бобокалонов, шеъри халқиро ба роҳ гузоред. Пеш аз шунидан қоидаи шунидани мусиқиро таъкид кунед, махсусан ҳангоми садо додани оҳанг ба оромӣ риоя кардан.

3) Хонандагонро бо ҳаёт ва фаъолияти Миратулло Атоев шинос кунед. Бо якчанд ҷумла доир ба эҷодиёт ва асарҳо офарида ва мазмуни суруду оҳангҳояш маълумоти хурдро пешкаш кунед (Бояд қайд намуд, ки он аз ду дақиқа зиёд набошад). Сипас машқи овозӣ гузаронед (метавонед гаммаи до мажор ё порчаи хурди суруди дарсҳои гузаштаро сароед).Машқи овозиро мо аз асари нав шунида низ истифода бурда метавонем. Хонандагон чанд лаҳза пеш танҳо оҳангро шунида буданд, аммо матни сурудро иҷро накарда буданд. Бинобар ин, мо метавонем як мисраи хурди онро ба сифати машқи овозӣ иҷро кунем. Аз бозии акси садо (эхо) истифода баред. Омӯзгор месарояд, хонандагон баъди ӯ такрор мекунанд:

Баъд аз ин машқи дар боло зикршуда ба пуррагӣ сароида шуда, ба ҳамин усул банди аввали суруди "Модари ҷон, модарам"– оҳанги Миратулло Атоев, шеъри Боқӣ Раҳимзода ва Муҳиддин Фарҳат азхуд карда мешавад.

Ҳамчунин як порча аз оҳанги мазкурро бо қарсак ифода кунед:

4) Маърифати мусиқӣ. Хонандагонро бо сози най шинос кунед. Метавонед онро бо якчанд тарз ба роҳ монед.

Намунаи 1. Матни хурдро доир ба сохт, навъ ва тарзи навозиши сози мусиқии най барои қироат ба хонандагон пешниҳод кунед. Баъд аз он саволҳо оид ба мазмуни матн пешниҳод карда, муҳокима ташкил кунед, масалан: най ба кадом гурӯҳи созҳо дохил мешавадт? Онро чӣ гуна менавозанд? Найро аз чӣ месозанд? Кӣ мегӯяд, ки сохти он чӣ

гуна аст? Кадом найнавозони машҳури ҷумҳуриро шумо фаҳмидед? ва ғайра. Саволҳоро бо усули Блитс-пурсиш гузаронидан мумкин аст, яъне савол ва ҷавобҳои кӯтоҳ аз ҷониби хонандагон.

Намунаи матн:

Най

Най сози мусиқии нафасии қадима мебошад. Онро аз чӯби чормағз, тут ва қамиш месозанд. Аз нӯгаш ба дарозӣ сӯрохе дорад, ки барои дамидани бод истифода мешавад. Бар танаи най аз 6 то 10 сурох мешавад, ки онҳо барои тағйир додан ё паҳн кардани овоз (садо) ба кор меравaнд.

Найи уфуқии суғдӣ аз найчаи дарозиаш тахминан 45-55 см иборат буда, дар нӯгаш сӯрохе барои дамидани ҳаво мавҷуд аст. Найи уфуқӣ ҳоло бо номи аслии Най боқӣ монда, яке аз созҳои асосии якканавозӣ, ансамблӣ ва оркестрӣ ба шумор меравад. Устодони найнавози шинохтаи ҷумҳурӣ Аъзам Камолов, Нисон Шоулов, Қурбоналӣ Ёқубов ва дигарон мебошанд.

Намунаи 2. Расми найро пешакӣ дар варақаи алоҳида (аз китоб, интернет низ гирифтан мумкин аст) тасвир ё чоп кунед. Ба хонандагон онро нишон дода дар асоси он суҳбат ташкил кунед. Дар он доир ба сохт, навъ ва шакл маълумотҳои заруриро пешниҳод кунед.

Намунаи 3. Чи тавре ба ҳамагон маълум аст дар шабакаҳои телевизонӣ доир ба созҳои мусиқӣ барномаҳои махсус таҳия ва пешниҳод мешаванд. Дар он доир ба таърихи пайдоиш, тарзи навозиш ва садои созҳо маълумотҳои ҷолиб бисёр пешниҳод мешавад. Аз ин рӯ, омӯзгорон метавонанд мавод ё сабти ин барномаҳоро дастрас карда, аз он эҷодкорона истифода кунанд. Чор панҷ дақиқа дар воситаҳои техникӣ қисматҳои ба дарс хоси ин намоишро нишон дода сӯҳбат ташкил кунанд, овози сози мусиқиро шунавонанд ва ғайра.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Инчунин дар дарси мазкур арзёбиро вобаста ба иҷрои суруд ва ифода кардани зарби оҳанг, саволу ҷавоб дар мавриди сози мусиқӣ, вобаста ба намунаи интихобкардаатон ба роҳ гузоред.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: ворид шудан бо мусиқӣ ба дарс. Ба ҷо овардани одоби салом. Баёни мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.

2) Шунидани мусиқӣ: Пеш аз шунидании мусиқӣ дарси гушатаро ба ёд меорем, кадом асарро шунидем? Оҳанг дар бораи чӣ ба мо маълумот дод? Номи асар чӣ буд? Он бештар кадом фаслро ифода мекунад? Биёед як маротиба порча аз ин асари оҳангсози машҳури

тоҷик Шариф Бобокалонов, ки “Бойчечак” ном дорад, шунида фикру мулоҳизаи худро тавассути якчанд савол иброз дорем:

“Ман... (номи асар ва оҳангсоз)-ро шунидам”.

Ин асар ба ман ҳиссиёти... бахшид.

Мусиқӣ... (чӣ гуна?) садо дод.

3) Азхуд кардани банди дуюм ва ифоданок сароидани “Модари ҷон, модарам”– оҳанги Миратулло Атоев, шеъри Боқӣ Раҳимзода ва Муҳиддин Фарҳат. Пеш аз азхуднамоӣ банди аввали сурудро ҳамчун машқи овозӣ тавассути як фаъолияти хурд (Орзуи ман) ба роҳ мегузорем. Расми оила (падар, модар, бародар, хоҳар)-ро нишон дода, ба ҳар банди суруд мувофиқро иҷро мекунем. Масалан, расми падарро нишон додем қисмати матни зерин суруда мешавад: “Чун падарам кордон мешавам” ва монанди ин. Яъне мазмуни матн тавассути расмҳо сароида шуда, ҳамчун орзуи хонандагон нишон дода мешавад: “кордон, паҳлавон, қаҳрамон, меҳрубон шудан”. Давоми азхудкунии сурудро тавассути усули “Акси садо” ба роҳ монед.

4) Кор дар гурӯҳҳои хурд. Барои гурӯҳҳои хурд вобаста ба дарсҳои омӯхта, шиносоӣ бо созҳои мусиқӣ ва корҳои эҷодӣ вазифаҳоро омода кунед. Намунаи он чунин буда метавонад:

барои гурӯҳи 1. Расм – чистон: расми созҳои мусиқии панҷтор ва дуторро барои муқоиса гузошта саволҳоро омода кунед. Ин созҳо чӣ ном доранд? Дар бораи сохт ва овози онҳо чӣ медонед? Маълумоти хурд омода кунед.

Барои гурӯҳи 2. Порчаи сурудро аз дарси гузашта интихоб кунед ва хондани нотаҳо ва матни онро дастур бидиҳед. Аз рӯйи расми манзара, ки ба суруд мувофиқ аст, нақл омода кунед.

Барои гурӯҳи 3. Кроссворди мусиқӣ. Дастури зерин ва кроссвордро омода кунед: Ба калимаҳои «Адвор» ва «Мадид» кроссвордро пур кунед. Ба ҳар як ҳарфи калимаҳо номи нотаҳои мусиқиро гузошта, хоначаҳоро пур кунед. Касе, ки онро зуд пур мекунад, дар фортепиано онро нишон дода, бо овоз иҷро мекунад.

	А	
	Д	
	В	
	О	
	Р	

Л	**А**	
	Д	О
	В	
С	**О**	Л
	Р	Е

	М	
	А	
	Д	
	И	
	Д	

	М	И
Л	**А**	
	Д	О
С	**И**	
	Д	О

Барои гурӯҳи 4. Машқи овозиро интихоб кунед, ки дар он мадиди нотаҳои гуногун омадааст. Муайян кардани мадиди нотаҳоро дастур бидиҳед. Онро хонандагон метавонанд шифоҳӣ нишон диҳанд, сароянд ва тавассути қарсак зарбашро намоиш диҳанд.

Таъкид кардан ба маврид аст, ки омӯзгор бояд дар бораи супоришҳо маълумоти кофӣ дошта бошад ва ҳангоми зарурат саволҳо ва шарҳи иловагиро истифода барад.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба корҳои гурӯҳӣ меъёрҳоро муайян карда, дар асоси он баҳогузорӣ ба аъзоёни гурӯҳҳоро низ истифода бурда метавонед.

Мавзӯи 7. ИҚБОЛИ БАЛАНДИ МО – 2 соат

Барнома. Иҷрои корҳои эҷодӣ доир ба созҳо ва аломатҳои мусиқӣ. Маълумот дар бораи сарахбори мусиқӣ. Репертуар: барои иҷро: “Обаки ширини мо”– оҳанги Яқуб Сабзанов, шеъри Мирсаид Миршакар; барои шунидан: “Иқболи баланди мо”– оҳанги Зиёдулло Шаҳидӣ, шеъри Муҳиддин Фарҳат.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро тақсим кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– матни сурудро бурро талаффуз карда, порчаи хурдро аз рӯйи нота сароянд;

– вобаста ба мазмуни оҳанг ақидаи худро баён карда тавонанд;

– дар бораи созҳои мусиқӣ (нафасӣ, зарбӣ, торӣ-мизробӣ) бо як ду ҷумла маълумот дода тавонанд;

– машқҳои эҷодӣ(пур кардани кроссворди мусиқӣ, расм-чистон)-ро дуруст иҷро карда тавонанд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкилии дарс: ба дарс бо садои мусиқӣ ворид шудан. Ба ҷо овардани одоби салом. Баёни мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.

2) Дар бораи ҳаёт ва эҷодиёти оҳангсоз Зиёдулло Шаҳидӣ маълумоти хурд бидиҳед. Махсусан, қайд кунед, ки Зиёдулло Шаҳидӣ барои бачаҳо низ суруду мусиқиҳои зиёде эҷод кардааст ва шунидани яке аз онҳоро ба шумо пешкаш мекунем. Оҳанги мазкур “Иқболи баланди мо” ном дорад ва ба шеъри Муҳиддин Фарҳат навишта шудааст. Кӣ мегӯяд, ки иқболи баланди мо гуфта чиро мефаҳмем? Пурсиши хонандагон ва сипас дастур барои шунидан пешниҳод мешавад. Аввал оҳангро бодиққат ва хомӯшона мешунавем ва пас аз он шумо мегӯед, ки кадом созҳои мусиқӣ садо доданд? Баъди шунидан боз саволҳои иловагӣ бидиҳед ва такроран шунавониданро фаромӯш насозед: ҳар овози соз кадом нақш дорад? Ба шумо кадом қисми оҳанг писанд омад ва барои чӣ? ва ғайра. Дар бораи оҳанг сӯҳбат ташкил кунед.

3) Бо сози мусиқии дутор хонандагонро шинос кунед. Дар дарсҳои гузашта якчанд усули шиносоӣ бо созҳои мусиқиро муфассал пешниҳод карда будем, ки аз он истифода бурда метавонед. Тавсия мекунем, ки тавассути расм, навор ва оҳанги ин соз ва ё бевосита нишон додан ва ё навохтани он хонандагонро шинос кунед. Дар бораи сарахбори мусиқӣ маълумот бидиҳед. Сарахбори мусиқиро тавассути банди шеърии зерин шинос карда, онро бадоҳатан оҳанг гузошта сароед. Ҳамчунин онро якчанд маротиба машқ карда, ба сифати машқи овозӣ истифода бурда метавонед.

Сарахбори мусиқӣ,
Сараввали мусиқӣ,
Ҳангоми сурудхонӣ,
Онро ту бояд донӣ.

4) Иҷрои банди аввали суруди “Обаки ширини мо”– оҳанги Яқуб Сабзанов, шеъри Мирсаид Миршакар. Дар аввал иҷроиши суруд аз ҷониби омӯзгор сурат гирифта, сипас банд ба банд суруд бо хонандагон аз худ карда мешавад. Дар раванди кор шинохти аломатҳои мусиқӣ: мизони суруд (6/8), калиди сол, аломати динамикӣ (mf), бемол ва тамдиди нотаҳои гуногунро низ гузаронидан мумкин аст. Ҳамчунин барои осон азхуднамоии суруд қисмати нақоротро, ки нотаҳо ба ҳам монанданд, нишон дода сурудан ба манфиат аст.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: ба дарс бо садои мусиқӣ ворид шудан. Ба ҷо овардани одоби салом. Баёни мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.

2) Порча аз оҳанги Зиёдулло Шаҳидӣ “Иқболи баланди мо”-ро шунавонед. Сипас саволҳо бидиҳед: Ин кадом оҳанг аст? Чӣ ном дорад? Кӣ навиштааст? Оҳангсоз кадом созҳоро истифода бурдааст? Оҳангсоз ба мо тавассути ин оҳанг дар бораи чӣ маълумот додан мехоҳад?

3) Нақороти суруди “Обаки ширини мо”– оҳанги Яқуб Сабзанов, шеъри Мирсаид Миршакарро ба сифати машқи овозӣ сароед:

Сипас савол бидиҳед, ки муаллифони сурудро номбар кунанд. Банди аввалро якҷоя иҷро карда, сипас ба азхуднамоии банди дуюм ва сурудани ифоданок гузаред. Ҳангоми сурудани банди дуюм замзама кардани оҳангро дар вақти навозиш тавсия бидиҳед ва сипас бо матн сароед. Сурудро якҷоя бо хонандагон иҷро кунед.

4) Кор дар гурӯҳҳои хурд. Супоришҳои таҳиякардаатонро ба хонандагон тақсим кунед. Намунаи он чунин буда метавонад:

Барои гурӯҳи 1. Кроссворди созҳои мусиқиро пур кунед. Хоначаҳои холиро танҳо бо номи созҳои мусиқии зарбӣ, торӣ-мизробӣ, инчунин нафасӣ пур кунед:

			Д				
			У				
			Т				
			О				
			Р				

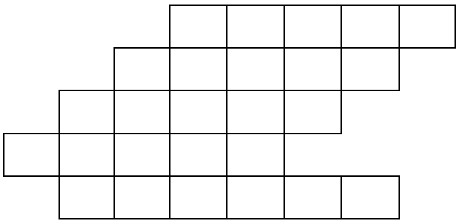

Барои гурӯҳи 2. Кроссворди созҳои мусиқиро пур кунед. Хоначаҳои холиро танҳо бо номи созҳои мусиқии зарбӣ, торӣ-мизробӣ, инчунин нафасӣ пур кунед:

		Д	У	Т	О	Р
	Т	**О**	Р			
Д	О	**Й**	Р	А		
К	А	**Р**	Н	А	Й	
	Н	**А**	Й			

		Д				
		О				
		Й				
		Р				
		А				

Барои гурӯҳи 3. Расм – чистон (тасвири Театри давлатии академии опера ва балети ба номи С.Айнӣ). Ба саволҳо ҷавоб бидиҳед: Ин бинои кадом театр аст? Дар борааш нақл кунед.

Барои гурӯҳи 4. Расм-чистон (Расми созҳои мусиқӣ, театр, амфитеатр ва порчаи нотаи сурудҳо бо матни он дар варақаи алоҳида тасвир шудаанд). Супориш: Дар бораи расмҳо нақли кутоҳ омода кунед. Аз рӯйи нота оҳангро зам зама кунед.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба дархонандагон муаррифӣ карда, бо назардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба корҳои гурӯҳӣ меърҳоро муайян карда, дар асоси он баҳогузорӣ ба аъзоёни гурӯҳҳоро низ истифода бурда метавонед.

Мавзӯи 8. ЯК СОЛИ ТАҲСИЛ ГУЗАШТ – 2 соат

Барнома. Шиносоӣ бо ҳаёт ва эҷодиёти оҳангсоз Қудратулло Яҳёев. Иҷрои корҳои эҷодӣ: кроссвордҳои мусиқӣ, муайян кардани тамдиди нотаҳо, расм чистон ва машқи оҳангофарӣ. Репертуар: барои иҷро: “Тобистон”– оҳанги Қудратулло Яҳёев, шеъри Убайд Раҷаб; барои шунидан: “Қоқу”– оҳанги Қудратулло Яҳёев, шеъри Юсуфҷон Аҳмадзода.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро тақсим кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– матни сурудро бурро талаффуз карда, порчаи хурдро аз рӯйи нота сароянд;

– вобаста ба мазмуни оҳанг ақидаи худро баён карда тавонанд;

– дар бораи созҳои мусиқӣ (нафасӣ, зарбӣ, торӣ-мизробӣ) бо як ду ҷумла маълумот дода тавонанд;

– машқҳои эҷоди(пур кардани кроссворди мусиқӣ, расм-чистон, тамдиди нотаҳо)-ро дуруст иҷро карда тавонанд.

Методикаи таълим. Дар поён баъзе тавсияҳои методиро оид ба гузаронидани мавзӯи мазкур пешниҳод мекунем. Боварӣ дорем, ки шумо ба он вобаста ба қобилияти хонандагон ва шароити муассиса тағйиру иловаҳо ворид месозед.

Дарси якум

1) Қисмати ташкили дарс: ба дарс бо мусиқӣ ворид шудан. Ба ҷо овардани одоби салом. Баёни мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.

2) Шинос кардани хонандагон бо ҳаёт ва фаъолияти оҳангсоз Қудратулло Яҳёев ва шунидани оҳанги “Қоқу”. Ин қисматро мисли тавсияҳои дарси гузашта истифода баред. Азбаски малакаи хониши хонандагони синфи дуюм то охири сол хеле хуб мешавад, хониши мустақилонаро низ истифода бурда метавонед. Дар бораи оҳанг суҳбат ташкил кунед ва марҳалаҳои шунидани мусиқиро фаромӯш накунед.

3) Кор дар гурӯҳҳои хурд. Ба мисли дарсҳои гузашта намунаи корҳоро пешакӣ омода кунед. Дар асоси он корҳои гурӯҳиро истифода бурда, фаъоляитҳои гуногуни эҷодиро ба роҳ гузоред. Намунаҳоро дар зер нишон медиҳем, аммо вобаста ба синф ва дараҷаи тайёрии хонандагон онро иваз карда метавонед.

Барои гурӯҳи 1. Ба ҳар як ҳарфи аломатҳои «Лига» ва «Диез» ба номи нотаҳо, аломатҳо ва созҳои мусиқӣ хоначаҳоро пур кунед.

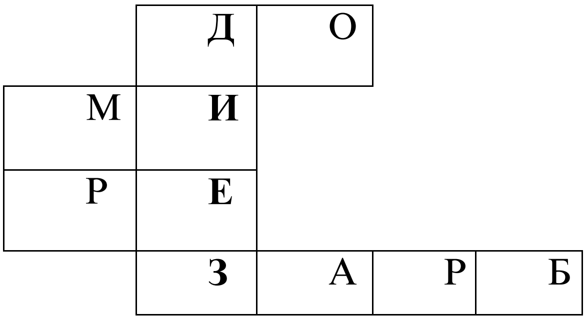

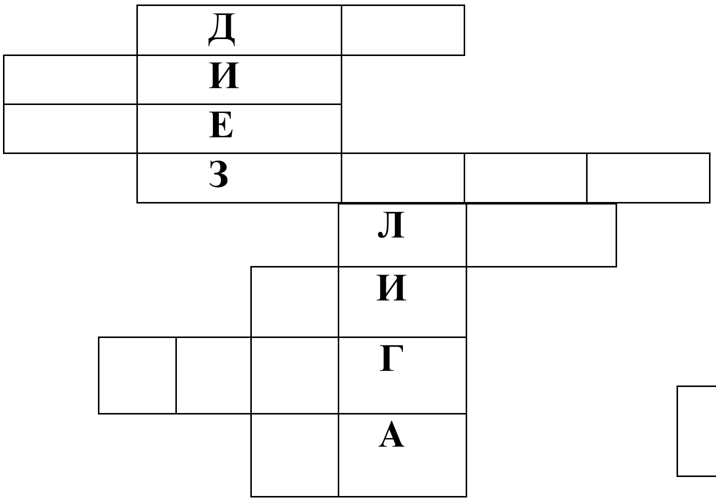

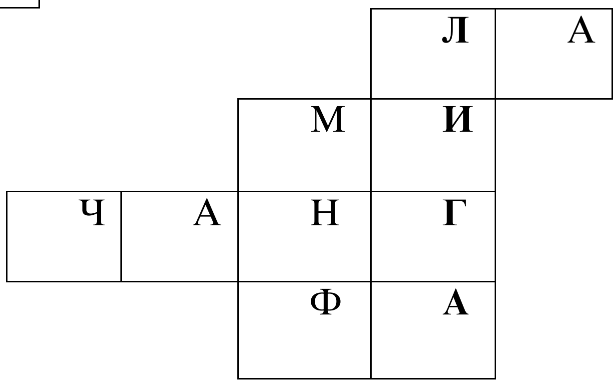

Барои гурӯҳи 2: Як нотаи нимпурра ба чанд чорякӣ баробар аст? Онро дар тактеъ навишта нишон бидиҳед:

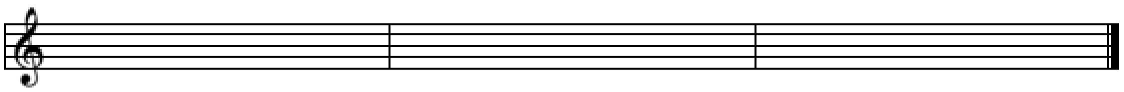

Тарзи дурусти фаҳмонидан ин тавр аст:

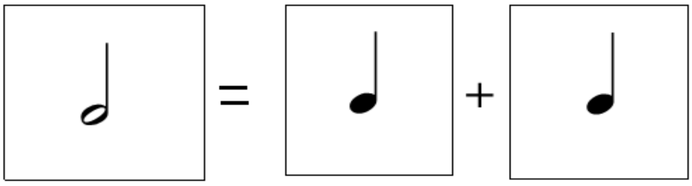

Онро метавонед ҳангоми шарҳдиҳӣ ё илова ба кори гурӯҳ истифода баред.

Барои гурӯҳи 3. Як нотаи чорякӣ ба чанд нотаи ҳаштякӣ баробар аст? Баробарии нотаҳоро дар тактеъҳо нишон бидиҳед.

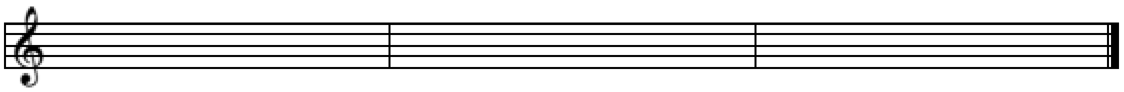

Барои гурӯҳи 4. Аз матн ва расм истифода бурда доир ба сози мусиқии сетор муаррифӣ омода кунед. Корро тарзе ба нақша гиред, ки ба ҳамсинфонатон фаҳмо бошад (дар варақа расм ва матнро пешакӣ омода кунед).

4) Дар аввал зарби оҳангро иҷро кунед, сипас номи нотаҳоро зам-зама карда бо матн суруданро низ мавриди истифода қарор бидиҳед (онро ба сифати машқи овозӣ истифода мебарем):

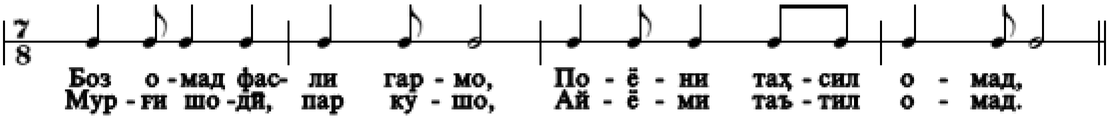

Банди аввали суруди “Тобистон”– оҳанги Қудратулло Яҳёев, шеъри Убайд Раҷаброн банд ба банд азхуд кунед. Онро агар тавассути усули “Эхо” истифода баред барои хонандагон шавқовар ва инчунин суруд зудтар азхуд карда мешавад.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои аз худ кунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба корҳои гурӯҳӣ меъҳоро муайян карда, дар асоси он баҳо додан ба аъзоёни гурӯҳҳоро низ истифода бурда метавонед.

Дарси дуюм

1) Қисмати ташкили дарс: ба дарс бо мусиқӣ ворид шудан. Ба ҷо овардани одоби салом. Баёни мақсадҳои дарс ва баррасии он бо хонандагон.

2) Оҳанги “Қоқу”-ро шунавонед. Пурсед, ки кадом оҳанг аст? Дар кадом мавзӯъ навишта шудааст? Оҳанги он чӣ гуна аст? Ғамангез ё хурсандибахш? Чаро чунин мешуморед? Қисматҳои ифоданоки сурудро бори дигар шунавонед ва мазмуни онро шарҳ бидиҳед. Аз хонандагон пурсед, ки оҳанг писанд шуд ё не?

3) Банди аввали суруди “Тобистон”– оҳанги Қудратулло Яҳёев, шеъри Убайд Раҷаброн ба ёд оварда, тавассути бозӣ, ҳаракатҳои мусиқию зарбӣ ба роҳ монед. Фаромӯш насозед, ки як порчаи нақороти сурудро аввал ба сифати машқи овозӣ истифода баред. Омӯзиши давоми сурудро ба роҳ монда, онро ифоданок иҷро кунед.

4) Як лаҳзаи дамгирӣ ташкил кунед ва метавонед бозии таълимии “**ДО, РЕ, МИ**”-ро бигузаронед. Хонандагон шеърро қироат карда, номи нотаҳоро аз он муайян ва номбар мекунанд:

«**До**»-ро, ки акнун донед,	Реша гӯед «**Ре**» ояд,
«**Ре**»-ро низ хуб сароед,	Фаромӯшаш набояд.
Бо садои «**До**»-ю «**Ре**»	Дар поёни нотагоҳ

Машқи овоз сароед.   Хубу хушрӯ намояд.

Вобаста ба имкон, вақт ва дараҷаи тайёрии хонандагон навиштани нотаи **Ре**-ро дар нотагоҳ машқ кунед.

Сипас ба хонандагон эълон кунед, ки айни ҳол онҳо дар нақши оҳангсоз бозӣ мекунанд. Таъкид кунед, ки якҷоя ин фаъолиятро иҷро мекунед. Суруд чӣ гуна эҷод мешавад? Суруд аз чӣ иборат аст? (шеър ва оҳанг). Офарин. Ана ман имрӯз шеърро дар бораи таътил интихоб кардам, ки онро шоири маҳбуби мо Ҷӯра Ҳошимӣ эҷод кардааст. Мо ба шеъри ин шоири маҳбубамон якҷоя оҳанг эҷод мекунем. Кӣ мегӯяд, ки оҳанг дар асоси шеър чӣ гуна навишта мешавад? Оё ягон нафари шумо ин амалро боре иҷро кардааст? Ду мисраи шеър чунин аст:

Як давраи таҳсил гузашт,
Як соли пурҳосил гузашт,

Ман ба шумо як гунаи онро пешниҳод мекунам. Биёед аввал ҳар калима ва ҷумлаи шеърро ба ҳиҷоҳо ҷудо мекунем:

Як дав-ра-и таҳ-сил гу-зашт,
Як со-ли пур-ҳо-сил гу-зашт.

Акнун ҳиҷоҳоеро муайян мекунем, ки бо ҳамсадо ва садонок тамом мешаванд. Ҳиҷоҳои бо ҳамсадо тамомшударо бо нотаҳои тамдидашон кӯтоҳ ва бо садонок тамомшударо бо тамдидашон дарозтар мувофиқ карда, зарбашро муайян мекунем ва иҷро мекунем:

Баъд аз ин пастию баландии нотаҳоро муайян мекунем. Биёед онро дар нотагоҳ ҷо ба ҷо мекунем ва оҳанги эҷодкардаамонро месароем. Аз ин рӯ эҷоди мусиқӣ кори бисёр душвор ва заҳматталаб аст. Ба қадри заҳмати оҳангсозон расидан лозим аст.

Арзёбӣ. Дар дарси мазкур вобаста ба қисматҳои сурудан, шунидан ва маърифати мусиқӣ қайдҳои дар раванди дарс анҷомдодаро ба хонандагон муаррифӣ карда, бо дарназардошти сифатҳои азхудкунӣ ба малакаву маҳорати хонандагон баҳо бидиҳед. Доир ба корҳои гурӯҳӣ меъёрҳоро муайян карда, дар асоси он баҳо додан ба аъзоёни гурӯҳҳоро низ истифода бурда метавонед.

Мавзӯи 9. АРЗЁБӢ ВА ҶАМЪБАСТ – 1 соат

Барнома. Дарс-консерт. Саволу ҷавоб доир ба маърифати мусиқӣ (маводди синфи дуюм). Интихобан иҷрои асарҳо ва ё порча аз он. Викторинаҳои мусиқӣ оид ба шунидани мусиқӣ. Вазифа барои таътили тобистона.

Салоҳиятҳо:

– қоидаҳои дурусти сурудан (форам ва ҷӯр)-ро иҷро карда тавонад;

– унсурҳо ва қонуниятҳои одии навишти мусиқӣ (аломатҳои мусиқӣ, нотаҳо)-ро донад ва иҷро кунад;

– ҳангоми шунидани асарҳо мусиқии хушҳолона ва ғамангез фарқи онҳоро муайян ва бо сухан баён карда тавонад.

– овозҳои мусиқиро гӯяд, созад, интихоб кунад ва ба шаклҳои одии ишоравӣ (нотаҳо) овозҳоро тақсим кунад.

Мақсади дарс, хонандагон бояд:

– дониш, малака ва маҳорати азхудкардаашонро муаррифӣ карда тавонанд.

Методикаи таълим

Ин дарси ҷамъбасти синфи дуюм аст. Дарс – консерт ва викторинаҳои мусиқиро ташкил карда, муваффақиятҳои хонандагонро бо таърифу таҳсин қадр кунед ва барои рафъи ғалатҳои ҷойдошта тавсияҳо бидиҳед. Хонандагонро байни ҳам муқоиса накунед! Натиҷаҳои нишондодаи онҳоро бо аввали сол муқоиса кунед. Масалан, Фаррух дар аввали сол тарзи дурусти гузориши овозро ба ҷо намеовард, барои ҳамин ҳам ноҷӯр месароид. Баъди кӯшиш ва ғайратҳои пайваста ӯ дар охири сол сурудро форам ва ҷӯр сароида метавонад. Ташаккур ва офарин мегӯем. Беҳтарин лаҳзаҳои дарсро ба хотир оранд ва гӯянд. Кадом душворӣ доштанд ва онро чӣ гуна ҳал карданд. Барои таътили тобистона вазифа бидиҳед, ки ба кадом кор машғул шаванд.

Арзёбӣ. Ин дарс хусусияти ҷамъбастӣ дошта, малакаю маҳорати хонандагон ба таври умумӣ ҷамъбаст карда мешавад. Шумо метавонед аз усулҳои «Ба худ баҳо додан», «Баҳо ба якдигар» ва саволномаҳоро низ истифода баред.

АДАБИЁТ

Бо забони тоҷикӣ

1. Алиев А.Б., Зиёев М.Н., Олимова Ф.К., Эрматова У.С., Зоолишоева Б.Ф., Ниёзов Ф. М., Ташкили ҷараёни таълим дар синфҳои ибтидоӣ. Дастури таълим барои курсҳои такмили ихтисоси омӯзгорони синфҳои ибтидоӣ. – Душанбе, 2009.
2. Барномаи таълими суруд ва мусиқӣ дар синфҳои ибтидоӣ. – Душанбе, 2008
3. Лутфуллоев М. Дарс. – Душанбе, 1995.
4. Сатторов С., Охунов Ҷ., Яҳёев М. Алифбои мусиқӣ. Китоби дарсӣ барои синфи якум. – Душанбе, МТЛ ОРЕС, 2005.
5. Стандарти таҳсилоти ибтидоӣ. – Душанбе, 2010
6. Усулҳои ҳамкорӣ дар таълим. Мураттибон: Зиёев М. Н., Мирзоматов Н., Олимова Ф., Тошбоева З. – Душанбе, 2010.
7. Мирзоахмедов В.А., Файзуллоев Г.Ш., Хижняк Ю.Н. «Мусиқӣ», китоби дарсӣ барои синфи сеюм. – Душанбе, «Маориф», соли 1991.
8. Файзуллоев Г.Ш., Мирзоахмедов В.А.,Сизикова С.Ф. «Мусиқӣ», китоби дарсӣ барои синфи чорум. – Душанбе, «Маориф», соли 1989.

Сарчашмаҳои интернетии истифодашуда

1. http://64parallel.ru/koleso/vtoroklassniki-sygrali-v-pole-chudes/#prettyPhoto[gallery]/0/
2. http://www.naison.tj/images/news/fal03.jpg
3. http://www.naison.tj/images/news/fal38.jpg

РОҲНАМОИ ФАННИ СУРУД ВА МУСИҚӢ БАРОИ СИНФИ 2-ЮМ

барои омӯзгорони синфҳои ибтидоии муассисаҳои таҳсилоти умумӣ

Муҳаррир	М. Меликова
Мусаҳҳеҳ	М. Саидова
Муҳаррири техникӣ	Қ. Саъдуллоев
Тарроҳ	Қ. Назаров

Ба матбаа 28.06.2016 супорида шуд.
Ба чоп 16.08.2016 иҷозат дода шуд. Коғази офсет.
Чопи офсет. Андоза 60x84 1/8. Ҷузъи чопӣ 10.
Адади нашр 10000 нусха.
Супориши № 121/2016

Муассисаи нашриявии «Маориф»-и
Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон.
734024, ш. Душанбе, кӯчаи Аҳмади Дониш, 50
Тел: 222-14-66
E-mail: najmiddin64@mail.ru

Дар матбааи ҶДММ «Кӯдакон ва наврасон»
бо супориши №02/2016-КН чоп шудааст.